



ISOC
INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
ONLINE
CONFERENCES

zenodo OpenAIRE



digital
object
identifier

OPEN ACCESS

INTERNATIONAL SCIENTIFIC ONLINE CONFERENCE

BELARUS

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
RESEARCH CONFERENCE





ISOC
INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
ONLINE
CONFERENCES



BELARUS International scientific-online conference
“INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE”

Part 8

November 19th

COLLECTIONS OF SCIENTIFIC WORKS

MINSK-2022



INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE: a collection of scientific works of the International scientific online conference (19th November, 2022) – BELARUS, MINSK : "CESS", 2022. Part 8– 122 p.

Chief editor:

Candra Zonyfar - PhD Universitas Buana Perjuangan Karawang, Indonesia Sunmoon University, South Korea.

Editorial board:

Martha Merrill - PhD Kent State University, USA

David Pearce - ScD Washington, D.C., USA

Emma Sabzalieva - PhD Toronto, Canada

Languages of publication: русский, english, belorus казакша, o'zbek, limba română, кыргыз тили, Հայերեն....

The collection consists of scientific researches of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference.

"INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE". Which took place in MINSK on November 19th, 2022.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

© "CESS", 2022
© Authors, 2022



<i>Table</i>	
Абдухафиз Журакулов Тулкин Султонов Абдугафур Хотамов <i>ОПТИЧЕСКИЙ ЛИНЕЙНЫЙ ТЕРМИНАЛ! УСТАНОВКА И ПРОЕКТИРОВАНИЕ ОБОРУДОВАНИЯ.</i>	7
Odinaxatova Shahnozabonu <i>CHINGIZ AYTMATOVNING "JAMILA" QISSASIDA MA'NO KO'CHISH USULLARINING QO'LLANILISHI</i>	12
Ibrahim Mohamed Ahmed Mahmoud Ziyoda Nazarova Islom Boynazarov <i>TEACHING PHRASAL VERBS IN ENGLISH CLASSES</i>	16
Сайрамов Файзулло Баратжон ўғли Муйдинжонова Муслима Бахромжон кизи Хатамов Мухаммаддиер Иномжон ўғли Хайдаров Мавлонжон Машрабович <i>ЛАБГУЛДОШЛАР ОИЛА ВАКИЛЛАРИНИНГ ЭФИР МОЙИГА БОЙ БЎЛГАН БАЗИ ТУРЛАРИНИНГ МОРФОЛОГИЯСИ.</i>	22
Xabibulloyeva Gulchexra Хо'shboqova Nasiba <i>MIXED TYPES OF METHODS WHICH ARE BASED ON EDUCATIONAL PHILOSOPHY DURING THE LESSONS OF SECONDARY SCHOOLS'</i>	27
Saidov Zokir <i>ILOVALI QURULMADA GAP BO'LAKLARINING MAZMUNI VA OHANGI</i>	30
Islom Boynazarov Jumayeva Ouyjamol <i>THE METHODS OF TEACHING VOCABULARY IN ENGLISH CLASSES.</i>	34
Shodmonova Gulhayyo Shavkat qizi <i>SO'Z-GAPLARNING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI</i>	40
Тожиахмедова Дилфуза Ибрагимовна <i>ХОМИЛАДОРЛАР ПАТРОНАЖИ</i>	43
Nurmuradova Dilovar Boxadirovna <i>ABDURASHID NURMURODOVNING "QON HIDI" ASARI</i>	48
Ibrohimova Yulduz Baxodir qizi. Turg'unova Zarnigorxon Zohidjon qizi Saidova S.A <i>AHOLIDAN XOSIL BO'LADIGAN QATTIQ MAISHIY CHIQINDILARNI ZARARSIZLANTIRISH.</i>	50
Qayumova Maftuna <i>FOLKLORNING BADIY XUSUSIYATLARI (O'T KIR HOSHIMOV IKKI ESHIK</i>	53



<i>ORASI ROMANI TIMSOLIDA)</i>	
Yangiboyeva Mushtariybonu Shoymardon qizi <i>THE PSYCHOLOGY OF PRSECHOOL CHILDREN</i>	58
Rajabova Nargiza Ahmadovna <i>OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI MUVOFIQLASHTIRISH</i>	60
Raxmonova Dildora Abdumutalovna <i>GENETIKAGA DOIR MASALALAR YECHISH METODIKASI</i>	62
Irgasheva Feruza Bakhtiyorovna <i>PROBLEMS OF LANGUAGES, SOCIETIES AND TRANSLATIONS</i>	70
Пирназаров У.П. Хаджиметова Д.Д. <i>ОРНИТОЛОГИЧЕСКИЕ ГЛАГОЛЫ В ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА</i>	74
Turayev Adxam Abdulfayiz o'g'li Xalilov Davron Baxtiyorovich Rahmatov Shavkat Rahmon o'g'li Omonov Zuhridin Usmonqul o'g'li Xursanov Zohid. <i>O'T-SAFRO AJRALISHINING HAZM JARAYONIDAGI O'RNI.</i>	78
Bazarova Shirin Desyarovna Dilobarxon Maxmudova Niyozmetova N.B <i>FORMING THE POLITICAL VIEWS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS</i>	82
Эгамов Нодирбек Муродиллаевич Абдуалиев Нуриддин Ҳабибович <i>ЎЎЗА УРУҒЛАРНИНГ УНИБ ЧИҚИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИГА ҚАТҚАЛОҚНИНГ ТАЪСИРИ</i>	87
Abdujabborova Feruza Aliyeva Munisa Shavkat qizi <i>SOTSIOLINGVISTIKA VA UNING OMMAGA TA'SIRI</i>	94
Юсупова Анора Каримовна Сайдахмедова Мохинур Дурбековна <i>ПРИМЕНЕНИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫХ УРАВНЕНИЙ В МЕДИЦИНЕ</i>	98
Т. Abdug'aniyev О. Chuboyeva <i>KORPORATIV NORMA NAZARIYASI.</i>	103
Z.R. Xapizova <i>CHET TILLARINI TINGLAB TUSHUNISH KO`NIKMASI ORQALI O`RGATISH</i>	108
A. Xafizov	111



CHET TILLARINI O`QITISHDA YOZISH KO`NIKMASINING AHAMIYATI VA O`RNI

Tabisanov Nursultan Turexanovich

SYNTAKTISCHE KLASSIFIKATION DES ADJEKTIVES

M.N.Yusupova

Sh.F.Irisova

BIOLOGY OF POMEGRANATE PESTS, CONTROL MEASURES AND FIRST AID IN CASE OF PESTICIDE POISONING.



УДК 621.396.67.01

ОПТИЧЕСКИЙ ЛИНЕЙНЫЙ ТЕРМИНАЛ! УСТАНОВКА И ПРОЕКТИРОВАНИЕ ОБОРУДОВАНИЯ.

Абдугафур Хотамов

Доцент Самаркандского филиала ТАТУ имени Мухаммада ал-Хоразми

Тулкин Султонов

Директор Самаркандского филиала АК “Узбектелеком”

Абдухафиз Журакулов

Начальник отдела Самаркандского филиала АК “Узбектелеком”

Аннотация: *В основном в этой статье, указано про AirPON- Оптический линейный терминал, который можно устанавливать на существующие мобильные сайты. AirPON — технология высокоскоростного доступа в интернет на основе оптических сетей связи с упрощенной базой, которая позволяет оптимизировать процесс организации последней мили — линии связи от узла оператора до абонента. Его вес составляет всего 15 кг, а установка производится силами двух монтажников в течение 40 минут. Питание может быть постоянным или переменным, а небольшая потребляемая мощность (150-200 Вт) позволяет в большинстве случаев использовать существующее питание базовой станции без дополнительных источников мощности.*

Ключевые слова: *высокоскоростной доступ, оптический линейный терминал, альтернатив, заземления, контур заземления, абонент.*

Основной часть.

Количество подключений на один OLT может достигать до 1024 абонентов, радиус подключения - до 20 км, присоединение к транспортной сети осуществляется через стандартные интерфейсы GE/10GE. AirPON - это OLT, который выполнен в форм-факторе Blade и монтируется на труба стойку базовой станции(БС) или любую подходящую вертикальную конструкцию. AirPON поддерживает широкие возможности развития услуг широкополосный доступ (ШПД): оператор может выбрать конфигурацию GPON, 10 GPON или 10 GPON-ready, чтобы в дальнейшем предоставлять абонентам тарифы с повышением скоростей по мере появления таких запросов. К этому OLT можно подключать как абонентов массового сегмента, так и В2В-клиентов, и даже использовать PON как транспорт для подключения БС 3/4/5G.

Размещение OLT на базовой станции позволяет более эффективно обслуживать мобильные и фиксированные сети. Общее количество



площадок не растет, что означает отсутствие дополнительных затрат на аренду, присоединение к электросетям, избыточные ресурсы транспортной сети, дополнительные выезды инженеров на обслуживание и устранение аварий. Альтернативой разворачиванию обычного узла ШПД на территории коттеджного поселка может стать построение оптической сети от ближайшей БС с установленным AirPON. Учитывая большой радиус подключения абонентов (до 20 км), этот OLT может в перспективе обеспечить качественным фиксированным интернетом несколько близлежащих поселений. При необходимости оператор может обеспечить покрытием ШПД наиболее интересные микрорайоны города, установив AirPON на ближайшей удобной БС. Емкости одного OLT будет достаточно для покрытия ближайших жилых домов и бизнес-центров.

Требования к пространству для установки.

-рекомендуемое пространство для установки обеспечивает нормальную работу устройства и облегчает эксплуатацию и техническое обслуживание (O&M). Если места для установки достаточно, соблюдайте рекомендуемые требования к пространству для установки.

-минимальное пространство для установки обеспечивает нормальную работу устройства и отвод тепла, но операции по эксплуатации и техническому обслуживанию, такие как проверка состояния индикатора и открытие отсека для обслуживания, могут быть затруднены. Если пространство для установки ограничено, вы можете соблюдать минимальные требования к пространству для установки.

-когда устройство установлено на стене или столбе, оно должно находиться на высоте не менее 500 мм (рекомендуется 700 мм) над землей. При воздушном монтаже устройство должно находиться на высоте не менее 3000 мм над землей.

Для монтажа не требуется сварка волокна: сегменты сети собираются заранее и монтируются с помощью разъемных соединений. Такое техническое решение позволяет сократить расходы на привлечение дополнительных специалистов и увеличивает скорость подключения абонентов. Один OLT на опоре может обеспечить скоростным интернетом до тысячи абонентов в радиусе до 10 км.

Разработан общий план расположения БТС Узмобайл, где будет устанавливаться MA5801S (OLT) «AirPON» оборудование, расположенного Самаркандская область, Пасдаргомский район, Бешбола МФЙ. В проекте предусматривается установка и монтаж в количестве 1 штуки оборудования «MA5801S (OLT) на БТС Узмобайл, расположенного Самаркандская область, Пасдаргомский район, Бешбола МФЙ с ёмкостью 16 PON портов, рассчитанных на 512 абонентов.

Питание оборудования осуществляется от 220В переменного тока, предоставляемого Самаркандским узлом к «УзМобайл» АК «Узбектелеком». Оборудование связи заземлить к шине заземления шкафа ТК, шкаф ТК заземлить к контуру заземления ОПУ. Выполнить необходимые замеры сопротивления. Проектом предусмотреть организацию бесперебойного электропитания проектируемого оборудования от существующих источников переменного тока напряжением 220В. При необходимости запроектировать их упрочнение.

Оборудование связи заземлить к шине заземления шкафа ТК, шкаф ТК заземлить к контуру заземления ОПУ. Выполнить необходимые замеры сопротивления. Заземление для оборудования OLT осуществляется согласно проекту. На территории, где устанавливаются оптические оборудования OLT требуется заземления с сопротивлением изоляции не более 4 Ом. При отсутствии строиться контур заземления с установленным требованием.

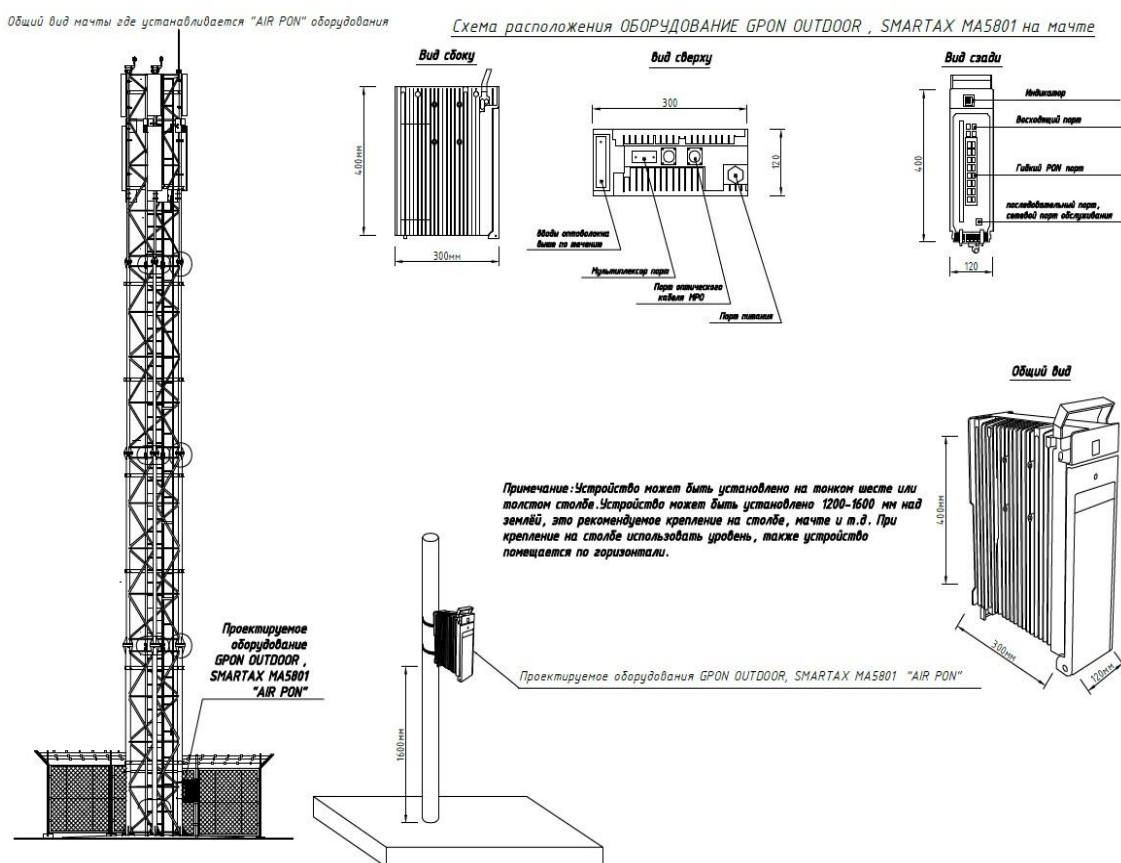


Рис.1. Схема расположение оборудование GPON

Изготовление. Изготовление конструкций производит на заводе металла конструкций по разработанному про югу КМД в соответствии с требованиями КМК 3.03.02-98 «Правила производства и прилики работ. Металлические конструкции»: Все размеры фасонном для крепления

элементов должны быть определены при разработке чертежей КМД в зависимости от действующих усилий.

Монтаж. Монтаж осуществлять в соответствии с требованиями КМК 3.03.01-98 "Несущие и ограждающие конструкции" При монтаже» металлоконструкций осуществлять постоянный геодезические контроль. Монтаж каркаса опоры производит методом наращивания, который учтен при расчете, в случае изменения метода монтажа, металлоконструкции опоры должны быть проверены на монтажные нагрузки и при необходимому усилены или заменены.

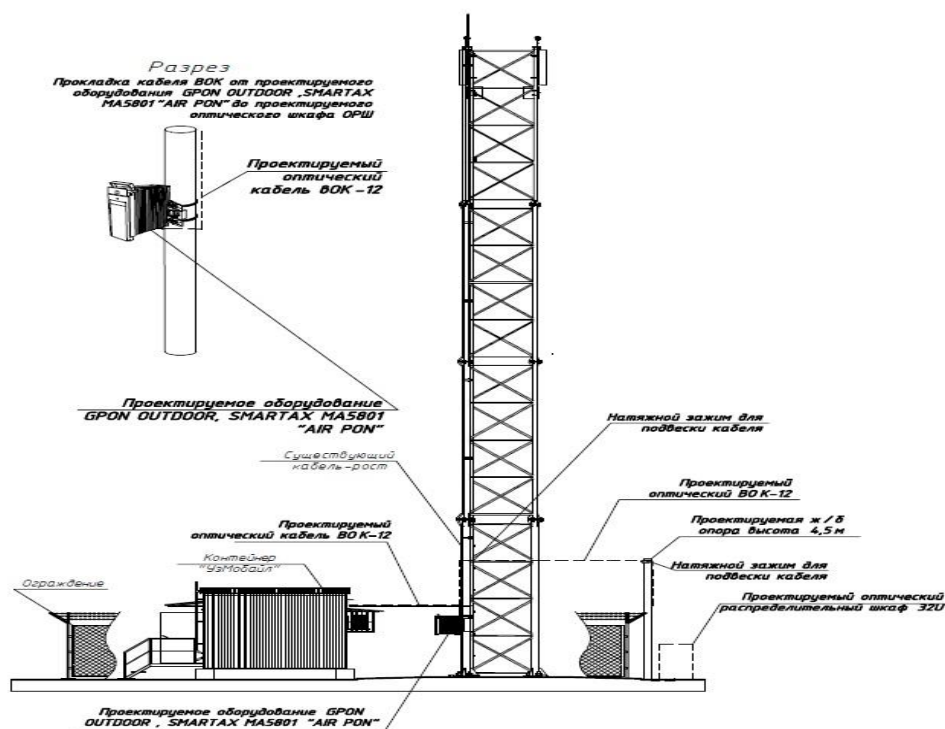


Рис.2. Схема установки оборудование

Дневная маркировка. В соответствии с требованиями дневной маркировки, окраску металлоконструкций опоры по всей высоте производить чередующийся по цвету горизонтальными полосами красного (оранжевого) и белую цветов. Чередование цветов производив» каждые 6 м. Крайние полосы окрашиваются в темный цвет. Чередование цветов производить, путем добавления соответствующего пигмента при выполнении антикоррозионной защиты. Дневная маркировка опару и материалы для ее выполнения уточняются и назначаться на основании требований и норм орланов гражданской авиации Республики Узбекистан.

Заклучения

В «новой реальности» все больше людей проводят рабочее время вне больших городов, и стандартного мобильного интернета может быть



недостаточно для удаленной работы или учебы. Альтернативой разворачиванию обычного узла ШПД на территории коттеджного поселка может стать построение оптической сети от ближайшей БС с установленным AirPON. Учитывая большой радиус подключения абонентов (до 20 км), этот OLT может в перспективе обеспечить качественным фиксированным интернетом несколько близлежащих поселений. При необходимости оператор может обеспечить покрытие ШПД наиболее интересные микрорайоны города, установив AirPON на ближайшей удобной БС. Емкости одного OLT будет достаточно для покрытия ближайших жилых домов и бизнес-центров. AirPON поможет оперативно захватить перспективный район за счет минимального времени развертывания, что позволит предоставить услуги фиксированного ШПД быстрее конкурентов. Для ускорения построения оптической распределительной сети компания Huawei разработала решение Digital Quick ODN, позволяющее снизить общее время монтажа и требования к оснащению и квалификации монтажных бригад

ИСПОЛЬЗУЕМОЕ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. “Цифровые и аналоговые системы передачи”. Под редакцией В.И. Иванова. Москва. Горячая линия-Телеком. 2003.
2. Сотовые системы НМТ. Nokia Telecommunication. 1995. п. 17.
3. Головин О. В., Простов С. П. Системы и устройства коротковолновой радиосвязи / под редакцией Профессора О. В. Головина. – М.: Горячая линия – Телеком, 2006. – 598 с.



CHINGIZ AYTMATOVNING “JAMILA” QISSASIDA MA’NO KO’CHISH USULLARINING QO’LLANILISHI

Odinaxatova Shahnozabonu
DTPI Filologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya ushbu maqolada so‘zlarning ma’no ko‘chish usullari haqida so‘z boradi. Avvalo bizga ma’no ko‘chish usullarini o‘rganish qay darajada zarur? Biz kundalik hayotimizda “qozonning qulog‘i” “aniqning yoqasi” degan jummalarni ko‘p qo‘llaymiz. Ammo bilamizki qozonning qulog‘i yoki ariqning yoqasi bolmaydi. Demak ushbu gaplarda o‘xshashlik asosida ma’no ko‘chishi sodir bolgan. Maqolada ana shunday ma’no ko‘chish usullarini batafsil o‘rganamiz.

Kalit so‘zlar: *metafora, metonimiya, sinekdoxa, denotat*

Maqola annotatsiyasida keltirilganidek biz ko‘cha-ko‘yda davralarda “qozonning qulog‘i” “tanburning qulog‘i” singari o‘xshatishlarni ko‘p qo‘llaymiz. Bizga ma’lumki quloq so‘zi insonlarga umuman olganda tirik mavjudotlarga xos sanaladi. Lekin biz yuqoridagi o‘xshatishlarni o‘ylaganimizda g‘alizlik sezmaymiz. Ya’ni ongimizda beixtiyor qozonning chet qismida joylashgan insonning quloq tana azosiga o‘xshash shakl gavdalanadi. Darhaqiqat shakl jihatdan oxshashlik sodir bo‘lgani uchun bir predmet nomi boshqasiga qo‘chgan. Ushbu hodisa fanda qanday tushuncha bilan ifodalanadi? Ushbu savolga javobni quyidagi maqolada o‘rganamiz va Chingiz Aytmatovning “Jamila” qissasi orqali tahlil qilamiz.

O‘zbek adabiy tilida ma’no ko‘chish usullari quyidagicha tasnif qilinadi

1. Metafora
2. Metanimiya
3. Sinekdoxa
4. Vazifadoshlik
5. Kinoya

Metafora: Nutqimizda eng keng tarqalgan ma’no ko‘chish usuli metaforadir. Metafora (*grekcha metaphora ko‘chirish*) bir predmet nomining boshqa predmet nomiga ular ortasidagi ma’lumotlar asosida ko‘chishidir. Metaforik ma’no hosil bolishi uchun quyidagilardan biri sabab boladi:

1. Bir so‘z boshqa so‘zga nisbatan so‘zlarning ifoda maqsadiga koproq mos va muvofiq bo‘ladi va shuning uchun birinchisi o‘rnida ikkinchisi qo‘llaniladi. *Masalan quyi so‘z anglatadigan ma’noni etak so‘zi qulayroq va to‘laroq ifodalaganligi boiz tog‘ining quyi tomoniga nisbatan tog‘ning etagi deyish maqulroqdir*



2. Biror denotat (lotinchadan "denotatio" belgilashning ifodalovchisi bo'lmaydi va ma'lum bir so'z boshqa denotatni ham ifodalash uchun qo'llaniladi. *Misol uchun o'zbek tilida dengizdagi o'ziga xos jug'rofiy joyning nomi bo'lmaganligi bois "qo'ltiq" so'zi unga nisbatan ham qo'llaniladi.*

(hozirgi o'zbek adabiy tili toshkent-2019. R.R. sayfullayeva va boshqalar).

Ba'zi adabiyotlarda metaforaga oid misollarni quyidagilarga bo'lib o'rganish mumkin.

1. Narsaning narsaga ko'chishi.

Odamning ishi - o'z ma'nosida

Arraning tishi - ko'chma ma'noda.

2. Belgining belgiga ko'chishi.

Sovuq suv - o'z ma'nosida.

Sovuq odam - ko'chma ma'noda

3. Harakatning harakatga ko'chishi.

Daraxt barglari sarg'aydi - o'z ma'nosida.

Ona o'g'lining dardida srag'aydi - ko'chma ma'noda

Metonimiya: (grekcha *metonimiya qayta nomlash*) ifodalanmishlarning o'zaro bog'liqligi, aloqadorligi asosida bir ifodalovchining boshqa ifodalovchi uchun ishlatilishi. Metonimik ma'nolarning asosiy ko'rinishiga misol keltiramiz:

1. Bir narsa predmetning nomi bilan shu predmetdagi boshqa bir narsa ataladi.

Masalan: *stakan* A- ichimliklar uchun ishlatiladigan slindir ko'rinishdagi shisha idish.

B- bir stakkan hajmga teng suyuqlik miqdori (bir stakan suv).

2. Materiallarning nomi shu materialdan yasalgan mahsulotga o'tadi.

Kumush

A- Kumush rangli yaltiroq asl metall. B- kumushdan zarb qilingan pul tanga

3. Joy nomi bilan shu joyda yashovchi kishilar ataladi.

Masalan: qishloq A- aholisi koproq qishloq xo'jaligi bilan shugullanuvchi aholi punkti. B- qishloqda yashovchi kishilar *qishloq deydi*

Sinekdoxa: yo'li bilan hosil qilingan ko'chma ma'no deganda, biror narsaning nomi bilan uning biror qismini atash va aksincha biror narsaning qismi bilan u mansub butunni atash tushuniladi. *Kechgacha tuz totmadi* ushbu gapda qism orqali butun ifodalanmoqda, yangi tuz orqali ovqatni. *Ikkita chumchuq uchib kelib olchaga qo'ndi* bu gapda esa qism orqali butun ifodalanmoqda. Aslida butun olchaga emas uning shohiga chumchuq qo'ngan.

Vazifadoshlik: narsa yoki hodisa o'rtasidagi vazifaviy o'xshashlik asosida yuzaga chiqadigan ma'no. masalan: *qushning qanoti - samolyot qanoti*



Kinoyada: so‘z yoki ifoda nutqda asl ma‘nosiga teskari, hatto uni rad etuvchi mazmun ifodalanadi. Masalan: *axiri keldingizmi poyingizga poyonoz tushaylikmi?!*

Yuqoridagi ma‘lumotlarga tayanib Chingiz Aytmatovning “Jamila” qissasida uchraydigan man ko‘chsih usullarini tahlil qilib o‘rganamiz.

• *Stansiyaga qatnab yurib ko‘pdan beri uydagilarni ko‘rmaganim uchun o‘roqning ayni qizigan saraton kunlarining birida yo‘l-yo‘lakay uyimga kirib o‘tay deb bosh aravamni yo‘ldan burdim.*

O‘roqning ayni qizigan – metafora, ***harakatning harakatga ko‘chishi.***

• *Tog‘ etaklari bo‘ylab yastanib yotgan bepayon dashtlik*

Etak - metafora ***narsaning narsaga ko‘chishi.***

• *Toshdan toshga urilib ko‘piklanib, pishqirib oqqan suv kech kirishi bilan yana kopayadi.*

Pishqirib oqqan – metafora, ***harakatning harakatga ko‘chishi***

• *Sal narida Gurkiruv suvi qutirib tol navdalarini egardi.*

Gurkiruv suvi – metanimiya.

• *Men bo‘lsam qorayib toshdek qotib ketgan oyoqlari bilan otni niqtab kelardim.*

Toshdek qotib ketgan- metafora, ***belgining belgiga ko‘chishi.***

• *Jamiladagi bu jasorat ayniqsa o‘zini katta olib gapirishi Doniyorga qattiq tekkandek boldi.*

Qattiq tekkandek boldi – metafora, ***belgining belgiga ko‘chishi***

• Sal narida poyezdlar quloqni kar qilgudek darajada bo‘kirishib o‘tishardi.

Bo‘kirishib o‘tishardi - metafora, ***harakatning harakatga o‘tishi***

• sutdek oydin avgust kechalarini kim bilmaydi deysiz?

sutdek oydin kechalar – metafora, ***belgining belgiga ko‘chishi.***

• Hoy Doniyor umringda birovni sevganmisan? dediyu nima uchundir kulib yubordi. “juda odamini topib so‘rading-da” deb kulib qoydim men. ***kinoya***

• quyosh tog‘lar yoqalab suzib borayotgan bulutlarga qizg‘ish nurlarini so‘ngi bor sochdi. atrofni qorong‘ulik qoplay boshladi.

yoqa – metafora, ***narsaning narsaga ko‘chishi***

Xulosa shuki ma‘no ko‘chish usullari nutqiy va ma‘naviy ta‘sirchanlikni oshiradi. Umuman olganda oddiylikning oldini oladi.

Shu o‘rinda inkoring inkor qonuni bor deganlaridek, ma‘no ko‘chish usullardan noto‘g‘ri foydalanamiz deb o‘ylayman. Masalan suv havzalarining ma‘lum bir qismiga “qoltiq” so‘zini ishlatamiz. Bu esa tilimizning “kambag‘al” bo‘lishiga olib kelmaydi?!



FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hozirgi o'zbek adabiy tili. R.R.Sayfullayeva, M.M.Qurbonova: :R. Raupova: M.Q.Abuzalova: D.N.Yo'ldosheva.
Toshkent- 2019.
2. Chingiz Aytmatovning “Jamila” qissasi.
Toshkent-2020



TEACHING PHRASAL VERBS IN ENGLISH CLASSES

Ziyoda Nazarova

Islom Boynazarov

Termez State University, Surkhandarya, Uzbekiston

Ahmed Mahmoud

Ibrahim Mohamed

Ivy Christian College, Virginia, USA

INTRODUCTION

Teaching phrasal verbs is an inevitable step as students gain proficiency and aim for a more natural speaking style. Native speakers use phrasal verbs frequently and it is likely that your students will have already asked about the meaning of common phrasal verbs, such as *get out*, *fall off* and *break down*, even before you make them a specific lesson topic.

Phrasal verbs are often confusing for students, due to their idiomatic nature. Unfortunately, there is no quick formula for students to learn and understand them. There is no one rule for determining which preposition to use after the verb. Each phrase has to be learned and understood individually.

So what is the best way for students to learn phrasal verbs? First, students need to understand that phrasal verbs cannot be accurately translated because of their idiomatic nature and the fact that they are compound phrases. Phrasal verbs sound quite strange to non-native speakers of English. However, once the student can understand the nature of phrasal verbs, they usually have an easier time using them.

As a teacher, the best practice for teaching phrasal verbs is to introduce only the most widely used ones and disregard obscure phrasal verbs that have become archaic or are rarely used. During a typical class, introducing 5-8 phrasal verbs at a time to students is productive. Choose a small selection that falls into a logical group, either because they are paired with the same preposition, or they fit into the same topic. After understanding the basic meaning of each phrasal verb, they should be practiced in a natural way through conversation. Such conversation should be encouraged through role play and dialogues. Students will greatly improve their English language ability, if they can utilize phrasal verbs.

1.1 How do you teach phrasal verbs? Introducing phrasal verbs to your class

Simply put, a phrasal verb is a verb whose meaning changes when it's accompanied by a preposition or an adverb. You can find a more in-depth



explanation of what a phrasal verb is [here](#), which is perfect for helping explain it to first-time learners, and [here's](#) an extensive list of different phrasal verbs.

Plus, if you are searching for a basic breakdown of phrasal verbs (with famous movie scenes) to show your students, show them the video below! The lesson is from the [FluentU English YouTube channel](#), which is a goldmine for both students and teachers alike! If you love teaching with native materials and are looking for a resource to get your students excited about their English, then be sure to [subscribe to the channel](#) for more great content. You've been seeing phrasal verbs for years, so the first time you introduce them to a beginner, you may be surprised at how large and difficult it is to intuit the difference between the verb to bring and the phrasal verb to bring up, for example.

Prepositions are some of the hardest words to intuit for foreign language learners, so when a preposition changes the meaning of an already familiar verb, it can seem like public enemy number one as far as your students are concerned. Luckily, you have the power to change that. The following methods are some that I've tried over the years. The third method is my favorite because my students seem to catch on and retain phrasal verbs better with it.

1. From a list

A lot of textbooks/classes will have a list of phrasal verbs that are relevant to the course, such as Business English, TOEIC, TOEFL, IELTS, etc. A long list like this can be overwhelming to students, so consider presenting five phrasal verbs a day or using fun vocabulary activities such as cutting up the phrasal verbs and their definitions and having students match them up. See my posts [4 Ways to Teach New Vocabulary](#) and [4 Activities for Reviewing Vocabulary](#) for more ideas.

2. In context

A fun way to teach phrasal verbs is in the context of a story. Seeing the phrasal verb in context helps students grasp and retain the meaning. I've seen some textbooks dedicated to idioms that are grouped into themes, and a lot of them include phrasal verbs. At ESL Library, we have three sections (a detective series, a love story, and a story about college life) that make learning phrasal verbs and idioms fun and relevant. Try our [Detective Series – The Case of the Missing Ring](#), [Everyday Idioms](#), and [Everyday Idioms \(Part 2\)](#) lessons. [Everyday Idioms \(Part 3\)](#) is coming soon, too!

3. As groupings

Grouping phrasal verbs into categories based on the same verb is another way to go. This is my preferred method because it presents phrasal verbs in small, logical, and manageable groups. I think students remember the phrasal verbs more easily this way. Here are some common groupings to try with your students:



Teachers and materials writers make use of various approaches to selecting and grouping phrasal verbs for teaching purposes. These approaches are also reflected in the strategies learners use for learning phrasal verbs, associating them with each other, remembering them and/or writing them in their vocabulary notebooks. R. Gairns and S. Redman are critical of the principle of grouping phrasal verbs formed from the same verb, since the items are likely to be unrelated in meaning, and not memorable for learners.

This is clearly a danger to be aware of. However, such is not always the case. Often there is a basic relationship of meaning shared by phrasal verbs of a common verb. The 'focus on the verb' approach can be used to provide data for learners to look for common features of meaning in groups of phrasal verbs. In a given group they should be able to see how the basic physical meaning of the verb is extended metaphorically by the preposition.

Gairns and Redman have the same reservations about using the preposition as an organizing principle. The use of different verbs indeed changes the meaning of a preposition. They also note, however, that if the preposition "does perform a more consistent function with regard to its effect on the meaning of the root verb e.g. 'up' adding a sense of completion [...] then the approach is clearly more valid. The implication is that, when grouping according to prepositions, it may be necessary to subdivide the phrasal verbs of a prepositional group according to a closer or shared meaning. Focusing on individual uses of prepositions, and then perhaps at a later stage mixing different uses for comparison and contrast, can encourage learners to look for and identify systematic features of meaning in the way prepositions are used. Gairns and Redman consider a third approach to be grouping by a contextual link. Such a link "often allows the teacher better opportunities for further practice and possibly makes the verbs more memorable for the students" but can lead to "the inclusion of verbs which are either of little practical use or are inappropriate to the level". The fourth approach is to gather together different meanings of one verb. Gairns and Redman consider that this approach "is perhaps best suited for revision purposes with more advanced students." 7 At lower levels, the different meanings are unlikely to be equally useful.

II. Why implement games for teaching phrasal verbs

Have your students write sentences with a phrasal verb you give them. Once you've introduced students to phrasal verbs, design activities where the class uses the verbs in their own sentences. Write a phrasal verb on the board. Then give the students time to write 1 or more sentences using that phrasal verb properly. For a participatory activity, have students read their sentences aloud to the class. Ask the class to decide if students have used the verbs correctly or not. You can also make this an individual assignment that



students will hand in. You can then grade everyone's sentences to see if your point is getting across.

Ask students to define a phrasal verb without using the phrase. For another class activity, tell one student a phrasal verb. Then have them go to the front of the room and define that phrase without using the two words. Let the class guess which phrasal verb they are describing. If you assign a student "break up" for their phrasal verb, they could say "when you decide to leave a relationship with your boyfriend." This should tip the class off that the student is describing a break-up.

Replace the phrasal verb in a sentence with another word as a quiz. This activity may sound strange at first, but it trains students to use context clues to figure out phrasal verbs. Write a sentence on the board or say it out loud, but replace the phrasal verb with a random noun, like "apple." If you've constructed a sentence with enough context clues, the students should be able to tell what the phrasal verb was. For example, if you say "I apple a story that wasn't true," the context clues should tell the students that the phrasal verb in this sentence is "made up." Do this for several sentences to make your point. Once students get good at this, ask for volunteers to do the same. The class will have fun with this activity.

Make students differentiate between phrasal verbs and verb + preposition combinations. Once the students get proficient at picking out phrasal verbs for themselves, advance the activities to differentiating between phrasal verbs and plain verb + preposition combinations. Once they can accurately choose between the two for themselves, then they are very well-versed in what phrasal verbs are. Remind the students that for something to be a phrasal verb, the phrase must mean something different from the two words individually. As an activity, give the students a worksheet of some sentences that use phrasal verbs and some that use plain verb + preposition combinations. They have to use clues from the sentence to figure out which is which.

Test students on picking out phrasal verbs themselves. Once you've done guided activities explaining and identifying phrasal verbs, let the students choose them for themselves. Use handouts, worksheets, or other activities where the students have to identify the phrasal verbs in sentences. Do a few guided group activities first so students get used to identifying phrasal verbs. Then move on to individual activities. Consider making this activity ungraded at first so the students can learn without getting discouraged. Then give a graded quiz or test when you've taught the subject completely.

CONCLUSION

If you supply real company names and real examples, so much the better, particularly if you're teaching English to business students. They'll really



appreciate the examples and will easily understand the phrasal verb and how it's used. Follow up by asking them the meaning of "take over", in this case. Can they supply other examples of companies that were taken over recently?

Do the same with "go under". Supply an example of a company that has filed for bankruptcy. Have any of your students heard about another company that has gone under recently? From such examples the students may figure out the definition for themselves, or if they are having a bit of trouble with it, help them guess. Give them lots of examples. Use the names of real companies, people and places. Above all, help them understand the phrasal verb, beyond the mere memorization of a definition. Don't forget this essential clarification: students must understand that phrasal verbs are more informal and are thus used more often in spoken rather than written English, although they may be used in informal, written communication like emails to family or friends.

There are a number of ways in which students can practice their new phrasal verbs. Worksheets are a standard, traditional option. One worksheet may emphasize phrasal verbs using the preposition "up", while another stresses the use of "on" or "in". These may be downloaded from the internet, or the teacher could write his or her own worksheet. Whether the exercise is "fill in the blanks" or "matching", give your students plenty of practice.

Short videos, such as are found on Youtube and easily downloaded to a hard drive of a computer, may also be used to teach students to recognized phrasal verbs, as they are being used in ordinary conversations. A worksheet may be written to go along with the video, or students may list the phrasal verbs that they were able to catch, and discussion may follow. Games, such as "Bingo", "Tic Tac Toe, or a board game of your own design, may also be effective. Just give the students the synonym, for example, "postpone" and ask them to come up with the right phrasal verb, in this case, "put off".

The goal for the teacher is to help students go from very controlled activities or exercises to using the new phrasal verbs on their own. Here are a couple of activities that may help. Give every pair of students 2-3 phrasal verbs that they must use in a conversation. The students must come up with a dialogue, put it down on paper, and then act it out in front of the class.

To summarize, phrasal verbs are essentially idioms, and they need to be learned as idioms, a few at a time. They need to be presented and practiced in real or simulated circumstances. The most important task for the teacher is to group the phrasal verbs systematically, so that by means of association they can be more easily remembered. Above all, have a good time with your students and enjoy some laughs. These phrases are often quite colorful and interesting, especially to those who speak a native language other than English.



REFERENCES:

- Gairns, R. & S. Redman. Working with Words: a Guide to Teaching and Learning Vocabulary, (Cambridge University Press, 1986)
- Marks, Jonathan. “Wildly irregular or no longer insuperable?” Macmillian English Dictionaries Magazine,
 - Issue 36, March 2006; accessed December 5, 2014, <http://www.macmillandictionaries.com/MED-Magazine/March2006/36-Feature-Wildly-Irregular.htm>
 - Pesce, Claudia. “How to Teach Phrasal Verbs”, accessed December 5, 2014, <http://busyteacher.org/8138-how-to-teach-phrasal-verbs.html>
 - Soller, James. “Learn Phrasal Verbs” June 10, 2014, accessed December 5, 2014, <http://jimmysl.com/esl-teaching-methods/phrasal-verbs/>
 - Boynazarov, I. (2021). Investigating Factors Causing EFL Instructors’ Demotivation and Finding Possible Solutions. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(7), 45-47.
- Boynazarov, I. (2022). Understanding Intercultural Competence and its Assessment Tools. *Eurasian Scientific Herald*, 9, 135-138.



ЛАБГУЛДОШЛАР ОИЛА ВАКИЛЛАРИНИНГ ЭФИР МОЙИГА БОЙ БЎЛГАН БАЗИ ТУРЛАРИНИНГ МОРФОЛОГИЯСИ.

Хайдаров Мавлонжон Машрабович

Биология фанлари бойича фалсафа доктори

Сайрамов Файзулло Баратжон ўғли

Муйдинжонова Муслима Бахромжон кизи

Хатамов Мухаммаддиер Иномжон ўғли

ФарДУ, Зоотехния факултети талабалари

Аннотация: *Ер юзида тарқалган барча гулли ўсимликлар 300 оилага мансуб бўлиб, шундан 87 оиланинг 2500 турида эфир мойлари борлиги аниқланган. МДХ мамлакатлари флорасида эса 77 оилага кирувчи 1100 дан ортиқ тур эфир мойли ўсимликлардир. Ўзбекистонда эфир мойли ўсимликларнинг 607 тури маълум бўлиб, улар 261 туркумга ва 56 оилага киради. Ялпиздошлар (Ламиасеае) оиласи катталиги ва турлар хилма-хиллиги жиҳатидан Сймпеталае лар орасида қоқо” тдошлар (Астерасеае) ва рўяндослар (Рубиасеае) оиласидан кейин учинчи ўринда туради. Бу оилага Ер шарида 170 га яқин туркум ва 3400 га яқин тур киради*

Калит сўзлар: *лабгулдошлар оиласи, эфир мойли ўсимликлар, авруг, сувялпиз, мармарак, гулли ўсимликлар, чала бута, кўп йиллик ўт.*

Бутун Ер юзаси табиати ўзига хос ранг-барангдир, бунда яшил ўсимликларнинг ўрни бекиёсдир. Гулли ўсимликлар (Магнолиопахта) бўлими, ўсимликлар дунёсининг энг ёш ва кенг тарқалган ҳамда прогрессив гуруҳи бўлиб, ҳозирги давр барча минтақаларо“симликлар қопламида ҳукмронлик қилади. Гулли ўсимликлар тузилишининг ғоят мураккаблиги, такомиллашганлиги, биологик типларнинг хилма-хиллиги, турларнинг кўплиги, кишилар ва ҳайвонлар ҳаётида тутган ўрни билан ўсимликларнинг бошқа гуруҳларидан кескин фарқ қилади. Уларнинг дастлабки турлари мезазой эрасининг юра даврида пайдо бўла бошлаган. Бўр даврининг ўрталарига келиб, гулли ўсимликлар Ер шаридаги ўсимлик ўсиши мумкин бўлган ҳамма жойга кенг тарқалади. Улар шимолда Арктикадан бошлаб тропикларгача, тошли, қумли ва тузли сахролардан тортиб, баланд тоғларгача ёйилган. Уларнинг баъзи вакиллари бошқа о“симлик гуруҳлари ўса олмайдиган шўр сувли денгизларда ҳам ўсади. Гулли ўсимликлар қисқа муддат ичида кенг тарқалишига асосий сабаб, бўр даврида иқлимнинг тубдан ўзгарганлигидир. Гулли ўсимликлар гуруҳига 250000 дан ортиқ тур, 533 оила, 13000 туркум ўсимликлар киради. Ялпиздошлар (Ламиасеае) оиласи катталиги ва турлар хилма-хиллиги



жиҳатидан Сймпеталае лар орасида қоқио“тдошлар (Астерасеае) ва рўяндошлар (Рубиасеае) оиласидан кейин учинчи ўринда туради. Бу оилага Ер шарида 170 га яқин туркум ва 3400 га яқин тур киради. Уларасосан ўтлар, ярим буталар ва буталар холида ўсади. Бир қанча белгиларига кўра осон ажралиб туради: пояси тўрт киррали бўлади. Барглари оддий, карама-қарши жойлашган, ёнбарги йўқ. Гуллари зигоморф, кўпчилигида икки лаблилар. Оталиги икки кучли оталиклардан бўлиб, сони тўртта, булардан кўпинча ташқиси (олдингиси) қолган иккита ичкисидан (орқадагисидан) узунрок. Оналиги битта, унинг юқорида турадиган тўрт бўлакли тугунчаси ва тугунча бўлаклари ўртаси чиқиб турадиган (гинобазик) битта устунчаси бор. Тумшукчаси иккига ажралган. Меваларитугунча бўлакларининг сонига яраша бир уруғли, тўртта ёнғоқчага бўлинади. Уруғларида эндосперм бўлмади ёки кичкина эндосперм бўлади. Поясининг юқори қисмида, ҳар бир барг қўлтиғидан одатда кичкина симоз тўпгул, гулбанди жуда калта тортган дихазий ёки кўпинча қўш гажак чиқади; барглари карама-қарши жой олганлигидан сохта мутовкалар ҳосил бўлади, улар ўз навбатида кўпчилик вакилларда шингилсимон, бошчасимон ёки супургисимон тўпгул ҳосил қилади. Гул косачабарглари қўшилиб ўсган, найсимон ёки қўнғироқсимон, беш тишли бўлади ёки баъзиларида (худди гултожи сингари) икки лабли бўлади. Гултожи бешта гулбаргдан юзага келган, уларнинг пастки қисми бир-бирига қўшилиб ўсиб, найча ҳосил қилади, юқори томони эса ҳар хил шаклли иккита лабга – иккита гулбаргдан ҳосил бўлган пастки лабга ажралиб туради. Баъзиларида юқори лаб кучсиз тараққий этадиган бўлганидан, масалан, семизак (Ажуга) да ёки юқори лаб пастки лабга қўшилиб ўсадиган бўлганидан, масалан, Теусриум да гултожи бир лаблидек бўлиб кўринади. Теусриум да гултожининг юқори лаби беш паллалидек бўлиб турадиган пастки лабга тақалган икки паллага роса ажралган. Баъзиларида (масалан, ялпизда) юқори лаби кичкина бўлиб, пастки лабнинг паллаларига ўхшаб туради, шунга кўра худди актиноморфдек, тўрт паллалидек бўлиб кўринади. Маврақлар, розмарин ва бошқа баъзи туркумларда фақат иккита оталик бор. Оналиги иккита мева баргчадан ҳосил бўлган; тугунчаси дастлаб икки уяли бўлади, кейинроқ иккита сохта тўсиқ билан тўртта уяга бўлинади; ҳар бир уясида биттадан анатроп уруғкуртаги бор, унинг микропилеси пастга ва ташқарига қараб туради, унинг тўртта уяси тугунча говзабондошлар (Борагинасеае) оиласининг вакилларида бо“лганидек дўшпайиб туради, шунга кўра тугунча тўрт бўлакли (тўрт паллали), устунча эса гинабазик бўлиб қолади. Кўпчилик вакилларининг нектардони тугунча атрофидан жой олади. Четдан чангланиш ҳашаротлар ёрдамида юзага чиқади. Гуллари протерандрик шаклда жойлашгандир. Ялпиздошлар оиласининг деярли



хамма вакиллари эфир мойларига бой, бу мойлар безсимон туклар ва келиб чиқиши жиҳатидан уларга яқин турадиган калта оёкли эпидермал безсимон тангачалардан чиқади. Ялпиздошларда сут йўллари, шунингдек, кучли таъсир этувчи захарли моддалар йўқ.

Авруг (Первоскиа ссропхулариифолиа Бге.) лабгулдошлар оиласига кирувчи чала бута бўлиб , бўйи 120 см га етади. Поясининг асос қисми ёгочланган, пўстлоги кўнғир ранглидир. Барги наштарсимон ёки тухумсимон , тўмтоқ , асоси юраксимон , атрофи йирик , тўмтоқ, арра тишли , эски барглари туксиз , барг бандида юлдузсимон тукчаларнинг қолдиқлари бўлади. Гуллари қисқа бандли, кам гулли бўлиб , шингил шаклида рўваклар ҳосил қилади. Гулолди барглари кичик , тухимсимон, тушиб кетадиган. Косачабарги 5-6 мм, бинафша рангли, сертук бўлади. Гултожибарги 11-12 мм бўлиб, бинафша ранглидир. Авруг июн-июл ойларида гуллаб, уруғи июл-август ойларида этилади. Бу ўсимлик адир ва тоғ минтақаларининг майда шагал тошли ерларида ҳамда ён бағирликларда кўп ўсади. Унинг асосий бойликлари Фарғона водийсида ва Қашқадаро вилоятининг тоғлари районларида жойлашгандир. Авругзорларнинг гектардан 1,5-2,5 тонна (қуритилган вазнда) хомашё егиштириб олиш мумкин . Авругда яшил қисмлар ва тўпгуллари эфир мойларига бойдир. Унинг таркибидаги эфир мойларидан турли хил хидли совунлар ҳамда атирлар тайёрлашда фойдаланиш мумкин. Авругда эфир мойларининг энг кўп бўлиши шоналаш ва гуллаш давридир. Бу вақта унинг барг ва тўпгулларидаги эфир мойларининг миқдори 1,14-2,3 % га етади. Улар сариқ ёки жигар рангли бўлиб, ўткир хидга эгадирлар. Эфир мойининг асосини камфен, синеол, аромадендрен-кариофиллен ташкил этади.

Сувялпиз (Ментха арвенсис Л.) лабгулдошлар оиласига кирувчи кўп йиллик ўт бўлиб, бўйи 50 см келади. Пояси тик ўсувчи , шохланган майин тукчали. Барги бандли бўлиб, чозик ромб шаклда. Гуллари бандли, узун косачабаргига тенг ёки ундан бир оз узунроқ. Гулолди барглари узун бандли. Косачабарги 2,5 мм, ўткир тишли қисқа жингалактукчали, найига қараганда 4 Марта кичикроқ. Гултожи барги 4-5 мм, оч қизил- бинафша рангли бўлади. Сувялпиз июл-август ойларида гуллаб, уруғи август-сентябрь ойларида пишади. Бу ўсимлик Тошкент ва Фарғона вилоятларидаги нам ва зах ерларда , умуман воҳаларда ва адир минтақасида кўп тарқалгандир. Халқ табобатида сувялпиз нафас йўллари ва овқат хазм қилиш органларининг иш фаолиятини яхшилашда, юрак уришини нормаллаштиришда, бод касалини даволашда ишлатилади. Сувялпизининг эфир мойлари парфюмерия саноатида тиш порошоги ҳамда пасталар, хидли совунлар тайёрлашда ишлатилади.



Сувялпиз таркибида гуллаш даврида бутун ҳер устки қисмида 0,5%, баргида эса 1,2% эфир мойи бўлади. У яшил-сарик рангли, ёқимли ҳидли, бироз ачиштирадиган хусусиятга эга бўлиб, асосини ментол, карен, линилоол, пулегонхосилетади.

Мармарак (Салвиаслареа Л.) лабгулдошлар оиласига кирувчи кўп йиллик ўт бўлиб, бўйи 50-100 ам келади Пояси тик ўсувчи, қаттиқ шохланган бўлиб, қалин тукчалар билан қопланган. Барги бандли, йирик-тухумсимон, асоси юраксимон, айниқса пастки томони жингалак туклидир. Гулолди барглари кенг-тухумсимон, бандсиз учи ўткир, деярли пардасимон, оқ ёки оч қизил-бинафша рангли бўлади. Гуллари қисқа гулбандли, гулолди баргчаларининг қўлтиғида 2 тадан ўрнашган бўлиб, пирамидасимон тўпгул хосил қилади. Қосачабарглари 9-11 мм, жингалак ва без тукчалар билан қопланган, найидан 1,5 Марта қисқадир. Гултожбарглари оч қизил-бинафша рангли. Ёнғоқчаси 2,5 мм, думалок, учқиррали, оч жигар ранглидир. Мармарак июн-июл ойларида гуллаб, уруғи июл-август ойларида етилади. У воҳаларда, адир ва тоғ минтақаларида кўп учрайди. Мармаракнинг барглари суюқ овқатларга, мурабболарга солибишлатилади. Унинг қуритилган баргларида турли хил консервалар тайёрлашда, арак, ликёр ишлаб чиқаришда фойдаланиш мумкин. Тиббиётда мармаракдан нафас йўлларида ва овқат хазм қилиш аъзоларида содир бўладиган баъзи касалликларни даволашда фойдаланилади. Мармарак асосий эфир мойли ўсимликлардан бўлиб, у халқ хўжалигимизнинг баъзи тармоқлари учун хомашё материали ҳисобланади. Ундан олинадиган эфир мойи парфюмерияда, консерва саноатида, вино ишлаб чиқаришда ва фармасевтикада жуда қадрланади. Шу сабабли, эфир мойига бўлган талаб йил сайинг тобора ошиб бормоқда. Мармарак шоналаётган пайтида унинг тўпгуллари таркибида 0,38%, гуллаш пайтида эса 0,31% , уруғи пишган пайтда 0,45-0,48% эфир мойи бўлади. Эфир мойи оч сарик рангли, хушбўй ҳидли, асосини борнеол, синеол, пинен, туён моддалари ташкил этади. Мармарак таркибида эфир мойидан ташқари, танид моддалари, смола, фитонсид, А ва С витаминлари бўлади. Уруғида эса 25-30% ёғ бор. Бу ёғ сифати жиҳатидан пахта мойидан қараганда юқори туради. Мармарак ёғи таркибида йод миқдори кўп бўлганлигидан у тезда қуриб қолиш хусусиятига эга. Ундан юқори сифатли алиф мойлари тайёрлаш мумкин.

Хулоса: Хулоса қилиб айтганда эфир мойли ўсимликлар жуда қадим замонлардан буён одамлар овқатларга яхши мазали там ва ёқимли ҳид бериш мақсадида турли-туман зиравор ва эфир мойли ўсимликларнинг баргларида, меваларида ҳамда уруғларида фойдаланиб келмоқдалар. Сўнгги пайтларда халқ хўжалигининг турли соҳаларида эфирмойли



Ўсимликлардан олинаётган хомашё маҳсулотлари ишлатилмоқда. Айниқса, эфир мойларидан парфюмерия саноатида атир-упалар, тиш пасталари ва порошоклар, помадалар ҳамда совунлар ишлаб чиқаришда кенг фойдаланилади. Эфир мойлари учувчанлик ва бактерисидлик хусусиятларига, хушбўй ҳидга эга бўлганлиги туфайли улардан жамоат биноларини, мактабларни, болалар боғчаларини, кинотеатрларни дезинфекция қилишда ишлатиш мумкин. Улардан қишлоқ хўжалик ўсимликларини зараркунанда ва касалликларга қарши курашишда фойдаланилади. Шундай қилиб, эфир мойлари халқ хўжалигининг турли соҳаларида ишлатилиши билан бир қаторда халқаро бозорда уларга бўлган талаб кун сайин ортиб бормоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ:

1. Қ. Х. Хайдаров, Қ. Х. Хожиматов Ўзбекистон ўсимлоклари Тошкент-1992.
2. Мамазокирова Гулираъно Фарғона водийсида тарқалган лабгулдошлар оиласи вакиллариининг морфологияси Андижон-2014.
3. . Хайдаров М. М., Турдалиев А. Т. Саминов ААУ Энергетические особенности аминокислот в светлых сероземах //Тенденции развития науки и образования. – 2021. – №. 80-3. – С. 45-47.



MIXED TYPES OF METHODS WHICH ARE BASED ON EDUCATIONAL PHILOSOPHY DURING THE LESSONS OF SECONDARY SCHOOLS'

Xabibulloyeva Gulchexra

Xo'shboqova Nasiba

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti xorijiy til va adabiyoti kafedrasii
o'qituvchilari*

Key words: *behaviorism, audio lingual, philosophy, natural way, humanistic.*

Teaching language by using methodology may be interesting for learners and for teachers too. In this case, teacher should evaluate students' age, interest as well as faculty. It sometimes depends on educational philosophy. However, teaching methodology does not look like an educational philosophy, despite relating it with methodology. The philosophy is a way that teacher opts for pointing to why she believes students can learn well a new material or topic the ways in that students and teachers should interact during the lesson. Philosophy often impacts the options that teaching methodology she chooses to use.

Teachers commonly refer to their preferred teaching methods and philosophies together. While a numerous methodologies can be utilized by a teacher. A common and conventional teaching method is often chosen by teachers as lecturing or explaining. Teacher provides the information to the students at the beginning and then students are expected to understand the topic. There are some teachers that they focus on the significance of the learners' learning process such as group work, group discussion, small group discussion, and pair work. As a result, they can learn to be sociable and try to communicate with classmates. Therefore they are encouraged to take responsibility for their education and are active participants in the learning process. Moreover, it will increase discipline in the classroom to achieve basic curriculum objectives.

There are some learning methods such as behaviorism, audio-lingual, the natural way and humanistic that they may consist of advantages or disadvantages.

Behaviorism is a method that looks at observable actions of students and marks if they are learning effectively. On the one hand, they are always given feedback which tells them whether they are doing it correctly or not. They would be checked by test, task, homework. On the other hand, there are also disadvantages that the approach disregards student identity and



individuality. Furthermore, it studies actions of body rather than that of the brain thus is considered ineffective at assessing real learning.

While in audio-lingual approach students are taught listening and speaking skills, it means the instructor presents the right model of a sentence and then students will repeat it. Students learn without understanding fully. However, they are not very good at vocabulary. Thus students are likely to come across problems of reading and writing skills. In addition to this, that it is a teacher dominated method.

In natural way students feel themselves energetic to play games, activities, problem-solving activities that can help them to communicate much more than the teacher. However, it does not pay attention to the grammar. This method is useful for young learners not for the students of senior high school. Nowadays, it is in the process because of being easy to apply and quite simple to understand. So teachers can relate it with other methods.

Humanistic learning method is a method of a student-centered learning. It focuses on human beings rather than supernatural or divine insight. It also pays attention to the idea that children are good at the cores the education focus on rational ways to teach the "whole" child. This approach engages social skills, artistic skills, practical skills. Teacher helps students develop learning skills and motivate. Nowadays all approaches are mixed up and used in a correct way by teacher and create a mixed method regarding to students level of knowledge, and needs.

To be a good teacher is more difficult than we thought. Because a professional instructor should be sophisticated in creating group opportunities to help students observe. The teacher needs to create a friendly, learning environment in a classroom that students can enjoy during the lesson. In this way, a lot of methods can be helpful for teachers. It would be better if the teacher used a wide range of methods together for achieving objectives.

Firstly, the teacher needs to determine which method is effective for his students. A perfect teacher should be an optimist and tries to present a new theme with grammar rules at the beginning of the lesson. After giving examples students would be checked by multiple choice questions or wheels game, give me a five activity for giving feedback. It is crucial to give feedback to every student to improve their knowledge and speaking skills. It will be also a useful listening exercise. During these tasks, teachers should explain the correct meaning of the words by giving a definition or guessing in the context. While in grammar the students can imitate the teacher by repeating the rules. In this process, he teaches behaviorism with an audio-lingual approach. But students want to get more knowledge as soon as possible. So they need to be taught by cramming or playing games, and funny activities to avoid being bored. In the



activities, students are at the center of the process, while teachers are second-centered persons. They do activities and acquire skills without knowing the right rules. If the teacher matches the approaches in a humanistic way, it will be a perfect lesson. Because of evaluation effectively by many teachers around the world. Not only can teachers teach the students but also learn their outlook, and try to adapt them.

Modern teachers functions may change during the lesson process, for instance if she begins the lesson she tries to be a facilitator to her learners. While during the activities she is accustomed to showing independent participant. Moreover, she can check the homework as needs analyst or works like group process manager.

USED LITERATURES:

Books

- a) 1. Crystal, D. 1997 "English as a Global language." Cambridge University Press.
2. Mex TESOL journal "English language in development".
3. "What is a teaching methodology?" G. Wiesen 13 august 2022.
4. Zuliati Rohmah. "English is a global language." 2005 February.

WEBSITES;

1. <https://www.tex.net>
2. <https://www.wgu.edu.com>.
3. <https://pass.now.now.com>
4. <https://oxfordhousebcn.com/en/european-languages-day-where-does-english-come-from/>



ILOVALI QURULMADA GAP BO'LAKLARINING MAZMUNI VA OHANGI

Saidov Zokir

(SamDCHTI o'qituvchisi)

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ilovali qurilmada gap bo'laklarining tutgan o'rni haqida gap boradi. Ushbu maqolani yoritishda ilovali qurilmada gap bo'laklarining tutgan o'rni ustida olib borilgan izlanishlarda I.P. Rasapov va V.G.Admoni kabi tilshunos olmlarning qarashlari haqida gap boradi.*

Kalit so'zlar: *Ilovali qurilma, elovali element, dativ kelishigi, mantiqiy urg'u, ohang.*

Ilovali qurilmada gap bo'laklari o'zining mazmuni, mantiqiy urg'usi, ohangi va to'xtamiga ega bo'ladi. Ilovali elementning ohangi oddiy gap bo'laklarning ohangiga o'xshamaydi, ilovali element alohida pasaygan (ba'zan ko'tarilgan) ohang bilan talaffuz etiladi. Odatda, ilovali elementdan oldin kelgan izohlanayotgan so'z va so'z birikmalarida ohang ko'tariladi, ilovali elementda pasayadi, chunki u postpozitsiya holatida turadi. Ilovali element o'ziga xos semantik funksiyani bajaradi. Bu funksiya shundan iboratki, ajratish orqali ma'lum bo'lakning ma'nosi bo'rttirib ko'rsatiladi. Ilovali elementning ma'no xususiyati bu bilan cheklanmaydi, ilovali element orqali, boshqa qo'shimcha ma'nolar ham ifodalanadi. Ilovali elementlar tomonidan bildirilayotgan qo'shimcha ma'nolar o'z navbatida ma'noviy nozikliklarni ham ifodalaydi. Demak, ajratish hodisasi tufayli ilovali elementlarga xos bo'lgan eng muhim xususiyat, bu ular tomonidan ifodalanayotgan qo'shimcha ma'nodir. Ilovali elementlar bilan ma'lum bo'laklar o'rtasida sintaktik aloqalar ham mavjud.

Endi ilovali elementlarga xos bo'lgan bunday xususiyatlarning ifodalanish usullarini dativ kelishigida ifodalanib keluvchi ilovali elementlar namunalarida kuzatib boramiz. Fikrimizning isboti sifatida quyidagi misollarni bu yerda ko'rsatib o'tamiz.

1. Besonders übel spielte er dem Stadtrat Reitberger mit, einer populären Persönlichkeit.

2. Der alte Schnellhammer hatte die Werke seinen Kindern hinterlassen, zwei Söhnen und einer Tochter.

3. Nur zwei Menschen misstraute er nicht, seiner Pflegemutter und seinem Lehrer.

4. Er sollte der Gemeinschaft gehören, den Klubs, den Perteien, dem Sport (8, 93).



5. Das verdankte sie der schwedischen Luft, dem Sport und dem ständigen Frieden.

Endi 1,2,3,4,5-raqamli misollarda ko'rsatib o'tilgan dativ kelishigida ifodalanib keluvchi ilovali elementlarga xos bo'lgan xususiyatlarni izohlab berishga o'taylik. Ularga xos bo'lgan xususiyatlardan biri bu ilovali elementlarning yolg'iz holda emas, balki kengaytirilgan holda kelishidir. Ularning strukturaviy kengayishi ham bir xil emas. Masalan 1-raqamli misoldagi ilovali element aniqlovchi yordamida kengaytirilgan bo'lsa, qolgan raqamli misollarda ko'rsatib o'tilgan ilovali elementlarning kengayishi gapning uyushiq bo'laklari hisobidan kengaytirilgan. 2,3-raqamli misollarda bayon etilgan ilovali elementlar o'zlariga xos ba'zi bir xususiyatlari bilan boshqa raqamli misollarda keltirilgan xuddi shunday ilovali elementlardan farq qiladi, bu farq ilovali elementlarni tashkil etuvchi komponentlarning bir-birlari bilan und bog'lovchisi bilan bog'langanligidir. Ilovali elementlarni tashkil qiluvchi komponentlar orasida und bog'lovchisining kelishi, har bir komponentning o'zi ham alohida ilovali element funksiyasida kela olishligini ta'kidlamoqda. Xuddi shunday xususiyatga 4,5-raqamli misollarda kelgan ilovali elementlarning komponentlari ham ega, chunki ularning har biri o'z to'xtamiga va shu bilan birga ohangiga ega. Bunday xususiyatlar ularga ham alohida ajratilgan gap bo'lagi funksiyasida kelishlari uchun imkoniyat yaratadi. Ularga xos bo'lgan yana bir xususiyatga to'xtalamiz. Ularga xos bo'lgan bunday xususiyatni quyidagicha izohlash mumkin. 1-raqamli misoldagi ilovali element ma'lum bo'lakka nisbatan ma'lum darajada nisbiy mustaqillikka ega bo'lsa, 2,3,4,5-raqamli misollarda namoyish etilgan ilovali elementlarga xos bo'lgan bunday mustaqillik yana ham boshqacharoq tabiatga ega, u ham bo'lsa ilovali elementlar o'zlari bevosita bog'liq bo'lgan komponentga nisbatan nisbiy mustaqillikka ega bo'lsa, ana shu ilovali elementlarning tashkil etuvchi komponentlari ham bir-birlariga nisbatan nisbiy mustaqillikka ega bo'lishadi, shuning uchun ham ular alohida-alohida ilovali element funksiyasida kela olishlari mumkin. Bu yerda keltirilgan ilovali elementlarga xos bo'lgan xususiyatlardan yana biri-bu ilovali elementlarning ma'lum bo'laklarga nisbatan yonma-yon (1,2,4,5) va ma'lum masofada (3) turishi. Ma'lum bo'laklar bilan ilovali elementlar o'rtasidagi sintaktik aloqa kesimning umumiyliigi bilan ifodalanadi. Ilovali elementlarning mazmuni orqali ma'lum bo'laklarning mazmuni konkretlashtiriladi, to'ldiriladi, izohlanadi va aniqlanadi. Biroq 4-raqamli misolda keltirilgan ilovali elementning mazmuni orqali ma'lum bo'lakning mazmuni umumiyashtiriladi.

Ilovali elementlarga xos bo'lgan bunday xususiyatlar quyidagi misollar tahlilida yanada to'ldirilishi mumkin:



6. Unter seinem Blick dankte eine Frau im stillen ihrem Schneider für den guten Sitz ihres Kleides, dem Friseur für den natürlichen Fall ihres Haars und der Kosmetikerin für den Tip eines dezenten Make-up.

7. Die Bank gehört nicht uns, sondern dem kleinen Talk.

8. Sie gehören der Reedefirma Brookley, der Art Reederei von der Stange.

9. Dem größeren, einem stämmigen Burschen mit dunkeln Kinnbart, wäre Herbert am liebsten gefolgt.

10. Corinna ging, ähnlich dem Vater, von Auge und Hand aus.

11. Sie tragen nur den Vornamen, gleich dem König.

1,2,3,4,5-raqamli misollardagi ilovali elementlarga xos bo'lgan xususiyatlarni bu yerda takrorlamasdan, ularni to'ldirish maqsadida 6,7,8,9,10,11-raqamli misollarda namoyish etilgan ilovali elementlarga xos xususiyatlarni izohlashga o'taylik. O'z-o'zidan ma'lum bo'lishicha, ushbu ajratilgan gap bo'laklari xuddi shunday ajratilgan gap bo'laklariga xos bo'lgan xususiyatlardan tashqari boshqacharoq xususiyatlarga ham ega. Biz ana shu xususiyatlarni alohida ta'kidlab o'tamiz. Bu xususiyatlar quyidagicha: masalan, 6-raqamli misoldagi ilovali element o'zi bevosita bog'liq bo'lgan komponentsiz yuzaga kelgan, uning mazmuni alohida olingan komponentning mazmunini emas, aksincha, butun gapning mazmunini to'ldirib, konkretlashtirib kelayapti; ushbu ilovali element 7,8,9,10,11-raqamli misollarda bayon qilingan xuddi shunday ilovali elementlardan strukturasi kengayishi jihatidan ham keskin farq qiladi, sababi uning tarkibida bir-biri und bog'lovchisi bilan bog'lanib kelgan ikkita mustaqil ajratilgan komponent mavjud; 10,11-raqamli misollarda keltirilgan ajratilgan komponentlar bir jihatdan 6-raqamli misoldagi ajratilgan komponentga yaqin tursa, qolgan xususiyatlari bilan undan va qolgan ilovali elementlardan keskin farq qiladi. Ularning yaqinligi butun gapning mazmunini ifodalash bilan amalga oshsa, farqi esa ilovali elementlar fe'l-kesim bilan emas, balki leksik birliklar bilan boshqariladi.

ADABIYOTLAR:

1. Адмони В. Г. Пути развития грамматического строя в немецком языке. М., 1973. -С. 171.
2. Крушельницкая К.Г. К вопросу о смысловом членении предложения. Вопросы языкознания, №5. 1956.
3. Распопов И.П. Актуальное членение предложения. Уфа, 1961.-112 с.
4. Реферовская Е.А. Лингвистические исследования структуры текста. Л., 1983. -215 с.
5. Шафиро М.Е. К вопросу о присоединении. Вопросы синтаксиса и



стилистики рус. литературного языка. Куйбышев, 1963. с. 59-77.



THE METHODS OF TEACHING VOCABULARY IN ENGLISH CLASSES.

Jumayeva Oyjamol

Islom Boynazarov

Termez State University, Surkhandarya, Uzbekistan

Introduction

The integration of Uzbekistan into the world community, the intense of growth of international, political and cultural relations causes new approach to the deepen development of science and education, i.e. the foreign language study and teaching.

The President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev in his speech has mentioned the significance of educational reforms: *“It is highly important to educate the younger generation on the basis of world standards and bring up physically and intellectually perfect youth. In this way, teachers and professors, related organizations, ministries and offices are of great value.”*

After the Decree No. 1875 of the president of Uzbekistan, named “About measures of improving foreign language learning system” issued on December 10, 2012, many changes took place in foreign language teaching system in our country.

According to the Decree, European assessment system CEFR (Common European Framework of Reference) has been in application into the foreign language teaching in Uzbekistan. Its main aim is to provide a method of learning, teaching and assessing which applies to all foreign languages.

Teaching vocabulary in the English as a foreign language (EFL) context is challenging. Incidental vocabulary learning is limited due to lack of second language (L2) input, and most words are learned through classroom instruction. Vocabulary represents one of the most important skills necessary for teaching and learning a foreign language. It is the basis for the development of all the other skills like Reading & listening comprehension, speaking, writing, spelling and pronunciation. Teaching vocabulary is crucial because without it nothing can be conveyed. The teacher has an essential role in helping students to improve vocabulary. Unfortunately, vocabulary teaching has not been enough responsive to such problems. Today there is so much freedom in choosing the methods to be used during English classes. The English lesson is organized around both vocabulary and grammar structures. Teachers, therefore, usually have the necessary time to insist on teaching and practicing vocabulary. Vocabulary is no longer treated as an add-on and this means teachers becoming aware of the importance of the vocabulary and attention is paid to especially



with the teaching of grammar of words. Nevertheless, not all students move at the same speed and can still have some difficulties in expressing themselves fluently such can consider speaking English has difficult and exhausting. Another aspect that can make vocabulary difficult is the pronunciation of certain words.

Main part

Every language teacher must make a difficult choice on what and how much vocabulary to teach. Furthermore, they must consider what vocabulary items to teach first (during early stages of the course) and what vocabulary to leave for later on. The teacher's choice of vocabulary is influenced into some extent by the course book and supplementary materials they use. However even here, "teacher decides on emphasis given to individual items."

A number of challenges exist with respect to L2 vocabulary learning and teaching. Firstly, much unlike L1 vocabulary learning, L2 vocabulary learning rates are slow. This is largely due to insufficient input and lack of opportunities to use the language in and outside the classroom. Although, many theories about teaching vocabulary process were written, it still remains the matter of memory. Thus, there are several general principles for successful teaching, which are valid for any method. According to Wallace, 1988, the principles are:

- Aim – what is to be taught, which words, how many;
- Need - target vocabulary should respond students' real needs and interests;
- Frequent exposure and repetition;
- Meaningful presentation – clear and unambiguous denotation or reference should be assured.

Usefulness

When making a decision about what vocabulary to teach preferentially, the teacher should take into consideration mainly usefulness of the words. Yet, what words are actually useful? To be able to answer this question, it might be helpful to look into several aspects.

Another aspect to consider is coverage. As Harmer stated, the words covering more things are likely to be taught before words with only one specific meaning. E.g. the word 'book' will be taught before words 'notebook or exercise book'.

McCarthy also speculates on the range of an item. It is generally advisable to avoid the vocabulary with a restricted range, since the wider range an item has, the more useful it is likely to be.

Learnability

Besides usefulness, "learnability" is another factor influencing the order in which chosen vocabulary will be taught. There are a lot of reasons why words



might be easy or difficult to learn. Of them all, let us mention that complicated spelling, pronunciation or meaning might be a reason for a word to be difficult to remember. Generally, concrete things are more learnable than abstract ones, therefore they are always taught first.

Vocabulary is generally a matter of remembering, unlike e.g. learning grammar, which is a system based mainly on rules. To be able to teach as effectively as possible, it is important to know, how words are remembered and stored in students' minds and how long term memory is organized.

Several authors agree that vocabulary is stored in the mind in a highly organized and complex web-like system, the so-called 'mental lexicon'. In the mental lexicon, words are stored, categorized and interconnected in many ways, according to their features such as meaning, form, collocation, syntactic properties, cultural background etc. Consequently, a word being retrieved is looked up through several pathways at once, which is extremely economical in terms of time needed.

Total physical response in teaching vocabulary process.

Total Physical Response as a method in teaching vocabulary. Method is a generalized set of classroom specifications for accomplishing linguistic objective. Method tends to be concerned primarily with teacher and student roles and behaviors and secondarily with such features as linguistic and subject-matter objective, sequencing, and materials. They are almost always thought of as being broadly applicable to a variety of audiences in variety of contexts. It shows that method helps the teacher and students to reach the objective in instructional in the classroom. Furthermore, Anthony as quoted by Brown stated that method was described as an overall plan for systematic presentation of language based upon a selected approach. Teaching method is a method that is used in teaching learning process and the way of teaching language. In addition, Richard and Rodgers argued that a method is an umbrella term for the specification interrelation of theory and practice. From the statement above, method in teaching is like an umbrella which relate the practice and theory. Then describe and deliver the information through the systematic plan. Because students at elementary school is different with adult learner, so the teacher should find the appropriate method. According to Pinter, "young learner enjoy fantasy, imagination, and movement". It means that they prefer do activities involve the physical system. According to Richards and Rodgers, "total Physical Response (TPR) is a language teaching method built around the coordination of speech and action; it attempts to teach language through physical (motor) activity". So, the writer believes that TPR method can be the appropriate method in teaching vocabulary in elementary school. Total Physical Response developed by Asher (1970s), a professor of psychology at San Jose



State University, California, it draws on several traditions, including developmental psychology, learning theory, and humanistic pedagogy, as well as on language teaching procedures proposed by Harold and Palmer. The writer is sure that Total Physical Response is suitable for young learners because involves motoric activities. The TPR method has become very popular and has attracted considerable attention from language research. However, it has not been supported by the mainstream educators.

Total Physical Response (TPR) method has very important objective. The general objectives of Total Physical Response are to teach oral proficiency at a beginning level (Richards & Rodgers). It shows that students in the beginning level will be helped in oral proficiency using TPR. Not only in oral proficiency, but also students could increase their vocabulary mastery in English. Nunan stated that we should provide input to the learners by getting them to carry out command. This command should be couched in the imperative. Using TPR method in English usually involved command drill, so students would accept a lot of exposure language in listening that increase their vocabulary mastery. Richards & Rodgers argued that the movement of the body seems to be a powerful mediator for the understanding, organization and storage of macro-details of linguistic input. Language can be internalized in chunks, but alternative strategies must be developed for fine-tuning to macro-details. The body movement can be a mediator for understanding the language. It will support the development of the students in getting so much inputs of language. It means that the movement of the body when studying can be a mediator for students to reach the knowledge. The TPR method has many advantages. Widodo has collected the advantages of the TPR method. The first, it is a successful teaching method that can be used for both children and adults. The second, it is very memorable. It can assist pupils to remember phrases or words. The third, it is a lot of fun, learners enjoy it. It can actually lift the pace and mood. The fourth, they can make the teaching more enjoyable for both teachers and pupils. The fifth, it is suitable for the children who are required to be active in the class. The sixth, there is no matter with how many pupils involved, as long as the teachers are prepared to take the lead, the learners will follow. The seventh, it also can be used in the mixed-ability classes. The physical actions and the pictures enable all the learners to comprehend the target language effectively. The eighth, it is effective for the young learners. And the last, the TPR method needs the coordination of both the right and left hemisphere of the human brain. According to Larsen - Freeman, "TPR was developed in order to reduce the stress people feel when studying foreign languages and thereby encourage students to persist in their study beyond a beginning level of proficiency". Based on the statement above, the writer concludes that in



studying foreign language, there is a risk to be stress. So, using a method that make students relax in studying can be a good choice.

Conclusion

Teaching vocabulary correctly is a very important element in language learning. Correct vocabulary instruction involves vocabulary selection, word knowledge and techniques. Both vocabulary teaching and learning have been a concern in second language acquisition research for some time now. Through the years researches have explored a number of approaches and techniques to enhance acquisition. Various strategies have been found to help improve vocabulary learning with the introduction of computer technology and with different methods a new trend of vocabulary research has begun. In chapter I of this work it includes the importance of vocabulary, what collocation is and why it is important when transferring vocabulary from a receptive to a productive stage. At the end of this work we want to say that the learning vocabulary involves understanding a number of details and nuances about words. the mechanics of vocabulary learning are still something of a mystery but one thing we can be sure of is that words are not instantaneously acquired at least not for adult second language learners. This incremental nature of vocabulary acquisition manifests itself in a number of ways. We have all had the experience of being able to recognize and understand a word when we see it in a text or hear it in a conversation, but not being able to use it ourselves.

This common situation shows that there are different degrees of knowing a word. Being able to understand a word is known as receptive knowledge and is normally connected with listening and reading. Teaching vocabulary correctly is a very important element in language learning. Correct vocabulary instruction involves vocabulary selection, word knowledge and techniques. Both vocabulary teaching and learning have been a concern in second language acquisition research for some time now.

USED LITERATURE:

1. Jalolov J.J. “ Chet tilini o’qitish metodikasi” – T., 1996;
2. Rogers, Carl and Frelberg, J. Freedom to learn. –Harlow, Prentice Hall, 2004.
3. Rixon, S Teaching English to Young Learners. Modern English Publishing, 2005.
4. Thornbury, Scott. How to Teach Vocabulary. - Essex: Pearson Education Limited, 2004.
5. Boynazarov, I. (2022). The interoperability of complexity, accuracy, and fluency exercises in developing the speaking ability of efl



students. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 3(06), 28-30.

6. Boynazarov, I. (2022). Understanding Intercultural Competence and its Assessment Tools. *Eurasian Scientific Herald*, 9, 135-138.



SO‘Z-GAPLARNING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Shodmonova Gulhayyo Shavkat qizi

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Filologiya va tillarni o‘qitish:
o‘zbek tili ta’lim yo‘nalishi*

Anotatsiya: *Ushbu maqola tilimizdagi so‘z-gaplarning pragmatik ma’nosi haqidadir.*

Kalit so‘zlar: *So‘z-gaplar, tinish belgilari, modallik, bog‘lama, o‘zbek tilshunosligi, formal tilshunosligi va h.k.*

So‘z-gaplar umumiy atamasi ostida birlashtiradigan so‘zlarning alohida belgilari mavjudki, ular shu belgisi bilan mustaqil yordamchi so‘zdan, shuningdek, yoxud qo‘shma gapdan farq qiladi. Bular quyidagilar:

1. Mustaqil holda gap bo‘la olishi
2. Gap tarkibida shu gapning biror bo‘lagi bilan sintaktik aloqaga kirisha olmaslik.
3. O‘ziga xos g‘ayrioddiy ma’noga ega bolish;
4. Bog‘lamalar bilan birika olmasligi va shuning uchun mayl, zamon, shaxs/son shakllariga ega emaslik.

O‘zbek tilshunosligida so‘z gapning mohiyati, turlari ularning leksik material tavsifi, qo‘llanilish xususiyati empirik asosda yetarlicha o‘rganilgan. Substansiyal yondashuvda gapning eng kichik qurilish qolipi [WPm] sifatida qayd etilgach, ziddiyatli izohtalab nuqtalariga ega bo‘lgan so‘z-gapga ham “lison-nutq” tamoyili asosida yondashish zaruriyati paydo bo‘ldi va har bir gapning o‘z qolipi mavjud bo‘lgani kabi so‘z-gapning ham o‘ziga xos muayyan bir lisoniy qurilish modeli bolishi shartligi e’tirof etildi.

Aytilganlardan shunday xulosaga kelish mumkinki, ot, sifat, son, olmosh, fe‘l, ravish, taqlid so‘z turkumlari gapning istalgan biri bo‘lagi vazifasida kela olsa, so‘z-gap vazifasida kela olishiga xoslangan, bog‘lovchi, ko‘makchi, yuklama esa sintaktik aloqaga xoslanmagandir.

O‘zbek formal tilshunosligida so‘z gaplarning mohiyati, turlari, ularning leksik material tavsifi qo‘llash xususiyatlari empirik asosida yetarlicha o‘rganilgan. Shakl vazifaviy tilshunoslikda gapning eng kichik qurilish qolipi [WPm] sifatida talqin qilingach ziddiyatli, izohtalab nuqtalarga ega bo‘lgan so‘z gaplarga ham nutq ixtilofi nuqtayi nazaridan yondashish zarurligi ayon bolib qoladi va har bir gapning til bosqichida o‘z qolipi mavjud bo‘lgani kabi so‘z gaplarning ham o‘ziga xos muayyan bir hususiyati, qolipi mavjud bolishi shart va zarurligi e’tirof etildi.



Bo‘laklarga ajratilmaydigan gaplar yoki so‘z-gaplar umumiy atamasi ostida birlashtiriladigan gaplarning alohida belgilari mavjudki, ular shu belgilari bilan mustaqil so‘zlardan, yordamchi so‘zlardan, sodda yoxud qo‘shma gaplardan farq qiladi.

So‘z-gaplar o‘z ichida bir necha ma’noviy guruhga ajratiladi.

1. Moddalar
2. Undovlar
3. Tasdiq inkor so‘zlar
4. Taklif-ishora so‘zlar

So‘zlovchining bayon etilayotgan fikriga munosabati - qat’iy ishonch, gumon, taxmin kabi ma’nolarni ifodalab keladigan so‘zlar modal sozlardir. Ularga *xullas, demak, hammasi, tabiiy, ehtimol, shubhasiz, ehtimol* kabi so‘zlar misol bo‘la oladi va bu farmal tilshunosligimizda batafsil o‘rganilgan.

Kishilarning his-tuyg‘ulari, haydash, to‘xtatish, kabi xitoblarni buyruqlarni ifodalaydigan so‘z-gaplarning ko‘rinishi undov so‘zlardir. His-tuyg‘u undovlariga *barakalar, rahmat, ofarin* kabi so‘zlar, buyruq-xitob undovlariga *pisht, beh-beh, pish-pish, chuh* kabi xitob so‘zlar kiradi.

[W] - lashgan (so‘z-gaplashgan) so‘z-gaplar o‘z semantik funksional xususiyatlari bilan har xil guruhining markaziy leksemalariga juda yaqin turadi, lekin o‘z aloqasini boshqa turkum so‘zlardan to‘la-to‘kis uzmagani bo‘ladi.

[W] - simon (so‘z-gapsimon)lar deganda mohiyatan so‘z-gaplar bo‘lmagan lug‘aviy birliklarning so‘z gap sifatida kelishi tushuniladi. Jumladan modalsimonlarga *shunday qilib, baxtga qarshi, tovba xudo saqlasin* misol bo‘la oladi.

So‘z gaplarning sintaktik xususiyati yuqorida ta’kidlaganimizdek ularning kesimlik qo‘shimchalarini qabul qilmasligi, bog‘lama bilan birika olmasligidir so‘z-gaplar ham undalmalar, sodda gaplar kabi kengaygan yoyiq holatlarda bo‘lishi mumkin.

- ★ Cho‘lni o‘zlashtirgan mardlarga ofarin! (Abdulla Qahhor)
- ★ Falakning dastidan dod! (Hamza)
- ★ Barakalla, sizga!

Misollarda ko‘rinib turganidek so‘z-gaplar faqat bitta so‘zdan iborat bolmay, nutqda kengayish qobiliyatiga ham ega. So‘z-gaplarning yana bir sintaktik xususiyati shundaki, [WPm] qurilish gaplarda kesimlik kategoriyasi va manosi [W]ga [Rm]orqali kiritiladi, [m]ning esa o‘zbek tilida juda kop ko‘rsatkichlari mavjud. Ammo so‘z-gaplarda bunday emas. Har bir so‘z-gap shu gapga xos bo‘lgan ma’nolarni ifodalashga xoslangan boladi. Chunonchi, *ha* so‘zi tasdiqni ifodalaydi uning bo‘lishsizligi *ha emas* bilan emas balki alohida



so‘z *yo‘q* bilan ifodalanadi. *Albatta* yoki *shubhasiz* modali qat‘iy ishonchni va tasdiqni ifodalaydi, inkor ma‘nosi *mutlaqo*, *aslo* so‘z-gaplari bilan beriladi.

So‘z-gaplar butun bir kontekstda yaxlit bir ma‘no anglatadi; ular har bir gapda turlicha nutq vaziyatidan kelib chiqib, ma‘no anglatadi. Bu misollarni “Tkki eshik orasi” romani tahlilida ko‘ramiz.

1. Mayli armaturalarni uchma-uch ulasa ham boladi. Lekin “A-1” ingichka armatura.

Ushbu gapda so‘z-gap kinoya ma‘nosida kelgan.

2. Voy, Robiyahon! - dedi zinalardan lo‘mbillab tusharkan (hayrat)

3. – E, qilig‘ing qurmasin (g‘azablanish)

4. – Voy o‘lsin! – Fotima kelin qiqirlab kuldi. (parvo qilmasdan kulish)

5. – Ha, sizmisiz, Ochilboy! Sedi sekin ohangda Zuhra kelin. (tasdiq)

6. – Voy, Gamletning aybi yoq edi-ku? (achinish)

7. – Robiya!... - kimsan akamning ovozi titrab ketdi. – E, - qo‘lini yelkamdan olib tashladim. (uyalish)

8. – Eee, shuning uchun qachon qarasa, kesak titkilab yurarkansanda. (jig‘iga tegish)

9. – E, xom-ku, unisi! (g‘azab)

10. – Vo‘y-bo‘! Bunaqa shirin uzumni umrimda yemaganman (taajub)

11. – Yo‘q! Yo‘-o‘q – oyim cho‘kkalab qoldi (qo‘rquv)

12. – Voy, sizga nima bo‘ldi? – dedi ovozi titrab (ajablanish)

13. – Voy! Qayoqdan olding? (ajablanish)

14. – Voy, dadasi, o‘zingizniki-yu! (g‘azab)

15. – Sizdan bir narsa so‘ray? – Albatta bolam so‘ra (tasdiq)

16. – Hayriyat, Muzaffar tirik ekansan! (quvonch)



ХОМИЛАДОРЛАР ПАТРОНАЖИ

Тожиахмедова Дилфуза Ибрагимовна

врач-педагог

Республика ўрта тиббиёт ва фармацевтика ходимлар малакасини ошириш ва уларни ихтисослаштириш Маркази Андижон филиали ўқитувчи

Акушер-гинекология муассасалари турларига: ССВ нинг акушерлик ва гинекология илмий амалиёт маркази, Республика Перинатал маркази, ТТА нинг акушерлик комплекси, ҳамма шаҳарлар ва туман марказий касалхоналаридаги акушерлик комплекслари киради. Қишлоқ аҳолисига бирламчи тиббий ёрдам кўрсатиш тизимида ОШП, ОП, шаҳарда эса шаҳар оилавий поликлиникалари ташкил килинган.

Ҳомиладор аёлларга антенатал парвариш ва назорат қилишда бирламчи тиббий санитария ёрдами (БТСЁМ) муҳим аҳамият касб этади. БТСЁМ да хомиладор ва туккан аёлларга кўрсатиладиган асосий ёрдам қуйидагилардан иборат:

- бириктирилган ҳудудда хомиладор ва туккан аёлларга малакали ёрдам кўрсатиш;

- хомиладор аёлларни эрта диспансер назоратига олиш ва уларни терапевт ва бошқа мутахассислар кўриги билан таъминлаш ва бирорта экстрогенитал патология аниқланганда ўз вақтида хомиладорлар патологияси бўлимига госпитализация қилишни таъминлаш;

- туғруқ комплекслари ва тез ёрдам кўрсатиш станциялари, диспансерлар билан мунтазам боғланиш;

- кутилмаган хомиладорликдан сақланиш мақсадида ва айниқса ЭГК мавжуд бўлган аёлларда ва туғруқлар ўртасида интергестацион интервални сақлаш бўйича тиббий оқартув ишларини олиб бориш, замонавий контрацептив воситалар ҳақида тўлиқ маълумот бериш;

- замонавий текширув ва даволаш ишларини тажрибада қўллаш;

- соғлом турмуш тарзини тарғибот қилиш ва соғлом оилани шакллантиришга ёрдам бериш;

- аёлларни оналик ва болаликни муҳофаза қилишга оид ҳақ ҳуқуқларини таъминлаш;

Хонадон эгалари (оилада нечта одам яшайди, ким қаерда ишлайди, кимлар сурункали касалликлар билан назоратда туриши), хомиладор яшаётган хонани ўрганиш (қулай шарт-шароитлар ошхона, дам олиш хоналари, хаммом, ҳожатхона), танишиш, аёлнинг яқинлари билан хомиладор аёлдаги ўзгаришлар тўғрисида суҳбатлашиш. Ҳомиладор билан



алоҳида савол-жавоб ўтказиш, қўлларни ювиш, (қон босими, пульс ва тана ҳароратини ўлчаш, тери ва шиллик қаватларни, кўкрак безларини кўздан кечириш, хомиланинг юрак урушини эшитиш, овқат ҳазм қилишда бўлаётган муаммолар, уйқудаги муаммолар, кайфиятнинг ўзгарувчанлиги, белда, оёқда ва бошда оғриқларнинг бор-йўқлиги, оёқ-қўлларнинг шишиши, номунтазам сохта дардлар, ҳожатга боришдаги муаммолар (қабзият, сийиш), қин ажралмаларига аҳамият бериш). Ҳомиладорни ва унинг яқинларини ҳомиладорлик пайтидаги ҳавфли белгилар тўғрисида таништириш. Ҳомиладорлик даврида шахсий гигиенага, рационал овқаланишга катта аҳамият бериш ва шифокор кўригидан мунтазам ўтиб туришни тавсия қилиш зарур. Зудлик билан шифокорга мурожаат қилишни талаб қиладиган хушёрлик белгилари (ҳар қандай вақтда): Қиндан қон кетиши, ҳомила қимирлаши ўзгариши, тўсатдан, кучли бош оғриги, мушаклар учиши, тери қопламлари сарғайиши, асосан юз ва бел соҳасида тўсатдан ва кучли шишлар бўлиши, кўриш қобилиятини бузилиши, қориннинг юқори ва ўнг соҳасида оғриқ бўлиши, ҳомиладорликнинг иккинчи ярмида кўнгил айнаши ва қусиш, сийдик миқдорининг камайиши (400 мл.дан кам.), иситма ёки эт увишиши (тана ҳарорати ортиши), қорин пастида кучли оғриқлар, бачадонда чандик бўлганда ҳар қандай дардсимон оғриқлар бўлиши, доимий бачадон қисқариши ҳолатлари.

Эрта ёшда ҳомиладор бўлиш, туғиш жараёнида она ва боланинг соғлигига ҳавф солиши мумкин. Маълумки, 16-17 ёшгача қизлар тўлишиб, бўйлари ўсиб қолади, аммо бу ҳали уларни она бўлиш учун етилганликларини билдирмайди. Қизлар 16-17 ёшга тўлгани билан уларда, ҳомилани тараққий этиши ва бола туғиш учун нормал шароит вужудга келмаган бўлади. Тос суяклари ривожланмаганлиги сабабли, туғиш жараёнида жарроҳлик усулидан фойдаланишга тўғри келиши мумкин. Қизлар 20 ёшдан кейин жисмонан ва руҳан она бўлишга тайёр бўладилар. Эрта турмуш қуриш кўпинча фарзандсизликка, боланинг ой куни етмай чала туғилишига, ҳомиладорлик асоратларига олиб келиши мумкин.

Аёллар учун фарзанд кўришнинг энг қулай даври 20-30 ёш оралиғи ҳисобланади. Ёши ўтган яъни 35 ёш ва ундан юқори бўлган аёллардаги ҳомиладорликлар нафақат аёлнинг саломатлиги балки, туғилажак фарзандлар учун ҳам ҳавфлидир, чунки ушбу ёшдаги аёлларда ички аъзоларнинг касалликлари (камқонлик, эндокрин. юрак-қон томир касалликлари, буйрак аъзолари ва ҳ.к) кўп учрайди. Бу эса нафақат ҳомиладорлик даврини, балки туғруқ жараёнини ҳам асоратлайди. Ҳомиладорлик муддати тўққиз ой давом этади.



Ҳомиладорлик даврида тиббий кузатув олиб борилади. Тиббий кузатувлар аёл ва бўлажак фарзандини ҳомиладорлик ва ундан кейинги даврда соғ-саломат бўлишларини оила аъзолари жавобгарликни ҳис қилиши керак.

Фарзанд ота-онанинг эзгу орзуси, қувончи, бахти. Ҳар бир она фарзандининг соғлом, зуваласи пишиқ, бахтли-саодатли бўлиб ўсиб улғайиши учун қайғуради ва чақалоқ туғилмасидан туриб шунга тайёргарлик кўради. Кўкрак сути боланинг соғлом ва бақувват ривожланиши учун энг муҳим озуқадир. Кўкрак сути таркибида бола ўсиши ва ривожланиши учун керакли барча озуқалар мукамалдир. Кўкрак сути суюқ, енгил хазм бўлувчи ва етарли калорияга эга бўлган, турли микроблардан ҳоли, пишириш ва иситиш талаб қилмайдиган тайёр озуқадир. Оғиз сути бу янги тукқан аёл кўкрагидан 1-1,5 кун ичида ажралиб чиқаётган сарғиш ширали чўзилувчан суюқлик бўлиб, бола учун ўта фойдалидир. Оғиз сути болани ичакларини тозалайди, инфекциядан сақлайди ва бақувватлаштиради. Оғиз сутини биринчи эмлаш деб ҳам аталади. Кўкрак сути турли касалликларни чақирувчи вирус ва микробларга қарши курашувчи моддаларга бой бўлади. Кўкрак сути эмган бола тетик ва касалликка кам чалинадиган бўлади. У барвақт онани таний бошлайди, онага интилади, бу болада илк меҳр куртакларини уйғотади. Она ўз фарзандига табиатнинг мўжизаси - сут орқали бутун борлигини берар экан, она саломатлигига ҳам ижобий таъсири бордир. Эмизикли оналарда модда алмашинуви анча жадал кечади, бу эса она иштаҳасини яхши бўлишига, кайфиятини кўтарилишига олиб келади, руҳий енгиллик сезади, оила аъзоларига нисбатан аҳиллиги ортади. Кўкрак сути билан боқиш бола соғлиғи ва унинг барқамол инсон бўлиб ўсиши учун зарурдир.

Туғруқлар оралиғини сақлаш (камида 3 йил) онанинг саломатлигини яхшилайти ва соғлом фарзанд туғилишини таъминлайди.

ҲОМИЛАДОРЛИКНИНГ ДАСТЛАБКИ ДАВРИНИ АНИҚЛАШ

Ҳомиладорлик бошланишида унинг белгилари жуда аниқ бўлмайди. Бунда ҳомиладорлик фақат тахминий белгиларга кўра аниқланади.

Ҳомиладорликнинг тахминий белгиларига аёлдаги субъектив ҳолат ва объектив текшириш натижасида унинг организмда аниқланган ўзгаришлар киради. Ҳомиладорларнинг субъектив ҳолатига:

1) бошқоронғи бўлиб иштаҳаси ўзгаради, нордон ва аччиқ овкатлар егиси келади, баъзан бўр истеъмол қилади, хўл тупроқ ва бошқалар хидини ёктиради;

2) жаҳлдор бўлиб кайфияти тез-тез ўзгариб туради, уйкучан бўлиб қолиши мумкин;



3) хидни сезиш кобилияти бирмунча ўзгаради (папирос, атир, ёғ хиди ва бошка хидлардан кўнгли айнийди);

4) терисида бир қатор ўзгаришлар рўй беради: сут беги тугмачаси атрофида, юзида, қорин деворининг ок чизиғида қорамтир доғлар пайдо бўлади.

5) сут бегида оғиз сутга (бошланғич сут) пайдо бўлиб, кўкраклари катталашади. Агар сут безининг учи сиқилса, оғиз сути чиқади.

Ҳомиладорликнинг тахминий белгилари. Бу хилдаги белгиларга жинсий аъзоларда, сут бегида, ҳайз кўришда бўладиган ўзгаришлар киради. Бу белгиларнинг ҳаммаси объектив белгилар ҳисобланади.

Ҳомиладорлик ҳайз кўришнинг тўхташи билан белгиланади. Маълумки, соғлом аёлларда ҳайз даври ўзгармайди. Фақат хомиладорлар ҳайз кўрмайдилар, баъзи бола эмизадиган аёллар ҳайз кўрмасликлари мумкин. Ҳайз кўришнинг тўхташи хомиладорликнинг тахминий белгиларидан бири бўлишига қарамай, турли акушерлик текширишлари ўтказиш лозим бўлади.

Ҳомиладорлик даврида тиббий кузатув олиб бориш.

Ҳомиладорлик давридаги тиббий кузатувлар аёл ва унинг туғилажак фарзандининг хомиладорлик даврида, туғруқ жараёнида ва ундан кейинги даврда соғ-саломат бўлишларини таъминлайди.

- Қон текшируви шифокор маслаҳатига кўра қон гуруҳи, резус фактори, гемоглобин текширувлари учун керак бўлади.

- Сийдик таҳлили пешоб чиқариш йўлларидаги инфекция, кечки токсикоз ёки диабет аломатларини аниқлашга ёрдам бериши мумкин.

- Қин ва бачадон бўйнидаги ажралмалар текшируви инфекцияни аниқлашда жуда муҳим.

- Ультратовуш текшируви хомиланинг ўсиши ва ривожланиши ҳақида ахборот беради.

АДАБИЁТЛАР:

1.UNICEF. «Оналар ҳамда болаларда хавф омилларини аниқлаш буйича йўриқномалар ва бериладиган тавсиялар» патронаж хамширалари учун услубий кўрсатмалар, Тошкент-2020й.

2.UNICEF. «Бирламчи тизимда оналар ва болалар билан ишлаш буйича патронаж хамширалар ишини ташкил этиш» амалий қўлланма, Тошкент-2020 й.

3.ВОЗ/ЮНИСЕФ “Акушерство”. Руководство для участника.

Ташкент, 2013г.



4. Ю.Қ. Жабборова, Ф.М. Аюпова “Акушерлик” Электрон дарслик. Тошкент. 2008й.

5. Э.К. Айламазян “Акушерство”. Электрон дарслик. Учебник для медицинских вузов. Медицина.

6. Я.Н. Аллоёров, Д.Қ. Тошева. “Оналиқда хамширалик парвариши” Тошкент-2012й.

7. В.Н. Туракулов, Ф.Б. Гаффаров “ДМПларда акушерлик ва гинекологик ёрдам кўрсатиш” Ўқув қўлланма. Навоий-2019-й.

ИНТЕРНЕТ-САЙТ:

www.medi.ru, www.medlinks.ru, www.medscape.com, www.medland.ru,
www.med-lib.ru, www.ksmed.ru/pat/gynecology, www.medsan.ru,

-<http://www.minzdrav.uz/> – Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш тизимида оид меъёрий хужжатлар;



ABDURASHID NURMURODOVNING "QON HIDI" ASARI

Nurmuradova Dilovar Boxadirovna

Alisher Navoiy nomli o'zbek tili va adabiyoti universitetining o'zbek filologiyasi "Adabiyotshunislik" mutaxassisligi 2-kurs magistranti, Nizomiy nomli TDPU akademik litseyining ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi.

Annotatsiya: *A. Nurmurodovning “Qon hidi” singari romanlarida inson shaxsi tamomila individual qiyofalari bilan jonli odam sifatida ifodalanadi. Ular ijtimoiy intilishlarga tamomila boshqacha yondashadilar. Bu qahramonlar orqali ko'pchilikning “olomon”ligi fojiasi yorqin ifoda etiladi. Ko'pchilik alohida insonni tushunishga urinishi lozim. Odamzod fido bo'luvchi qurbon emas. Vatan o'g'lonlari g'oya yo'lida o'lishi emas, balki bu dunyoda yayrab-yashashlari lozimligi yangicha rakurslarda inkishof etiladi. Shubhasiz, bu bugungi ijtimoiy-estetik tafakkurning tutumi, milliy ong tadrijining to'xtami.*

Kalit so'zlar: *Urush , afg'on, g'oyq hayot, oq qon, tinchlik, ayriliq , azob, fidokorlik.*

Urush... Unda qatnashish, o'limlarni ko'p ko'rish, unga ko'nikib ketish inson uchun bir fojia bo'lsa, urushdan tirik qaytish yana bir fojiadir. Urushdan qaytganlarni ko'rib ko'pchilik havas qiladi, qirg'indan omon chiqdi deb suyunadi. Aslida-chi? Aslida urush ko'rganlar avvalgi hayotida yashay oladimi? Aslo! Endi ularni xotiralar tinch qo'ymaydi. Urushda o'ldirgan insonlari tushlariga kirib undan jon talab qilishadi. Bu ahvolda yana qancha tirik qolish mumkin? Urushda ruhini, qalbini tashlab kelgan insonni tirik deyish mumkinmi?

Abdurashid Nurmurodovning navbatdagi romani ham urush haqida. Afg'on urushi haqida. Nima uchun jang qilayotganini ham tushunmay, qo'lga qurol olib odam o'ldirishga moslashib ketgan, urushdan keyin esa qon hidini sog'inib yashagan taqdirlar haqida.

“Qon hidi”! Asarning nomiyoq o'quvchini seskantiradi. Oqishni boshlaganingizdan so'ng dastlab qo'rquv uyg'onadi. Chavaqlangan insonlar, mina portlashi natijasida sochilib ketgan ichagini qorniga joylamoqchi bo'lib qotib qolgan qo'llar... Tasavvur qilishning o'zi dahshat! Lekin dastlabki boblardan oq urush muhitiga singib ketganingizni, o'sha yerlarda siz ham yurganday, pistirmada dushmanni kuzatayotganday his qilishingizni sezmay ham qolasiz. Endi o'ldirilgan odamlar sizni vahimaga solmaydi, o'limga ko'nikib qoladi nigohimiz. Qahramonimiz uchun esa dushmanlarni o'ldirish, ularni xo'rlash oddiy holga aylanib qolgan. O'ldirmasang, seni o'ldirishadi axir. Umrining atigi sanoqli yillarini jangda o'tkazgan inson keyingi hayotidan ham



mahrum bo'ladi. Endi u tinch hayotga ko'nika olmaydi. Xotirjam uxlash unga begona. Ko'z yumdi deguncha janglarga takror va takror qaytaveradi. Urushdan qaytganda tinch yashashni orzu qilgan hayoti rostdan ham tinchmi? Tinch hayotda fojiali o'limlar yo'qmi? Urushdagi sevgilisini xotirlagani uchun eridan kaltak yeb o'lgan Shirinoy, boqib yurgan moli fermer dalasiga kirib ketgani uchun urib o'ldirilgan norasida Safar, o'qituvchilikning oyligiga ro'zg'or tebrata olmay, biznes qilmoqchi bo'lgan Shakar va uning oilasi fojiasi, Surxondaryodan Toshkentga kelib, o'qishga kira olmay, uyiga bir qop un olib borish ilinjida arava torgan, lekin maqsadiga yetmay halok bo'lgan Tohir...

Ular urushda emas edi-ku! Savollar, savollar...

Otasi va ukasining urushdan nogiron bo'lib qaytgani, so'ng onasining paxta maydoniga sepilgan zaharli doridan oq kon kasaliga chalinib vafot etishi yuragida ulkan bo'shliq paydo qilgan inson bor Dardini, iztirobini qog'ozga to'kdi. Qahramonlari unga og'riqli kunlarida duch keldi, bir-birlarining yaxshiyu yomon kunida hamnafas, hamdard bo'ldi. So'nggida esa... ularning hammasini yo'qotdi.

Afg'on tuprog'ida jon olib jon bergan minglab vatan o'g'lonlarining, achchiq qismat egalarining taqdiri haqida bitilgan kitob - "Qon hidi" romani shu tarzda dunyoga keldi.

Yelkasiga sharaf yukini ortib jangga kirganu so'nggida o'zlarining keraksiz buyumdek tashlandik kimsalarga aylanganini tushunganida ming afsus... ular ancha ulg'ayib qolgan edilar. Ammo yashash kerak edi... Qanday qilib?! Yurakda shunchalar zalvorli yukni ko'tarib yashab bo'ladimi?

Muallif asari orqali ko'proq jang sahnalariga emas, aksincha o'zi kabi baxtsiz, o'zi kabi yolg'iz taqdiridoshlarining ichki olamiga, ruhiyatiga e'tibor qaratdi. Kitobga esa ushbu so'zlar bilan yakun yasadi: "So'nggi paytlarda "Hayotning mazmunsiz yo'lida "yashash" nomli kasallik bilan umrguzaronlik kilishdan ne foyda", degan uy bot-bot xayolinga keladi. Lekin yashayapman! Ammo bir kun kelib ular bilan uchrashishim tayinligini eslab, ko'ngilda yorug' umidlar paydo bo'ladi.

O'sha "qayg'usiz kun"da uchrashguncha, mendan oldin ketgan do'stlarim!.."

Afg'on urushi, uning qatnashchisi ruhiyati, o'y-xayollari, tinch hayotda ko'rgan, urushdagidan kam bo'lmagan voqealari haqida bilmoqchimisiz? Haqiqiy yolg'izlik qanday bo'lishi haqida tushunchaga ega bo'lmoqchimisiz? Unda bu asar siz uchun! Tavsiya qilaman!

ADABIYOTLAR:

1. Abdurashid Nurmurodovning "Qon hidi" asari T. 2020.



AHOLIDAN XOSIL BO'LADIGAN QATTIQ MAISHIY CHIQINDILARNI ZARARSIZLANTIRISH.

Saidova S.A

*Farg'ona Jamoat Salomatligi Tibbiyot instituti
Ilmiy rahbar: “Kommunal va mehnat gigiyenasi”
kafedrasi Assistenti:*

Turg'unova Zarnigorxon Zohidjon qizi

Muallif: Tibbiy Profilaktika Ishi 3-kurs talabasi

Ibrohimova Yulduz Baxodir qizi.

Muallif: Biotibbiyot muhandisligi 3-kurs talabasi

Annostatsiya: *Atrof -muhit doimo insoniyat uchun resurslar manbai bo'lib kelgan, lekin uzoq vaqt davomida uning hayotiy foiloyati tabiatga sezilarli ta'sir ko'rsatmagan .Faqat o'tgan asrning oxiridan boshlab iqtisodiy faoliyat ta'sirida yer biosferasida sezilarli o'zgarishlar ro'y bera boshladi.*

Kalit so'zlar: *qayta ishlash,utilizatsiya , bakteriyalar atrof-muhit,maishiy chiqindi.*

Kirish: Butun jahon banki bergan ma'lumotga ko'ra uch minginchi yil boshida dunyo shaharlari aholisi 2,9 mlrd kishi yashagan va ulardan yiliga 640 mln tonna qattiq maishiy chiqindi hosil bo'lgan. Hozirda esa 3 mlrd aholidan yiliga 1,3 mlrd tonna chiqindi hosil bo'ladi, 2025 yilga kelib esa bu ko'rsatgich 2,2 mlrd tonnaga yetadi.

Oxirgi 10 yillikda chiqindilarni qayta ishlash va utilizatsiya qilish iqtisodiyotning xuddi transport kommunikatsiyasi va energiya ishlab chiqarish kabi asosiy muammolardan biri bo'lib qoldi.

Ammo bu muammoni hal etishning yagona va samarali usuli hali ham topilmadi. Axlatxonalar yoki ularning boshqacha qilib poligonlar deb ataladi. Bu usul eng keng qo'llaniluvchi kelajagi yo'q va zararli usul hisoblanadi. Dunyo aholisi yiliga 1,5-2% ga ortmoqda, axlatxonalar hajmi esa 6 % ga ortmoqda, bu 3-4 marta tezroq deganidir.

Jarayonni sekinlatish maqsadida axlatlar zichlab shabballanadi. Bunga maxsus mashinalar yordamida erishiladi, bunda 1 m³ joyda 0,8 tonna chiqindi zichlanadi. Bu holat axlatxonalar hajmini 5-6 marta oshiradi. Ammo poligonlar bu – sekin portlovchi zaharli moddalardir. Ular suv va atrof muhit omillarini metan, bakteriya bilan to'yintiradi.

Tadqiqotning maqsadi: Bunday holatni oldini olishning eng maqbul usullaridan biri – bu bakteriya yordamida chiqindilardan bio yoqilg'i olishdir. Bunday bakteriyalar chiqindi gazlardan etil spiriti hosil qiladi. Buning



uchun chiqindi tarkibidagi organik moddalar 800 C⁰ gacha qizdiriladi. Yoqish usuli chiqindi hajmini 10 martaga qisqartirishi mumkin.

Chala yongan maxsulotlar ham o'z tarkibida zararli moddalarni saqlaydi. Ammo ikkinchi tomondan chiqindilarni yoqish natijasida atmosfera havosiga o'ta zaxarli birikmalar jumladan dioksinlar, furanlar ajralib chiqadi.

Natija: Dastavval 1 kunda ajratiladigan qattiq maishiy chiqindi bo'yicha yer sharini ifloslantiradigan davlatlarni ko'rib chiqsak, bunda 1- o'rinni AQSH (624,7 ming tonna), Xitoy (520,6 ming tonna), Braziliya (150 ming tonna), Yaponiya (145 ming tonna), Germaniya (130 ming tonna), Rossiya (110 ming tonna), Hindiston (100 ming tonna) 1 sutkada hosil bo'ladi. Ammo ularni zararsizlantirishning atrof muhitga pand bermaydigan yagona, samarali usuli yo'q va olimlar bir to'xtamga kelganlari yo'q.

Xulosa: Gollandiyalik bir qator olimlar tomonidan yaratilgan uncha katta bo'lmagan poyafzal kolleksiyasini foydalanib bo'lgach yerga ko'mib qo'yiladi va ma'lum vaqt o'tgach shu yerdan o'simlik o'sib chiqadi. Mazkur usul garchi juda oddiy ko'rinsada ammo o'rtacha poyafzalni chiqishi uchun ketadigan 10 yillik muddat va atrof muhitni ifloslanishi oldida bu holat juda samarali usul ekanligini e'tirof etmasdan imkoni yo'q.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Adabiyotlar ro'yxati Asosiy

1. Qudratov O. Sanoat Ekologiyasi T: 000 y TTESI qoshidagi nashriyot.
2. O'zbekiston Respublikasining "CHiqindilar to'g'risida"gi Qonuni (2002 yil 5 aprel № 362-II).
3. Lukanin V.N. i dr. "Avtomobilnye potoki i promyshlennaya ekologiya" INFRA 2002 g-646 s.
4. НИКИТИН Д.П., НОВИКОВ Ю.В. «Окружающая среда и человек» - М:Выс. Шк. 1986-215с.

Qo'shimcha

1. Реймерс Н.Ф. "Природопользование". Словарь-справочник. – М: Мысль 1990-637с.
2. Ахметов. Л.А. "Автомобильный транспорт и охрана окружающей среды" Справочник. Ташкент: Мехнат 1990-21с.
3. "ООС и Использование природных ресурсов" Тошкент: Госкомприрода 1993-172с.
4. Анишев В.А., Еонни З., Скалин Ф.В. "Технологические аспекты охраны окружающей среды" - Л. 1982-312с. 5. Шодиметов Ю.Ш. "Социальная экология" - Уч. Пособия 1994-315с.



6. Национальный доклад о состоянии окружающей природной среды и использование природных ресурсов в РУз (1996). Тошкент: Госкомприроды РУЗ 1998-102с.

7. Банников А.Г. и др. “Основы экологии и охрана окружающей среды” М. “Колос”, 1999, 304с.



FOLKLORNING BADIY XUSUSIYATLARI (O'T KIR HOSHIMOV IKKI ESHIK ORASI ROMANI TIMSOLIDA)

Qayumova Maftuna

Termez davlat universiteti

Ózbek filologiyasi 3- bosqich talabas

Anotatsiya: *O'tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” asarida folklor namunalari keltirilgan bo'lib ularda xalqimiz ma'naviy qiyofasi ,milliy qadriyatlari, milliy mentalitet o'z aksini topgan.Garchi bu asar sujetiga o'zgartirish kiritmagan bo'lsa-da asarning yurakka yaqin va jonli chiqishida katta o'rin egallaydi.*

Kalit so'zlar: *folklor, front, roman, qahatchilik, muhabbat, nafrat, badiiy asar.*

Ma'lumki,har qanday inson folklor haqida tushunchaga ega emasman deb o'ylagan taqdirda ham ongi, shuurida folkloriy an'analar yashaydi.Ijodkor ham badiiy asarini bilib-bilmay shu an'anaga tayanib yaratadi.Chunki, folklor bizning olamimiz, butun borlig'imiz.Tug'ilganimizda aytiladigan alladan boshlab umrimiz yakunidagi motam qo'shiqlarigacha hamma hammasi folklordir.Bunda xalq ruhiyati, orzu-umidlari, mentaliteti afsonalarda, marosimlarda , kuyimiz-u tilimizda aks etadi.

O'tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romani asosan urush yillari qiyinchiliklari, front va front orti azoblari, muhabbat va nafrat, ochlik va qahatchilikni turli qatlam vakillari tilidan mahorat bilan yoritib bergan asardir.Yozuvchi asardagi voqealarni kichkina bola nigohidan tortib to qari insonlar dunyoqarashigacha har birining “men”iga kirishib yozadi.Bola tilidan so'zlaganda kichkina Muzaffarning dunyosiga, ayol his-tuyg'ularini tasvirlaganda Robiya , Ra'no, Zuhra kelinlarning dunyosiga aylanadi.

Mana shu personajlarni yanada oydinroq aks etishda asarda folklorning o'rni juda katta.

Bilamizki, bolalar dunyosini turli o'yin qo'shiqlari , tez aytishlar, tegishmachoq, chorlama va masxaralamalarsiz tasavvur etish qiyin.Muallif asarda Muzaffardagi sho'xlik, qiziquvchanlikni sinfdoshi Munavvarga qarata aytgan masxaralama orqali tasvirlaydi:

“-Bilasanmi sen kimsan: Minavarsan! Minavar, Minavar cho'ntagingda nima bor? Sichqonning ini bor, kalamushning dumi bor! Dumingni bir ko'rsat!”
[1,415-b]

Yoki ma'lum bir guruhga qarata aytiladigan sof bolalik raqobatlari 17-bobda 1-sinf o'quvchisi Muzaffar Shomurodov hikoyasida namoyon bo'ladi.



“Tanaffusda 2-sinf bolalari bizni masxara qilishadi. Hammasi baravar qarsak chalib ashula aytadi

Birinchi chol, otga beda sol,

Oting yemasa ,chaynab sol.

Avvaliga alam qilib yurdi-yu Ma’suda opa bizni yupatdi:

-O’zlariyam bultur birinchi chol edi,qo’yaveringlar!

O’shandan buyon tanaffusda ikkinchilar bilan o’ynamaymiz...”[1,250-b]
O’tkir hoshimov bolalar dunyosini ochib berishda faqat holat tasviriga emas, balki ularga xos soddalikka asoslangan folklarga murojaat etadi.

Yozuvchi asarda chinakam ma’noda o’zbek xalqi urf-odatlarini yorita olgan.jumladan chaqaloqni beshikka belash marosimining tasvirlanishi o’zbeklarda chaqaloqqa e’tiborning naqadar kuchliligidan , uni turli ins-jinslardan , har xil ko’zlardan saqlash maqsadida qilinganidan dalolatdir. Qolaversa, ushbu marosim odatlari xalqimizning azaldan totemlarga, animizmga ishonishlarini yaqqol ko’rsatadi.

“Ammam xokandozda tutab turgan isiriq ko’tarib kirdi.Harsillab nafas olgancha allanimalar deb pichirladi, beshik atrofida xokandozni aylantirdi.Lazakat xola piyolaning og’zicha keladigan kulchani beshik boshiga qo’ydida, ustiga yostiqlarni tashladi” [1,171]

Isiriq o’zbeklarda turli balo-qazolardan asrovchi o’simlik sifatida tutatilgan.Qolaversa, tibbiyot nuqtai nazaridan ham ushbu o’simlikning turli viruslarga qarshi eng yaxshi dori ekanligi aniqlangan.Non esa chaqaloq beshigini turli ins-jinslardan asragan,bolaning rizqi butun bo’lishini istagan yaqinlari uni yaxshi niyatda boshi ostiga qo’yishgan.

“Lazakat xola ukamni asta ko’tarib, negadir beshikka ko’ndalang yotqizmoqchi bo’ldi.

-Qayoqqa yotqizay!-deb so’radi baland ovozda.-Shu yoqqami?

Xotinlar chuvillashib ketishdi.-Yo’q! Yo’q!

Lazakat xola endi ukamning oyog’ini yostiq tomonga aylantirib yotqizmoqchi bo’ldi

-Buyoqqami?

Xotinlar kula-kula battar chuvillashdi.Yo’q!-Yo’q!

Iye, Lazakat xola qanaqa o’zi!Yostiq qayerdaligni bilmaydi-mi?Ukam yig’lab yotibdi-ku, bular kuladi-ya!Endi jahlim chiqib turgan edi, Lazakat xola nihoyat chaqaloqni qanaqa yotqizish kerakligini “tushundi”. Ukamni to’g’ri yotqizdi

-Bu yoqqami?

-Ha, ha!-Xotinlar qiy-chuv bilan tasdiqlashdi.-Shu yoqqa!

Lazakat xola oyoq-qo’llarini pitirlatib yig’layotgan ukamni chaqqonlik bilan beshikka bog’ladi-da, duo qildi:



-Iloyo umring uzoq bo'lsin. Baxtli bo'lgin! Insofli to'vfiqli bo'l. Mehnatkash bo'l"

[1,172-b]

Yozuvchi tasvirlagan chaqaloq belash marosimi asar sujetiga biror burilish yoki o'zgartirish kiritmagan bo'lsada u o'zbekona mentalitet iforini taratib turadi, asar mazmunini bezaydi. Muallif o'z dunyosi, atrofidagi "Sfera" dan chetga chiqmaydi. Qaytanga oddiy xalq hayotini ko'rsatib beradi.

Bundan tashqari asarda to'y marosimlari, sovchilikka borish udumlari, yor-yorlar, qochirimlar, qolaversa, motam qo'shiqlari ham mavjud bo'lib bu nafaqat bugungi avlodlarga, balki keyingi avlodlarga ham an'anaviy, ham milliy o'zlikni anglashni o'rgatadi, xalq og'zaki ijodida saqlangan boy tarix haqida qimmatli ma'lumotlar beradi.

Ma'lumki, badiiy adabiyotda "Inson obrazini to'laqonli yaratishning muhim sharti, ayni paytda, samarali vositasi badiiy psixologizm sanaladi. Shart deyishimizning boisi inson o'ylaydigan va his etadigan mavjudot, demakki, ruhiyatida kechayotgan jarayonlar tasvirisiz uning obrazi ham noqis bo'ladi"[3].

Badiiy psixologizmning "ichki monolog", "ong oqimi" tarzida namoyon bo'lishi ma'lum. O'tkir Hoshimov Umar Zakunchining asl qiyofasini, ruhiyatini ko'rsatishda ushbu adabiy unsurlardan unumli foydalanadi va aynan ichki monolog orqali Zakunchining mansab – amalga bo'lgan munosabatini ochib beradi:

"Amal kursisiga mindingmi, boshingga temir qalpoq, oyog'ingga temirpaypoq kiyib olishing kerak. Ana shundagina o'zingdan yuqoriroqda o'tirganlar boshingga tepsa, joning huzur qilganday iljayasan. Yo'q, faqat, iljayishning o'zi kamlik qiladi. Oyog'ini yalaysan. Qancha qattiq tepsa, shuncha ishtaha bilan yalaysan. ...Lekin amaldor bo'lishning yaxshi tomoniyam bor-da!

O'zingdan pastroq turganlarni temir paypoq kiygan oyog'ing bilan tepasan. O'shanda joning haqiqatdanam rohat qiladi. Odamlar sendan qo'rqsa, ko'zingga qarab mo'ltirab tursa bundan ortiq rohat bormi?"[4].

Orif oqsaqol esa quyidagicha fikrda:

– Amal nima?! – Oqsaqol beparvo qo'l siltadi. – Menga qolsa, raislik uyoqda tursin, ming marta katta amaliyam misoli oyog'ingdagi etikday gap. Seni amalga xalq ko'taradimi, davlat o'tqazib qo'yadimi, baribir "Mana shu etikni kiygin-da, kerak bo'lsa suv kechib, kerak bo'lsa loy kechib yurtning xizmatini qilgin", deydi...[5]

Zakunchi esa etik kiydirgan xalqni emas, oyog'idagi etikni o'ylaydigan rahbar bo'lib, uning bu xususiyati xo'jalikka ishga kelishi bilanoq o'zini namoyon qiladi. Zakunchi faoliyatining boshidanoq o'zining yuqoridagi oltin qoidasiga amal qiladi. Masalan, uning xo'jalikka rais etib tayinlanayotganidagi



holatga e'tibor qarataylik. Oqsaqolning raislikdan bo'shatilishidan va Zakunchining olifta nutqidan norozi bo'lib, avval, shivir-shivir, keyin, g'ovur-g'uvur boshlagan odamlarga Umar zakunchi quyidagicha muomala qiladi:

– Jim! – dedi minbarni mushtlab. – Podaga o'xshagan...[6] Orif oqsaqol "xaloyiq, belida belbog'i borlar" deb ataydigan odamlarni podaga teng qilgan Umar Xo'jayev bu gapi orqali boshidanoq odamlarning noroziligiga sabab bo'ladi:

– Biz poda bo'ldikmi endi?

– E, o'rgildik sendaqa podachidan!...

– Tuppa-tuzuk mol ekanmiz-u, bilmay yurganimizni qara!

Bu o'rinda esa yozuvchi obrazini "tilidan tutib qoladi". Ya'ni zakunchining nutqida – boshqalar bilan muloqotida uning xarakteri yanayam ochilib boradi:

–Oramizda yot unsurlar ko'p! – yangi rais har so'zini chertib ta'kidladi, bilib qo'yinglar! Raz men rais ekanman, bunaqa illatlar bilan zakonniy joyda gaplashib qo'yishni o'z vazifam deb bilaman[7].

Zakunchining qo'l ostidagi odamlarga nisbatan yomon muomalasi va "zakonniy bitta gapni aytib qo'yay, zakonniy joyda gaplashib qo'yaman" qabilidagi gaplari yil o'tmay hammani bezdirib qo'ydi. Vaziyat shu darajaga bordiki, xotinlar yig'layotgan bolasini "Jim bo'l, Zakunchi kelyapti, hozir otigatepdirib o'ldiradi!" deb ovutadigan bo'lishdi. Yozuvchi bu ikki "rahbar" o'rtasidagi tafovutni shu darajada mahorat bilan tasvirlaydiki, bu farq ularning gap-so'zidan xatti-harakatigacha sezilib turadi.

Xususan, asardagi Kimsanni urushga kuzatish jarayoniga e'tibor qilaylik:

Umar zakunchi:

– Vatanimiz boshiga og'ir sinov tushdi. Qahramon jangchilar nemis-fashist bosqinchilariga qarshi shiddatli jang olib bormoqda!.. Frontga dobrovolniy otlanganlar orasida bizning jamoa a'zosi, ketmonchimiz Kimsan Husanov ham borligidan faxrlanamiz! Bu yoqqa kel, ukam!..

– Raxmat, ukam. – Zakunchi uning yelkasiga qoqdi. – Dushmanga omonlik berma! – Oxirgi gapini ayniqsa jarangdor ovozda aytdi. – Fashist bosqinchilariga o'lim![8]

Xulosa qilib aytganda, jamiyatni boshqaruvchi shaxslar ma'naviyati masalasi har doyim ham muhim masalalardan biridir. Ayni damda bu muammoga juda ko'p badiiy asarlarda yechim qidirilgan. Shulardan biri "Ikki eshik orasi" romanidir. Unga ko'ra hayotda qo'l ostidagilarni yaxshi biladigan, ko'pchilik manfaatini o'ylaydigan, o'rni kelganda "bolani qarg'ama Qumri", "ha bolaya"deb yengil tanbeh beradigan, boshqalar g'am-tashvishi oldida o'z musibatini unutadigan oqsaqollar ham; orden taqish, nom chiqarish yoki shunchaki boshqalar boshida qamchi o'ynatish uchun amalga mingan zakunchilar ham bor.



Ayrim rahbarlar el ichida, el davrasida ter to'kib, hurmat qozonib mansab olsa, yana kimlarnidir taqdir charxpalgi yoki “uzun qo'llar” “kursi”ga mindirib qo'yadi va o'z-o'zidan har ikki toifaning ham o'zlariga yarasha maqsadlari bo'ladi. O'tkir Hoshimov so'zi bilan aytganda ularning ba'zilari hayot imoratiga “o'zidan bir g'isht qo'yib ketish” payida bo'lsa, yana ba'zilari “bu imoratsdan g'isht ko'chirib ketish”ni maqsad qilgan. Yozuvchi “Ikki eshik orasi” romanida ko'plab hayotiy masalalar qatorida ushbu muammoni ham katta mahorat bilan yoritgan va umumlashma darajasiga ko'tarilgan qiyofalar yarata olgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.O'tkir Hoshimov.Ikki eshik orasi.MERIYUS, Toshkent, 2011

1El sevgan adib/U.Normatov.Nasrdagi shoir ëxud ruxiyat manzillari. – T:Sharq NAMK. 2001 – B 123.

2)O'tkir Hoshimov. Daftar hoshiyasidagi bitiklar. -T., “Sharq”, 2001. 120-123-betlar.

3)Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent : «Navoiy universiteti», 2018. – 103-b.

4)Hoshimov O'. Ikki eshik orasi. – Toshkent : «O'qituvchi», 2016. –262b.

5)Hoshimov O'. Ikki eshik orasi. – Toshkent : «O'qituvchi», 2016. –66-b.

6)Hoshimov O'. Ikki eshik orasi. – Toshkent : «O'qituvchi», 2016. –64-b.

7)Hoshimov O'. Ikki eshik orasi. – Toshkent : «O'qituvchi», 2016. –64-b.



THE PSYCHOLOGY OF PRSECHOOL CHILDREN

Yangiboyeva Mushtariybonu Shoymardon qizi

Denov Institute of Entrepreneurship and pedagogy 3rd student

Annotation: *This book is the go to source for information on early child development research among Soviet psychologists and educators.*

Keywords: *pedagogy, psychology, Soviet psychologist, researchers. In universities and pedagogical institutions, it is frequently used as a text in intermediate development psychology courses. throughout the nations of the former Soviet Union and East Europe. URIIE BR*

OWNBRENNER

Professor at Cornell University of Psychology, Human Development, and Family Studies

University, points out that the book offers a double benefit by giving Western.

Psychology professionals have access to the enormous research conducted in the Soviet Union, using an it introduces Soviet research into the discussion using an approach that is very different from ours.

Western ideas of development, which are a major topic of discussion. From birth until age seven, these investigations of children's perceptual mechanisms encompass. A few significant advancements. Currently in the U.S.S.R.'s top psychological positions. Zaporoshets, Leontiev, Luria, and Elkonin. Identifying motivational factors requires The Soviet strategy departs significantly from that of Western European and American

According to psychologists, either type of psychological development results from the realization or development of innate qualities, or it follows a course of adaptation to

the area in which you are. The editors state that it is a fact that cognitive processes don't form and evolve on their own; rather, they do so as discrete exploratory activities. constituting an essential organic component of a fundamental activity that the youngster engages in providing .



REFERENCE:

1. Zaporozhets, A. V., & Elkonin, D. B. (1971). *The psychology of preschool children*. Cambridge, MA: MIT Press.
2. Turdimurodov, D. Y. (2021). Preschool period: pedagogical aspect of education of will in a child. *Current research journal of pedagogics*, 2(09), 47-51.



OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI MUVOFIQLASHTIRISH

Rajabova Nargiza Ahmadovna

*A. Avloniy nomidagi xalq ta'limi muammolarini o'rganish va istiqbollari
belgilash ilmiy-tadqiqot instituti katta o'qituvchisi*

Mamlakatimizda ta'lim sifatini yaxshilashga qaratilgan bir qancha islohotlar o'tkazilib kelinmoqda. Mazkur islohotlar natijasida juda ko'p ta'limdagi muammolar bartaraf etildi, xalqaro tajribalar asosida sifatga ijobiy ta'sir ko'rsatildi, ammo shunday bo'lsada hozirgi kunda ham ta'limda muammolar yetarlicha mavjud. Ta'lim sifatini yaxshilash uchun boshqaruv sohasi ham shunday islohotlarga muhtoj. Ta'lim sifatini boshqarish uchun nimalarga ahamiyat qaratish lozim, degan savol tug'iladi. Ta'lim sifatini yaxshilash uchun avvalo sifatga ta'sir etuvchi omillarni aniqlab olish zarur. Ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi omillarga quyidagilarni misol qilish mumkin:

- moddiy texnika bazasi;
- har tomonlama sifatli darsliklar va o'quv qo'llanmalarining ta'minlanganlik darajasi;
- salohiyatli kadrlarning yetarlilik darajasi;
- talabalarning kasbiy qiziqishlari;
- rahbar kadrlarning boshqaruvchilik qobiliyati;
- ta'lim sifatini baholash mexanizmining mukammallik darajasi;

Mazkur omillar yetarli darajada ta'minlansa, attestatsiya va akreditatsiya jarayonida ushbu holat inobatga olingan holda baholansa, sifatga erishish oson kechadi.

Ta'lim sifatini baholash muhim jarayon hisoblanadi. Shunday ekan, bu jarayonni boshqarish, tashkillashtirish anchagina e'tibor va salohiyat talab qiladi. Mazkur jarayonni boshqarishda xususiyat, sifat, miqdor, o'lchov, samaradorlik ko'tsatkichlar kabi funksiyalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Har qanday ko'zlangan strategiya va ezgu maqsadlarga erishishdagi eng muhim o'lchov bu zamonaviy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan salohiyatli kadrlardir. Shu boisdan ham, mamlakatimizda ta'lim tizimining barcha bosqichini isloh qilish va yakunda zamonaviy oliy ta'lim tizimi orqali keng dunyoqarash, zamonaviy fikrlash qobiliyatiga ega kadrlarni etishtirib chiqarish yo'lida bir qator islohotlarga muhtojmiz. Quyidagi masalalarga ahamiyat qaratish orqali ta'lim sifatini yaxshilashga erisha olamiz deb hisoblayman:

- ta'limning barcha bosqichlarini bozor iqtisodiyoti tamoyillari va global talablarga muvofiq samarali isloh qilishni ta'minlaydigan yangi boshqaruv tizimini tashkil etish;



▪ kuchli ta’lim tizimini izdan chiqargan, birinchi navbatda o’qituvchi kadrlarning ketib qolishi va avvalgi tizimning kuchli jihatlarining yo‘qolishiga sabab bo‘lgan omillarni aniq belgilash va bartaraf etish;

▪ kuchli ta’lim tizimini izdan chiqargan, birinchi navbatda o’qituvchi kadrlarning ketib qolishi va avvalgi tizimning kuchli jihatlarining yo‘qolishiga sabab bo‘lgan omillarni aniq belgilash va bartaraf etish;

▪ yangi ta’lim tizimining davr talablariga javob beradigan va tushunarli maqsadli vazifalarini belgilash, uni yangi maqsad va vazifalarga muvofiq tashkiliy va uslubiy qayta tuzish.

Ta’lim sifati va samaradorligi sanoat va qishloq xo‘jaligi samaradorligini oshirish jarayonidan keskin farq qiladi. Agar yaxshi urug' tanlanib, yerga zamonaviy agrotexnik ishlovlar berilsa, shuningdek, qulay iqlim sharoiti kelsa, bir yilning o‘zidayoq yuqori sifatli mahsulot yetishtirish mumkin. Ta’limning samaradorligi bir-ikki yilda emas, besh-o‘n yillarda ko‘zga tashlanadi.

Shu boisdan, ta’lim tizimida boshlangan islohotlar uzluksizligini ta’minlash orqaligina mamlakatni yuksaltirishga qaratilgan vazifa va maqsadlarga erishini ta’minlovchi hamda uchinchi Renessansni amalga oshiruvchi barkamol avlodni yetishtirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Sh.Qurbanov, E.Seytxalilov “Ta’lim sifatini boshqarish” T.:”Turon-Istiqbol”:2006

2. Vdovina, S. A. Ta’lim sifati pedagogik muammo sifatida / S. A. Vdovina, E. A. Vdovina. - Matn: to‘g‘ridan-to‘g‘ri // Yosh olim. - 2015. - № 23 (103). - S. 940-942. - URL: <https://moluch.ru/archive/103/23812/> (kirish sanasi: 05/13/2020).

3.Rajabova N.A “Дидактический параметры проектирования качества непрерывного образования” Uzluksiz ta’lim ilmiy-uslubiy jurnal Maxsus son, Toshkent - 2020



GENETIKAGA DOIR MASALALAR YECHISH METODIKASI

Raxmonova Dildora Abdumutalovna

*Namangan viloyati To'raqo'rg'on tumani 23 - o'rta ta'lim maktabining
1-toifali biologiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Genetikadan masala yechish yoki bajarish nazariy bilimlar qaydarajada o'zlashtirilganligiga uzviy bog'liqdir. Agar o'quvchigenetikadan zarur nazariy bilimlarga ega bo'lmasa, masala yoki mashqni o'qiy olmaydi. Masala va mashqlar yechishning o'ziga xos usullari o'quvchilarda ko'nikma va malakalarini rivojlantirishda hamda fanga oid kompetensiyalarni egallanishida muhim ahamiyat kasb etish haqida.*

Kalitso'zlar: gameta, genotip, fenotip, tajriba, avlod, irsiylanish, dominant, retsessiv, geterozigota, poliduragay, krossingover, komplementar, epistaz, populyatsiya, X^2 (xikvadrat), morganida, daltonizm

Biologiyadarslarida masalalarni yechish ta'lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Masala

yechish o'quvchilarning o'lgan nazariy bilimlarini amalda qo'llashga yordam beradi, ularning fikrlash qobiliyatini fanga oid kompetensiyalar ularni rivojlantiradi. O'quvchilarning umumiy qonuniyatlarni va algoritmlarni o'zlashtirish qobiliyati masala yechishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundantashqari, biologiya fanining matematika, fizika va kimyo fanlari bilan integratsiyasi amalga oshiriladi. O'qituvchining masala yechishni o'rgatishi ularni puxta va atroflicha bilim berishdan bashlanish kerak.

Dastur talablariga mos bilimlarni o'quvchilarga puxta o'zlashtirishlari uchun har birm avz o'qituvchi uchun dastur tuzilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Dasturda filmlar, videolar, noma va boshqalar bilan o'qituvchi uchun dastur tuzilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Dasturda balki o'quv materialini qismlarga (fragmentlarga) ajratgan holda, ularning faolligini oshirish kerak.

Muammolarni avval berish, dialog usulida darso'qitish, doskada keng foydalanish, masalan, o'ta-onavada duragaylarni turligina genotipni va fenotipni tuzish, mono-, di- poliduragaylarning gametalar o'zlashtirish, duragaylarning rasi va g'ijilmas xillikni doskada tahlil qilish yoki genlarning o'zaro ta'sir mexanizmini tuzishni muhim ahamiyatga ega. O'quv fanini o'zlashtirilganlik darajasini faqat nazariy bilimlar bilan balki olingan bilimlarni turlilash sharoitlarida qo'llay olish orqali ham



belgilanadi. Agar o'quvchimatematikadan masala yechishnibilmasa, buunimatematikanibilmasliginiko'rsatadi. Hatto u barchateoremavaqonunlamibilsa ham. Afsuskiko'pchilikbubiologiyauchun ham tegishliekanliginitushunibyetmaydi. O'quvchilartomonidano'zlashtirilganbilimlar biz o'quvchilardanko'ptalabqiladiganbiologikterminlarmiqdoribilanbelgilanmaydi, balkiularnimuammolivaziyatlarda qo'llayolishi ham hisoblanadi. Biologiyadan ham xuddimatematika, fizika, kimyofanlarikabidarsliklarbilanbirqatorda masala vamashqlarto'plarni ham kerak. Bu fikrpedagogikjamoatomonidan ham qo'llabquvvatlanadi. Hozirgivaqtdabiologiyao'qituvchilariuchun masala vamashqlarbo'yicha A.T.G'ofurov, S.S.Fayzullayev, U.E.Raxmatovlarning "Genetikadan masala vamashqlar" o'quvqo'llanmasi, Almatovvaboshqalartomonidan chop etilgan "Genetikadanmasalalar" kabiqo'llanmalar mavjud. Bu qo'llanmaning asosiy maqsadibirinchidano'qituvchilarvapedagogikaoliyo'quvyurtlariningbiologiyayo'nalishitalabalarinibiologiyadanharxiltipdagimasalalarvaulariningishlashmetodikasibilantanishtirish, ikkinchidano'qituvchilaruchuno'quvchilarbilanishlashjarayonidafoydalanishuchunqator masalalarnitaklifetishdir. Ushbu maqoladabiologiyadanmasalalarvamashqlaryechishturlihisoblashgadoir, eksperimentalxususiyatigaegabo'lgan masala vamashqlarkeltirilgan. Maqoladakeltirilgan masala vamashqlaraynivaqtda qo'llanilayotgan o'quvdasturivaishchidasturigamosravishdaishlabchiqilgan.

Biologiyaningturliyo'nalishlaridankeltirilganmasalalaryechimibiologikqonuniyatlarni, tabiatinomlaridanto'g'rifoydalanish, alohidahayvonvao'simliklarningbiologiyasihamdaekologiyasinio'zigaxostomonlarinichuquro'rganishimkoniniberadi. Shuningdekmaqoladasharti, ishlashusullari, yechimlariqisqaholdabayonetilganvametodikko'rsatmalarberilgan. Biologiyadanmasalalaryechisho'quvchilarningilmiydunyoqarashini, mantiqiyfikrlashlarini, barchabiologiyadarsidanolganbilimlarinimustahkamlashvarivojlantirishimkoniniberadi. Biologiyadanmasalalaryechaolisho'rtamaktabo'quvchilarinmgamaliyahayotdazarurbo'ladiganengmuhimmalakalar danbiridir. O'quvchilarbiologiyadanmasalalarniayrimdarslardaemasbalkidoimobutunbiologiyakursinio'qitishdavomidaaniqma'lumtartibdaishlabborgantaqdirdaginao'quvchilarbiologiyadan masala yechishmalakalarigaatroflichaegabo'libboradilar. Hozirgivaqtdao'rtamaktabuch



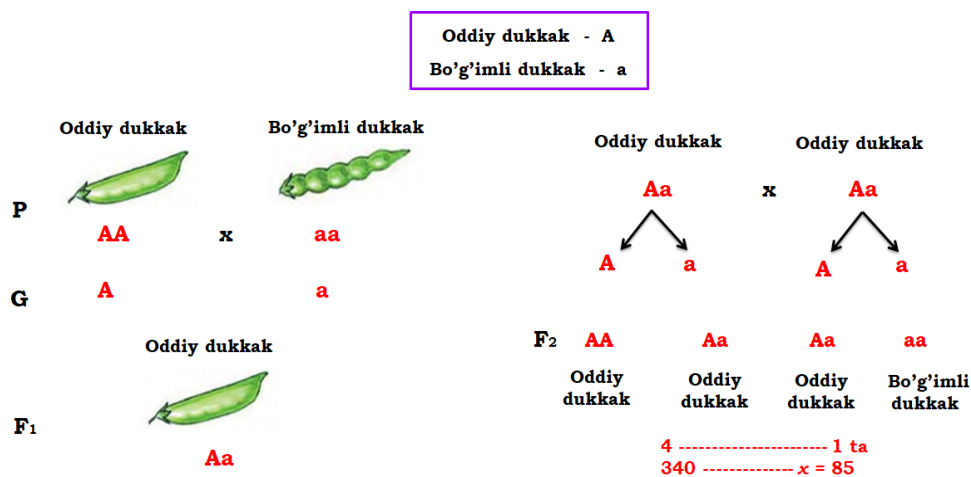
unbiologik masalalarni uzil kesilish labchi qilgan vatajribadato'lasinovdano'tkazilgan sistemasiyo'q.

Biologiyadan masalalar klassifikatsiyasining taxminiy variantlaridan biribo'l gengenetikagadoir masalalarni ishlanish usullarini ko'ribchiqamiz.

1-

masala. Tajriba maydonida oddiy vabo'g'imli dukkak navlari o'zaro chatishtirildi va F₁ da faqat oddiy dukkakli o'simliklar olingan. F₂ da 340 ta o'simlik olingan, ma'lum bo'lsa, ulardan nechtasi vabo'g'imli dukkak bo'lgan.

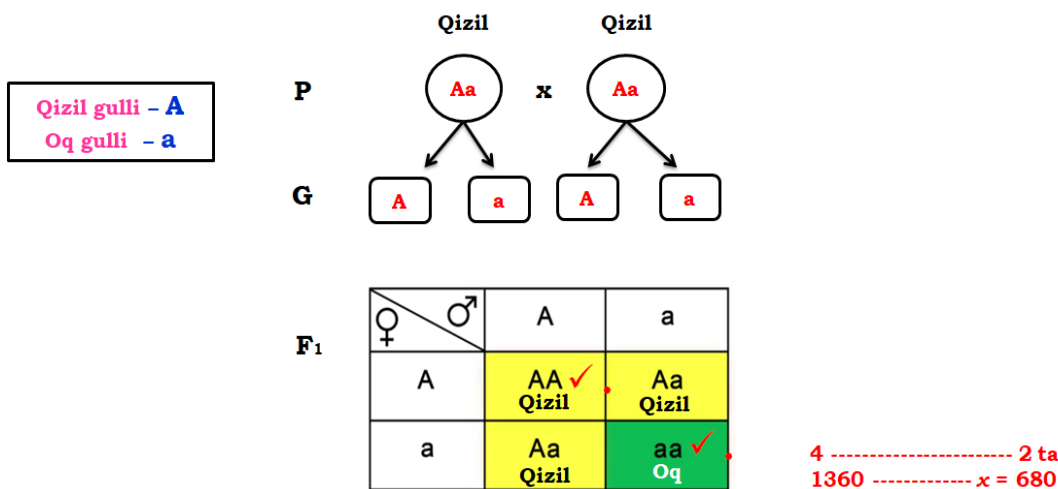
Ishlanish usuli.



Javob: F₂ da 340 ta o'simlikdan 85 tasi bo'g'imli dukkak ekan.

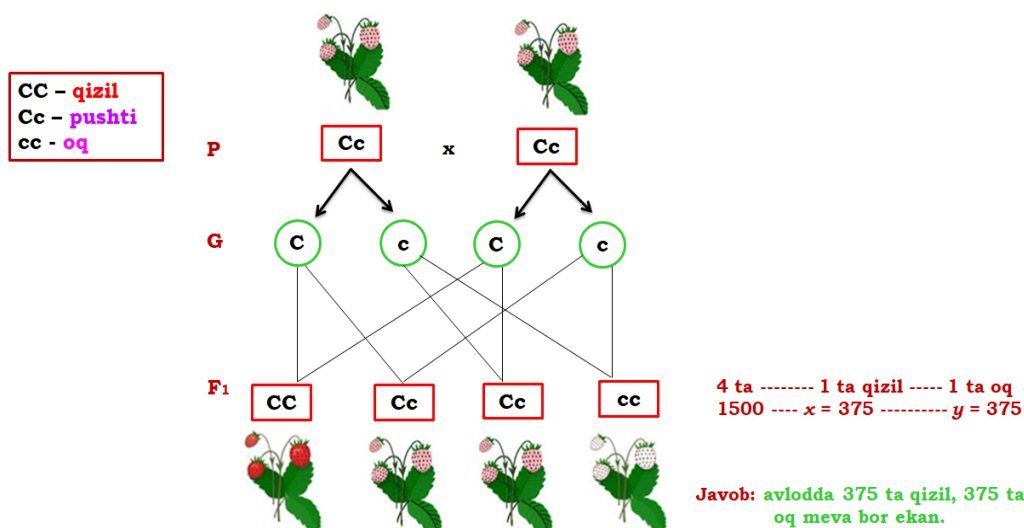
2-masala. No'xat o'simligi gultoj barglarining qizil bo'lishi oq bo'lishi ustidan to'liq dominantlik qiladi. Geterozigotali qizil gultoj bargli no'xat o'simliklari o'zaro chatishtirilganda olingan 1360 ta o'simlikdan nechtasi gomozigotali ekanligini aniqlang.

Ishlanish usuli.



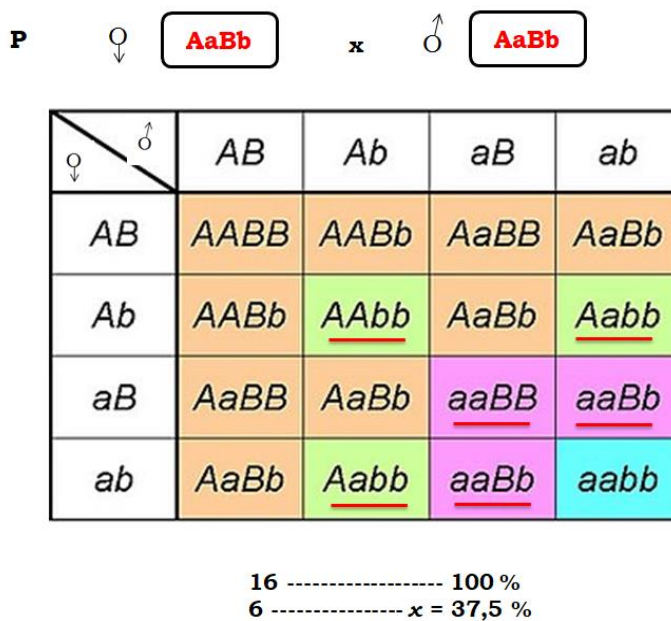
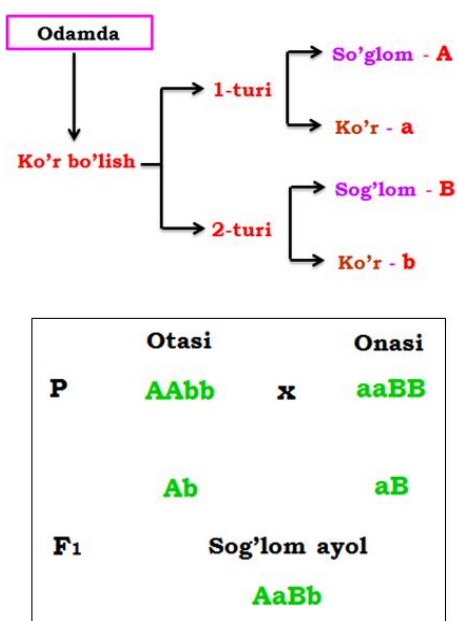
Javob: olingan 1360 ta o'simlikdan 680 tasi gomozigotali ekan.

3-masala. Pushtimevaliqulupnayo’ simliklario’ zoro chatishtirilganda F_1 da 1500 tao’ simlikolingan. Ularning nechta siqizil, nechta siqmevaga ega ekanligini aniqlang. Ishlanish usuli.



4-masala. Odamda ko’rbo’lishning ikki turi uchraydi, ularning har birini retsessiv gen orqalinasldan naslga o’tadi, mazkur retsessiv genlar har xil xromosomalarda joylashgan otava naslga o’rlikning arxitekturibilankasallangan lekin o’z isog’lom ayol, digeterozigota erkak tarmushgachiqqan, bu oilada ko’rlikning faqat bittaturibo’yichakasal farzand tug’ilish ehtimolini toping.

Ishlanish usuli.

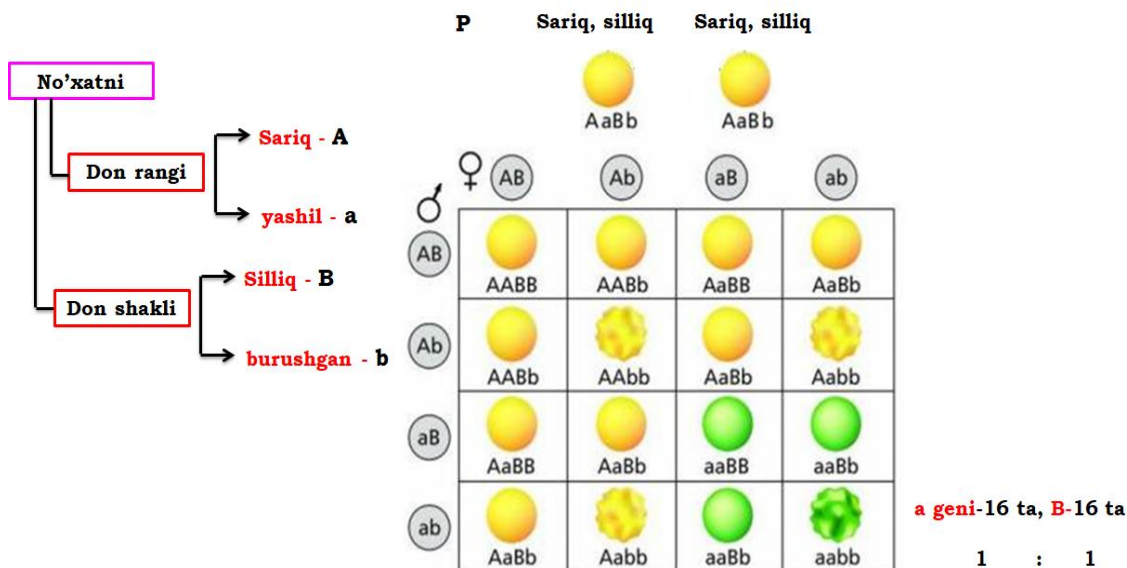




5-masala. Sariq,

silliqidigeterozigotano'xatlaro'zaro chatishtirilganda avlodda olingan organizmlardagi a genini B geniga nisbatini aniqlang.

Ishlanish usuli.

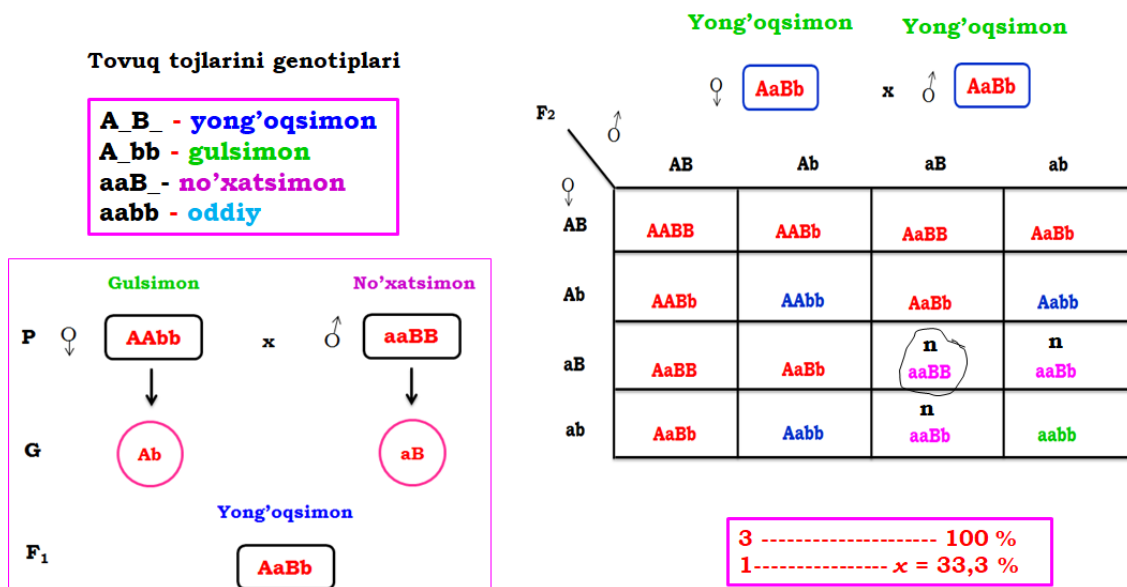


6-

masala. Digomozigotano'xatsimon va gulsimon tojlitovuqlar o'zaro chatishirilganda nolingan

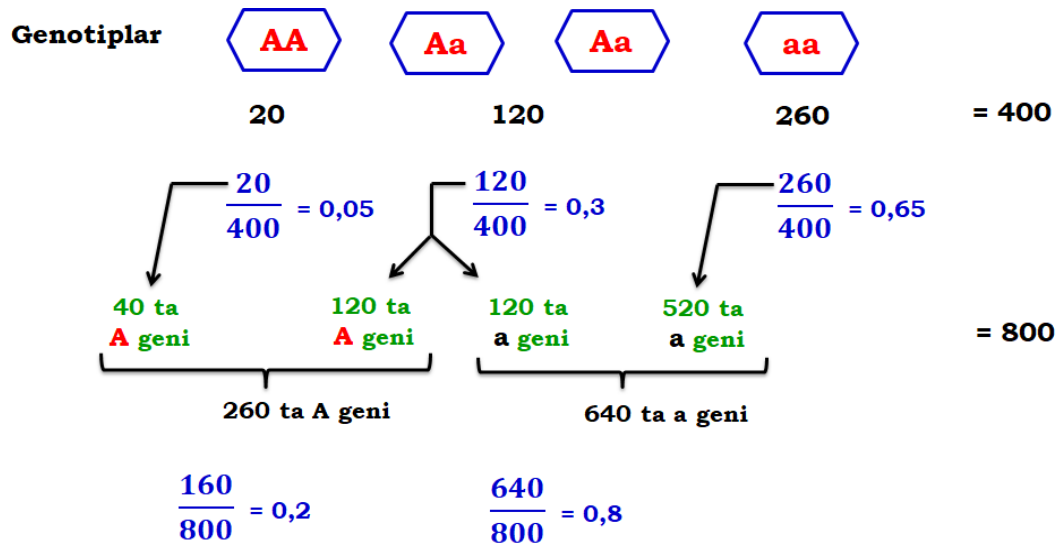
F_1 duragaylar o'zaro chatishtirilganda olingan no'xatsimon tojlitovuqlarning nechta o'ziga xosliklarini aniqlash natijasida ajralish ro'y bermaydi.

Ishlanish usuli.



7-masala. Tovuq fermasida 8800 ta jo'jat xumdan yorib chiqildi. Bu jo'jalarning 18,75% iniqorapatlilar, qolganini oqpatlilar tashkil qiladi. Qora jo'jalarning nechta sinigining genotipigeterozigotali bo'ladi.

Ishlanish usuli.



Javob: A geni 0,2, a geni esa 0,8 chastotaga ega ekan.

10-masala.2-qon guruxli, tishemaliqo'ng'irbo'lganerkak, 4-qon
guruxlitishemaliqbo'lganayolgauylangan.Farzandlarorasida 3-qon
guruxlibolalartug'ilganbo'lsa, avlodningnechafoizi 2-qon
guruxlitishemaliqbo'lganfarzandlartashkiletadi.
Ishlanishusuli.

P. AO X^CY x AB X^CX^C

OO - 1-gurux
AA, AO - 2-gurux
BB, BO - 3-gurux
AB - 4-gurux

Qo'ng'ir tish - X^C
Oq tish - X^c

		AX^C	BX^C
AX^C		AA X^CX^C	AB X^CX^C
AY		AA X^CY	AB X^CY
OX^C		AO X^CX^C	BO X^CX^C
OY		AO X^CY	BO X^CY

8 ----- 100 %
2 ----- x = 25 %

Javob: avlodning 25 foizi 2-qon guruxli tish emali oq bo'lgan farzandlar tashkil etadi.

Xulosa. Biologikmasalalarniyechisho'quvchilardama'lumqonuniyatvaalgorit
mikizchillikorqali masala-mashqlarnimazmun-
mohiyatinito'liqdroketishnitalabetadi.
Bundantashqaribiologiyanimatematikabilanintegratsiyasiamalgaoshadi.Bu
esao'quvchilarimizdafangaqiziqishinioshiradi.

FOYDALANILGANADABIYOTLAR:

1.A.S. Almatov, Sh. To'rabekov, G.J.Jalolov.
“Genetikadanmasalalarto'plamivaularniyechishmetodikasi” Toshkent - 1993.



2.A.G.G'ofurov, S.S.Fayzullayev, X.X.Xolmatov “Genetikadan masala
vamashqlar” Toshkent - 1991

3.G.Shaxmurova, I.Azimov, U.Raxmatov.
Biologiyadanmasalalarvamashqlaryechish. (o'quvqo'llanma) Toshkent - 2017



PROBLEMS OF LANGUAGES, SOCIETIES AND TRANSLATIONS

Irgasheva Feruza Bakhtiyorovna

*a lecturer of the department of
Translation Studies and Language Education
at Bukhara State University, Uzbekistan*

Abstract: *During its existence in linguistics, social linguistic direction had several different titles: sociology of language, sociological linguistics, sociological linguistics, linguistics linguistic sociology, linguistic sociology, sociolinguistics, social linguistics. The term "sociolinguistics" was first used in 1952 by American sociologist Herman Curry. However, this does not mean that the science of social conditioning language originated in the early 1950s.*

Key words: *linguistic, social linguistic, translation, language and society.*

INTRODUCTION

Sociolinguistics is a branch of linguistics that studies the relationship between language and society. Due to the differences between the linguocultural units that exist in different languages, the translation of linguoculturemas creates complications. It is natural that the translation of linguoculturema, which is the result of social and domestic life and experience, culture and traditions of one nation, to the speakers of other languages, who have a view of the world created on the basis of analogies in human thinking, causes difficulties. For example, in some cases, the linguistic and cultural unit's characteristic of the German language are absent in the Uzbek language, and vice versa. Sociolinguistic research on the study of linguistic and cultural units is related to the study of semantic connotative features of words used by a certain social group. Associative experiments are conducted to determine such differences.

LITERATURE REVIEW

As a subject of sociolinguistics, we can see: language and nation, national languages as a historical category, social differentiation of language, interaction of language and social structures, typology of language reality determined as a result of social factors, social aspects of multilingualism.

Linguist Baudouin de Courtenay expresses the following opinion: "since language is formed only in society, we must take its social aspect into account."

Modern sociolinguistics is based on systematicity, strict orientation of data collection, quantitative-qualitative and statistical analysis of evidence, linguistic and sociolinguistic connection of research.



L.P. Krisin says that when studying the lexicon of another language from a sociolinguistic point of view, it is necessary to pay attention to the difference between the attitude towards the foreign language.

THE MAIN PART

It is not a secret to any of the specialists of this discipline today that there is little work to be done in the field of linguistics for the complete study of the language. Therefore, the achievements of other disciplines are widely used in modern linguistic research.

As a result of such efforts, fields such as linguistics, cognitive linguistics, ethnolinguistics, psycholinguistics, ethnopsycholinguistics, and pragmatolinguistics are developing, and these fields are gaining importance because they approach language as a phenomenon in constant movement, growth and change, unlike traditional structuralism. Sociolinguistics, as a field that emerged at the intersection of sociology and linguistics, looks for the foundations of language from society, the foundations of society from language, investigates the influence of socio-political factors on language and other issues.

Although it is often said that sociolinguistics was officially formed in the United States, its central issue, the interaction of language and society, the role of language in society, national languages and the state language, views on language policy were studied in Indian, Japanese, English, German and Czech linguistics, although not under the name of sociolinguistics. American linguist U. Labov notes that active sociolinguistic research began in multilingual India at the same time as the idea of making Hindi a single state language.

Speaking about the influence of language and society, it is necessary to explain how language affects society. As experts rightly point out, the impact of language on society is less studied than the impact of society on language, and there is even skepticism about such an impact. In our opinion, it is doubtful that the tool, which is a tool of thinking, does not influence the society, because the language regularly moves the society, and the most primitive reflection of this kind of influence can be seen in its task of forming and transmitting information.

The influence of the society on the language is visible in the actual linguistic results, therefore, this kind of influence does not raise doubts, it is possible to see the results of the influence at a glance. The results of the influence of language on society are not expressed in language materials that a linguist can record, but in social life itself. The lack of evidence through specific linguistic material led to the non-discovery of the mechanisms of language influence on society. For example, the influence of the literary language on society can be seen, first of all, in the provision of national unity, in addition, in the formation and improvement of public literacy, in the development of science



and culture, and in education. Counting can be continued again. In general, as long as information is transmitted in society, it is impossible for language not to participate and not have an influence.

So, there is a constant interaction between language and society. The development of science and education, culture and art, technology and statehood are the main factors influencing language and society. The driving force of such influence process is, of course, man and the society he belongs to. The needs of the society cause the language to expand within the scope of the task, to be filled with style.

CONCLUSION

Sociolinguistics is a branch of linguistics, learning a language in connection with the social conditions of its existence. Under social conditions there is in view of the complex of external circumstances in which language functions and develops: the society of any day using a given language, social structure this society, differences between native speakers in growth, social status, level of culture and education, place of residence, as well as in their speech behavior depending on the communication situation.

To understand the specifics of the sociolinguistic approach to language and the difference between this scientific discipline and "pure" linguistics, it is necessary to consider the origins, determine the status among other linguistic disciplines, object and main concepts used by sociolinguistics she uses, to identify the most typical problems that are within her competence, to establish a method dies of research and formed by the end of the XX century areas of sociolinguistics.

REFERENCES:

1. Pütz M. Kognitive Soziolinguistik: Sprache, Kognition und soziale Wirklichkeit. In: Bachmann-Stein, Andrea; Stephan Merten und Christine Roth (Hg.). Perspektiven auf Wort, Satz und Text. Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 2009
2. Маслова В. А. Лингвокультурология. – Москва: Академия, 2001.
3. Baxtiyorovna, I. F. (2022). Sources of Linguocultures and Linguoculturological Field. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 3(6), 56-60. Retrieved from <https://cajlp.centralasianstudies.org/index.php/CAJLPC/article/view/379>
4. Irgasheva, F. (2022). Представление лингвокультур в переводе и их структурных компонентов (на примере немецкого и узбекского языков). ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 8(8). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/4070



5. Irgasheva, F. (2022). LINGVOKULTUREMALARNING IFODALANISH USULLARI VA TARJIMA PRINSIPLARI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 23(23). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8102



ОРНИТОЛОГИЧЕСКИЕ ГЛАГОЛЫ В ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

доц. Пирназаров У.П.

доц Хаджиметова Д.Д.

*Дж ГПУ.им.А.Кадыри. Факультет русского языка и
литературы*

Аннотация: *Глаголы с орнитологическим компонентом рассматриваются в аспекте преподавания РКИ. Путем компонентного анализа выявляется внутренний образ, определяющий семантику каждого из глаголов; предлагаются методические принципы и приемы работы с данным материалом в иностранной аудитории.*

Ключевые слова: *орнитологические глаголы; внутренний образ; национальное своеобразие; стилистически маркированная лексика.*

ВВЕДЕНИЕ

Практика преподавания русского языка как иностранного (РКИ), основанная на коммуникативном подходе, на продвинутом этапе владения языком требует выделения определенных аспектов обучения в соответствии с уровнями языка: фонетики, лексики, грамматики. Современный этап преподавания РКИ характеризуется стремлением рассматривать лексику как аспект, обладающий свойством системности. Иностранцы учащиеся осваивают русскую лексику разными путями: при отработке разговорных тем, в общении с носителями языка, при систематическом изучении различных лексико-семантических групп, при чтении текстов, прежде всего публицистических и художественных, отличающихся большим многообразием лексических средств. Публицистические и художественные тексты — один из основных источников формирования активного словаря и основной источник пополнения пассивного лексического запаса.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Л. С. Выготский отмечал наличие в семантике этих слов внутреннего образа: «Если возьмем такое слово, как „проворонить“, то тут обнаружим три момента: во-первых, комплекс звуков; во-вторых, значение (проворонить — значит прозевать, пропустить); в-третьих, слово связывается еще с определенным образом, так что в слове „проворонить“ или „прозевать“ лежит некоторый внутренний образ (ворона проворонит, когда она откроет рот). Получается некоторое внутреннее сравнение, внутренняя картина, или пиктограмма, условных звуков, связанных с внутренним образом. Когда мы говорим „петушиться“, то у нас возникает определенный образ, для



которого другое слово непригодно, мы сравниваем человека с петухом; когда говорим „голубое небо“, для всех ясно сравнение цвета неба с крылом голубя; когда говорим „вороной конь“, то слово „вороной“ связывается с крылом ворона. Во всех случаях получается картина, связывающая значение со знаком» [1: 201].

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Понятие «внутренний образ» применимо не только к лексике, но и к фразеологии. В русском языке есть устойчивые словосочетания, содержащие орнитонимы: как курица лапой, курам на смех, лебединая песня, пустить красного петуха, желторотый птенец, как с гуся вода, дразнить гусей и т. д.

Предметом нашего внимания являются наиболее частотные русские глаголы с орнитологическим компонентом, по большей части обозначающие действия, субъектом (или, реже, объектом) которых является человек. Имеются в виду следующие глаголы: *ворковать, гнездиться, гоготать, канючить, каркать, клевать, крякать, кудахтать, куковать, окрылить, опериться, осовать, петушиться, попугайничать, порхать, приголубить, проворонить, проклюнуться, стрекотать, трещать, чирикать, щебетать, щеголять* *.

Попытаемся дифференцировать глаголы с орнитологическим компонентом в семантике по характеру внутреннего образа. Для многозначных слов в качестве основной характеристики будем рассматривать признак, мотивирующий перенос значения. Важны также словарные пометы, потому что эмоционально-экспрессивная окраска слов с одинаковым значением различается в разных языках. Кроме того, при семантизации орнито-логических глаголов нужно привлекать фоновые знания, т. е. необходимо обозначить место, занимаемое данной птицей в общей картине мира носителей языка, ее характерный образ, традиционно сложившийся в национальном сознании. Только в этом случае инофон получит адекватное представление о значении лексических единиц данного ряда.

Глагол канючить происходит от существительного канюк — орнитонима, имеющего переносное значение «попрошайка», и хотя и мотивирован фонетически, но употребляется только в прямом значении. В семантике глаголов петушиться, приголубить, попугайничать прослеживаются поведенческие особенности пернатых (Ожегов: петушиться — разг. горячиться, вести себя задиристо, запальчиво; приголубить — разг. то же, что приласкать; попугайничать — разг. неодобр. быть попугаем, попугай — перен. разг. неодобр. — о том, кто повторяет чужие слова, не имея собственного мнения).



На семантику слова с орнитологическим компонентом проецируется отношение к самой птице в данной культуре. Вопрос о национальной специфике орнитологизмов и об образах различных птиц в национальном сознании изучен в трудах по лингвокультурологии. Как показывают исследования, представления о разных птицах весьма различны у разных народов. «Всем известно, например, что ворона отнюдь не самая глупая птица, а одна из самых умных, но в русском языке за этим словом закреплена сема ‘рассеянность, вялость, нерасторопность, несообразительность’. Это значение специфично в национально-культурном отношении; в испанском языке ворона с глупостью не ассоциируется» [5: 34].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На основании проведенного анализа кратко сформулируем ряд методических рекомендаций, которые могут быть использованы при работе с орнитологическими глаголами в иностранной аудитории.

1. При семантизации рассматриваемых глаголов можно опираться на внутренний образ слова, привлекать данные этимологических словарей. Выявление внутреннего образа (для многозначных слов — признака, мотивирующего перенос значения) в словах с орнитологическим компонентом полезно прежде всего тем, что в этом случае активизируется ассоциативная память и в сознании учащегося возникает прочная связь между значением слова и представлением о птице.

2. Комментируя значение орнитологического глагола в иностранной аудитории, полезно привлекать фоновую информацию, давать учащимся представление о национальной специфике образа птицы, мотивирующего данную лексическую единицу. Это представление реализуется во фразеологизмах и в пословицах.

3. При толковании слов необходимо обращать внимание на словарные стилистические пометы, а также учитывать влияние контекста.

4. Изучение орнитологических глаголов позволяет формировать у учащихся навык языковой догадки. Так, прежде чем объяснять учащимся значение, например, глагола петушиться или глагола осоветь, можно задать им вопрос: «Как вы думаете, что может означать это слово?»

ЛИТЕРАТУРЫ:

1. *Выготский Л. С.* Собр. соч.: В 6 т. / Под ред. А. М. Матюшкина. Т. 3. М., 2012.
2. *Даль В. И.* Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. М., 2012.
3. *Ефремова Т. Ф.* Новый словарь русского языка. М., 2010.



4. *Козлова Т. В.* Идеографический словарь русских фразеологизмов с названиями животных. М., 2001.

5. *Кутьева М. В.* Национально-культурная специфика переносных значений орнитонимов в русском и испанском языках: дис. канд. филол. наук. М., 2009.



O'T-SAFRO AJRALISHINING HAZM JARAYONIDAGI O'RNI.

Turayev Adxam Abdulfayiz o'g'li,
Xalilov Davron Baxtiyorovich,
Rahmatov Shavkat Rahmon o'g'li,
Omonov Zuhridin Usmonqul o'g'li,
Xursanov Zohid.

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Davolash fakulteti talabalari.

Annotatsiya: O't, safro (lot. bilis, qadimgi yunoncha. chόλή) - sariq, jigarrang yoki yashil rangga ega, ta'mi juda achchiq, o'ziga xos hidga ega, jigar tomonidan ajralib chiqadigan va o't pufagi suyuqligida to'plangan. O't jigarda hosil bo'ladi va hazm jarayonida ishtirok etadi. O'tning hazmdagi ahamiyati quyidagilardan iborat: yog'larni emulsiyaga aylantiradi, natijada lipaza ta'sir etadigan sath kattalashadi; lipidlar gidrolizidan hosil bo'lgan moddalarni eritadi, ularning so'rilishini va enterositlarda trigliseridlar resintezini osonlashtiradi; me'da osti va ichak bezlari fermentlarini, ayniqsa lipaza faolligini orttiradi, shuningdek, o't oqsil, karbonsuvlar gidrolizi va so'rilishlarini kuchaytiradi.

Kalit so'zlar: *O't, jigar, hazm, me'da, ichak, safro, o't pufagi, bilirubin*

Kirish: *Kimki o'z sog'lig'ini saqlamoqchi va mustahkamlamoqchi bo'lsa, ovqatlanish tartibiga, iste'mol qilinayotgan ovqatning sifatiga, miqdoriga, iste'mol qilish vaqtida va hazm bo'lish jarayoniga e'tiborini qaratmog'i lozim.*

Abu Ali Ibn Sino.

Safro - bu jigar tomonidan ishlab chiqariladigan va o't pufagida saqlanadigan suyuqlikdir. Safro ovqat hazm qilishga yordam beradi. U yog'larni yog' kislotalariga parchalaydi, ular ovqat hazm qilish trakti orqali tanaga kirishi mumkin.

Safro tarkibiga quyidagilar kiradi:

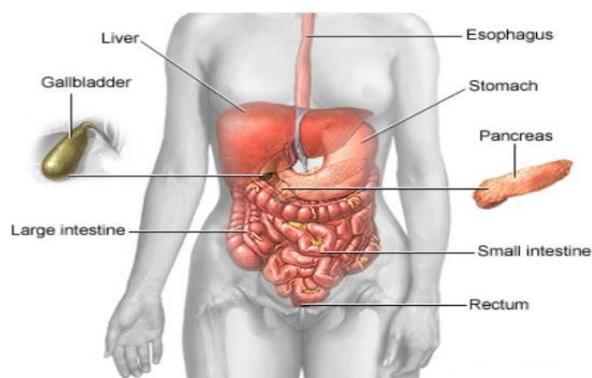
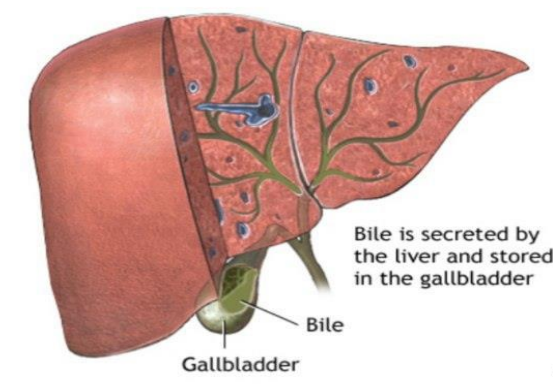
- Ko'pincha xolesterin;
- Safro kislotalari (shuningdek, safro tuzlari deb ataladi);
- Bilirubin (parchalanish mahsuloti yoki qizil qon tanachalari);

U shuningdek quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Suv ;
- Tana tuzlari (masalan, kaliy va natriy);
- Mis va boshqa metallar;

Safroni hosil qiluvchi, tashuvchi, saqlaydigan va ovqat hazm qilish uchun o'n ikki barmoqli ichakka chiqaradigan o't a'zolari va kanallari tizimiga jigar,

o't pufagi va o't yo'llari (kista, jigar, umumiy va oshqozon osti bezi yo'llari deb ataladi) kiradi.



Jigar, o't pufagi va oshqozon osti bezi yordam beradigan qizilo'ngach, oshqozon, yo'g'on va ingichka ichaklar oziq-ovqatning ozuqaviy tarkibiy qismlarini energiyaga aylantiradi va ozuqaviy bo'lmagan tarkibiy qismlarni tashqariga chiqariladigan chiqindilarga aylantiradi. Uning asosiy vazifasi yog'larni yog' kislotalariga parchalashdir, shunda ular ovqat hazm qilish trakti orqali tana tomonidan so'rilishi mumkin. Safro o't pufagida saqlanadi va ba'zan o't deb ham ataladi.

Asosiy qism: Safro, shuningdek, tanadan ba'zi chiqindilarni, masalan, gemoglobin, yo'q qilingan qizil qon tanachalari va ortiqcha xolesterindan hosil bo'ladigan oqsildan xalos qiladi.

Safro qayerdan chiqariladi?

Jigar turli moddalarni filtrlaydi, parchalaydi, aylantiradi va saqlaydi, shunda tana ularni ishlatishi yoki olib tashlashi mumkin.

Jigar, shuningdek, har kuni taxminan 800 dan 1000 millilitrgacha (27 dan 34 gacha suyuqlik untsiyasi) safro ishlab chiqaradi. Safro jigar tomonidan chiqariladi va o't pufagida saqlanadi, bu jigarning pastki qismiga biriktirilgan kichik organ hisoblanadi. Ovqatlanish vaqtida o't pufagidan umumiy o't yo'li



deb ataladigan naycha orqali chiqariladi. Ushbu kanal o't pufagi va jigarni o'n ikki barmoqli ichakka, ingichka ichakning birinchi qismiga bog'laydi.

Safro qanday boshqariladi?

Ovqatlar orasida safro o't pufagida saqlanadi va faqat oz miqdorda safro ichakka oqib chiqadi. Ushbu saqlash jarayonida safro ham ko'proq konsentratsiyalanadi. O'n ikki barmoqli ichakka kiradigan yog'li ovqatlar o't pufagining qisqarishiga olib keladigan gormonal va asabiy signallarni tezlashtiradi. Ushbu jarayonni boshqaradigan gormonlar:

Xoletsistokinin ,Sekretin ,Gastrin ,Somatostatin;

Signallar, shuningdek, miya sopidan qorin bo'shlig'iga qadar cho'zilgan vagus nervidan ham keladi. Natijada, safro o'n ikki barmoqli ichakka oqib o'tadi va oshqozon osti bezidan oziq-ovqat, oshqozon kislotalari va ovqat hazm qilish suyuqliklari bilan aralashadi, bu esa ichaklarning qon oqimiga ozuqa moddalarini singdirishiga yordam beradi.

O't yo'llarining shikastlanishi odatda surunkali gepatit C ning alomati hisoblanadi. Gepatit C va virusli gepatitning boshqa turlari jigarning safro ishlab chiqarish qobiliyatiga ta'sir qilishi mumkin, bu esa ko'plab ovqat hazm qilish muammolariga va oxir-oqibat o't pufagining yallig'lanishiga olib kelishi mumkin.

Safro ishlab chiqarish yoki oqishiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan boshqa holatlarga quyidagilar kiradi: O't pufagidagi toshlar, o't pufagi, o't yo'llari yoki oshqozon osti bezi saratoni va Pankreatit.

Agar o't pufagiga o'xshash narsa o't yo'llari orqali o'tni to'sib qo'ysa, o't pufagi muammo tug'dirishi mumkin. Davolash xoletsistektomiyani o'z ichiga olishi mumkin, ya'ni o't pufagini olib tashlash uchun jarrohlik talab qilinadi. Ushbu protseduradan so'ng safro to'g'ridan-to'g'ri jigardan ingichka ichakka o'tadi. O't pufagi jarayon uchun muhim emas. O't pufagidagi toshlar yoki o't pufagi saratoni tufayli o't yo'llarining obstruksiyasi aslida o'tkir virusli gepatitga taqlid qilishi mumkin. Ultratovush o't pufagida tosh yoki saraton ehtimolini istisno qilish uchun ishlatilishi mumkin.

XULOSA.

Safro jigar tomonidan ishlab chiqariladigan va o't pufagida saqlanadigan suyuqlikdir. Gormonlar va vagus nervi tomonidan chaqirilganda, o't pufagidan o'n ikki barmoqli ichak va ichakka chiqariladi. Keyin tanan yog'larni parchalash, vitaminlarni o'zlashtirish va tanaga kerak bo'lmagan chiqindilarni olib tashlash uchun foydalanadi.

Ko'p odamlar bilirubin (safrodagi asosiy pigment) qon oqimida to'planganda sariqlik bilan tanish. Bu holat yangi tug'ilgan chaqaloqlarda tez-tez uchraydi, ular doimo pigmentni o'z tizimidan olib tashlash uchun yetarli



darajada rivojlanmaydi. Klassik belgilar orasida to'q rang siydik va teri va ko'zlarning sarg'ayishi mavjud.

Ammo sariqlik, shuningdek, jigardan o'n ikki barmoqli ichakka o't oqishining boshqa sabablarga ko'ra sekinlashishi yoki to'xtab qolishi barcha yoshdagi odamlarda paydo bo'lishi mumkin. Xolestaz deb nomlanuvchi bu jigar, oshqozon osti bezi yoki o't pufagining buzilishi yoki o't yo'llarining har qanday shikastlanishi natijasida yuzaga kelishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. E.B.Babskiy “Odam fiziologiyasi” 1972
2. O.T.Alyaviya “ Normal fiziologiya”
3. O.T.Alyaviya , Qodirov Sh “Normal fiziologiyasi” 2006
4. Leadrs group Normal Fiziologiya
5. www.wikipedia.org



FORMING THE POLITICAL VIEWS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Niyozmetova N.B

TDPU, teacher of the Department of Primary Education Pedagogy.

Dilobarxon Maxmudova

English teacher of the 6th secondary school in Altinkol district, Andijan region.

Bazarova Shirin Desyarovna

*Nizami TDPU "Primary education and
4rd year student of the faculty Sports and educational work."*

Abstract: *This scientific article discusses the formation of political views of future primary school teachers in the education system and the requirements for them.*

Keywords: *modern education, Renaissance, Third Renaissance, national education, political views, political initiative.*

It has entered a phase of education reform in Uzbekistan based on completely new ideas, approaches, principles and directions. Therefore, the President of the Republic of Uzbekistan Sh.M.Mirziyoyev set the following task: "Through educational reforms we have set as our main goal the creation of a new Renaissance in Uzbekistan, the foundation of the Third Renaissance". Also, the third Address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis and the proclamation of 2020 as the Year of Science, Enlightenment and Digital Economy the Law "On Education" were approved and implemented , " Adoption of the Decree "On measures for the development of education and science in the new period of development of Uzbekistan" and the Address of the President of the Republic of Uzbekistan on the occasion of "Teachers 'and Coaches' Day" In recent years, reforms in the field of education have been reflected in the comprehensive development of our country, the creation of a new Uzbekistan. These important documents took education reform to a new level and set completely new tasks.

In this sense, there is a need to rethink the professional and social requirements for modern teachers.

The set of requirements for modern teachers is scientifically, theoretically and practically justified in pedagogical research and literature. In addition, the current state of the national education system should be modernized in accordance with modern requirements, to educate young people as highly educated, physically and mentally healthy people, to increase the prestige of



leaders and teachers of educational institutions, to create the necessary conditions for their effective operation. requires consistent action on. At this point, we are interested in the problem of new requirements for the political views of future primary school teachers, which fall within the scope of this issue.

A teacher's political views are a combination of his or her political ideas, consciousness, skills, and culture. In this regard, the teacher's ability to have an independent and innovative political outlook is a matter of pedagogical skills and qualifications in education management. In the process of higher pedagogical education, special attention is paid to the formation of pedagogical skills and management skills of future primary school teachers, so that they have an independent and innovative political outlook.

Based on the theoretical and pedagogical analysis of the tasks set in the adopted normative and normative documents on the education system and the results of modern pedagogical research, the following three principles can be qualitatively defined as new requirements for the political views of future primary school teachers:

1. national consciousness;
2. independent political views;
3. political initiative.

The national consciousness of the future primary school teacher was based on the national idea:

- 1) humanity;
- 2) nationalism;
- 3) patriotism.

In this sense, the national consciousness of a future primary school teacher is determined by the fact that he or she has the expected level of humanism, patriotism and patriotism. The principle is that the level of national consciousness is assessed based on the extent to which the qualities are present in the primary school teacher and how they are applied.

The second new requirement is that future primary school teachers have an independent political outlook. An independent political view is based on three factors:

1. political education;
2. political ethics;
3. political activism.

An elementary school teacher's political knowledge is determined by his or her awareness of the state and society, his or her political education, and his or her new political thinking. His political ethics are based on his professional culture, his ability to hear dissent, and his unique ethical approach. Political



activism involves the participation of the primary school teacher in the political process within his or her rights, the professional promotion of public policy priorities, and the monitoring of the effectiveness of political action.

A third new requirement for the political views of future primary school teachers is political initiative. The basis of political initiative consists of three plans:

1. promotion of noble political ideas;
2. support for fair political ideas;
3. to be an example to others in political vigilance.

In accordance with the Presidential Decree "On measures to develop education and science in the new period of development of Uzbekistan", ie from January 1, 2021 to introduce the position of propagandist on creative and cultural issues in each secondary school and the Writers' Union of Uzbekistan. Involvement of well-known poets, writers, journalists and artists, professors and teachers of social and humanitarian departments of higher education institutions The task of organizing literary evenings, interesting lessons, reading and poetry competitions [1] serves to increase the political activity of workers in the field.

After all, the new requirements for the political views of future primary school teachers are based on the compatibility of political, methodological and pedagogical laws. Therefore, two issues deserve special attention here:

- 1) shaping the political views of future primary school teachers on the basis of new requirements;
- 2) Arming them with a methodology to inculcate their independent and new political views in students.

In addition, the future primary school teacher will be able to identify theoretical views and approaches to improving the content of education based on innovative cluster technology and future-oriented principles of political education, their specific features are developed and implemented in the educational process. 'should. The following should be done in the political education of the future primary school teacher through the creation of teaching aids for the development of educational content based on innovative cluster technology and future-oriented principles of political education:

- to reveal opportunities for improving the content of education based on the principles of innovative cluster technology and future-oriented political education of future primary school teachers;
- Improving the content of organizational components (planning, design, implementation and evaluation) of the political views of the future primary school teacher through the development of innovative cluster technology and activity-methodological mechanisms;



- Improving the methodology of professional training through the development of technologies and teaching aids to improve the political education of future teachers in the process of teaching special subjects (project, joint training, development);

- Development of criteria for improving the political education of future primary school teachers and the assessment of quality indicators (axiological, creative-cognitive, operational-activity) on the basis of innovative technology.

The following results can be achieved through these criteria:

1. Educates the younger generation in the spirit of political involvement, based on the needs and requirements of modern society;

2. Political socialization (prepares a person for political life) on the basis of the norms and rules of his time;

3. Adapts the individual to the new political and strategic directions that are emerging in society;

4. Develops stable political knowledge, skills and competencies in the individual.

In achieving these goals, it prioritizes the issue of upbringing and focuses on the individual's level of political upbringing. There are three criteria for determining the level of political education of a future primary school teacher:

1. Have an independent political opinion;

2. Availability of political skills;

3. Formation of political ability.

In the words of the President: “We all know that in today's complex globalization, strengthening national immunity and ideological immunity in our society, protecting our youth from various harmful ideas and threats, making them independent, strong-willed, selfless and patriotic people. Education is more important than ever. ”

It is important that future primary school teachers have a level of political vision and inculcate it in the minds of the younger generation during their professional careers. Therefore, these tasks must be performed in the modern education system. As a result, in the field of education, the effect of the President's "political vigilance" will be achieved.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 6108- sonli Farmoni.2020 yil 6 noyabr.

2. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi O'RQ – 637 sonli Qonuni.2020 yil 23 sentabr.



3. O'zbekiston Respublikamiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “O'qituvchi va murabbiylar kuni” munosabati bilan so'zlagan nutqi.2020 yil 30 sentabr.

4. F.Jumanova, A.O'tayev. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga uchinchi Murojaatnomasi.Chirchiq.2020.

5. A.O'tayev. Alisher Navoiyning siyosiy qarashlariga doir. Chirchiq.2020.



УДК: 631.32*114

ЎЎЗА УРУҒЛАРНИНГ УНИБ ЧИҚИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИГА ҚАТҚАЛОҚНИНГ ТАЪСИРИ

Абдуалиев Нуриддин Ҳабибович

ТИҚХММИ МТУ Бухоро табиий ресурсларни бошқариш институти

«Умумтехника фанлар кафедраси» доценти

E-mail n.abdualiyev.91@mail.ru

Эгамов Нодирбек Муродиллаевич

ТИҚХММИ МТУ Бухоро табиий ресурсларни бошқариш институти

«Умумтехника фанлар кафедраси» катта ўқитувчиси

E-mail: egamov.nodirbek@mail.ru;

Аннотация: *Мақолада ПҚ-2292 2022 йил 7 июлдаги пахта ҳосилдорлигини ошириш, пахта етиштиришда илм ва инновацияларини жорий қилишнинг қўшимча ташкилий чора –тадбирлар, дунёда қатқалоқ ҳосил бўлишига мойил тупроқ-иқлим шароитларида униб чиқаётган ўза ниҳолларини кам шикастлаган ҳолда тўлиқ униб чиқишини таъминлаш муҳим масала эканлиги таъкидланган. Бугунги кунда қатқалоқни сифатли юмшатадиган режурстежамкор техникаларни ишлаб чиқариш давр талаби эканлиги таъкидланган.*

Калит сўзлар: *ўза ниҳоллари, қатқалоқ, тупроқ, ресурстежамкор, техника, юмшатиш, галтакмола, илмий, вегетация.*

Аннотация: *В статье PQ-2292 от 7 июля 2022 г. важно повысить урожайность хлопчатника, ввести дополнительные организационные мероприятия по внедрению достижений науки и инноваций в хлопководство, обеспечить полную всхожесть всходов хлопчатника в почве. и климатические условия, склонные к образованию комков в мире с минимальным ущербом. Сегодня подчёркивается, что производство экономичной техники, качественно размягчающей тесто, является требованием времени.*

Ключевые слова: *ростки хлопчатника, хлопчатник, почва, ресурсосберегающий, прием, смягчение, прикатывание, наука, растительность.*

Abstract: *V state PQ-2292 dated July 7, 2022. vajno povysit urozaynost hlopchatnika, vvesti dopolnitelnye organizatsionnye meropriyatiya po nedreniyu dostijeniy nauki i innovation v hlopkovodstvo, obespechit polnuyu vshojest vskhodov hlopchatnika v pochve. i klimaticheskie usloviya, sklonnyye k obrazovaniyu komkov v mire s minimalnym ushcherbom. Segodnya*



podchyorkivaetsya, chto proizvodstvo ekonomichnoy technic, kachestvenno razmyagchayushchey testo, yavlyayetsya trebovaniem vremeni.

Keywords: *rostki khlopchatnika, khlopchatnik, pochva, resursosberegayushchi, priem, smyagchenie, prikatyvanie, nauka, rastitelnost.*

Дунёда қатқалоқ ҳосил бўлишга мойил тупроқ-иқлим шароитларида униб чиқаётган ғўза кўчатларини кам шикастлаган ҳолда тўлиқ униб чиқишини таъминлашни амалга оширадиган қатқалоқни юмшатиш технологияси ҳамда техника воситаларини ишлаб чиқиш етакчи ўринни эгалламоқда. Бу муаммони муваффақиятли ҳал этишни қишлоқ хўжалигини янада ривожлантирмасдан туриб амалга ошириш мумкин эмас. Кўпгина тадқиқотлар шуни тасдиқлайдики, тупроққа ишлов бериш технологиясини танлаш тупроқ турига ва етиштириладиган экин турига, иқлим шароитига, қишлоқ хўжалиги корхоналарининг техник жиҳозларига боғлиқ. Бу технологиялар сонининг кўпайишига олиб келади, шунинг учун тегишли механизатсиялаш воситаларининг хилма-хиллиги кенгайди. Бинобарин, қишлоқ хўжалиги, тупроққа ишлов бериш технологиялари ва механизатсия воситаларини тупроқ ва экин турига, шунингдек, иқлим шароитига мослаштириш ишлаб чиқарувчилар учун катта аҳамиятга эга. «Дунё микёсида 36-38 млн. гектар майдонда ғўза ўстирилишини» ҳисобга олсак, иш сифати ва унуми юқори ҳамда ресурстежамкор қатқалоқни юмшатадиган иш органлари ва воситаларини ишлаб чиқиш муҳим вазифалардан ҳисобланмоқда. Шу жиҳатдан ғўза парваришида қатқалоқни юмшатиш ва қатор ораларига ишлов бериш технологик жараёнлари иш сифатини таъминлайдиган иш органларини ишлаб чиқишга катта эътибор қаратилмоқда. Дунёда қишлоқ хўжалик экинлари экилган майдонларда қатқалоқни юмшатиш учун ресурстежамкор технологиялар ва уларни амалга оширадиган техника воситаларининг янги илмий-техникавий асосларини ишлаб чиқишга йўналтирилган илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Ушбу йўналишда, жумладан қатқалоқни юмшатадиган техника воситалари иш органларининг қатқалоқ билан ўзаро таъсирлашиш жараёнида ғўза ниҳолларини кам шикастланишини таъминлайдиган иш органларининг конструктив схемасини ишлаб чиқиш ва технологик жараёнларини асослаш, иш сифати ва тупроқ билан таъсирлашиш жараёнларида ресурстежамкорликни таъминлайдиган иш органларини ишлаб чиқиш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Шу билан бирга пахтачилик култиватори учун ғўза ниҳолларига шикаст етказмаган ҳолда қатқалоқни талаб даражасида юмшатадиган ғалтакмолали ишчи органларини ишлаб чиқиш зарур ҳисобланади. Республикамиз қишлоқ



хўжалиги ишлаб чиқаришида ресурсларни тежаш, қишлоқ хўжалиги экинларини илғор технологиялар асосида етиштириш ва юқори унумли қишлоқ хўжалик машиналарини ишлаб чиқиш юзасидан кенг қамровли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. [6]

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 июлдаги ПФ-2292-сон «Пахта ҳосилдорлигини ошириш, пахта етиштиришда илм ва инновацияларини жорий қилишнинг кўшимча ташкилий чора – тадбирлари тўғрисида» ги қарори. Пахта ҳосилдорлигини ошириш бўйича янги тизимни жорий қилиш, пахта етиштиришда илм ва инновацияларга асосланган уруғчилик, нав танлаш, ерга ишлов бериш, ўғитлаш суғориш ишларини йўлга қўйиш орқали пахта-тўқимачилик соҳасида экспорт ҳажмлари ва даромадни ошириш мақсадида 2022 -2023 йилга мулжалланган вазифалар белгиланди. Қатқалоқни юмшатадиган техника воситаларини техник ва технологик жиҳатдан модернизациялаш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Маълумки, Республикаимизнинг кўпгина вилоятларида баҳор фаслининг апрел ойида чигит экиш мавсуми ҳисобланади. Чигит униб чиққанидан сўнг ҳамда вегетация даврида қисқа муддатли ёгингарчиликларнинг бўлиши ва қуёш нурлари таъсирида тупроқ юзасини юқори ҳароратда қиздириши натижасида сувнинг буғланиши тупроқнинг деформацияси билан биргаликда содир бўлади ва юзада қатқалоқли қатламнинг ҳосил бўлишига олиб келади. Тадқиқотлардан кўриниб турибдики Бухоро шароитида асосан ерларнинг шўрланиш даражаси юқори ҳисобланади. Бу ўз навбатида қатқалоқнинг қалинлашишига олиб келади, айрим ҳолларда қатқалоқнинг қалинлиги 3-3,5см гача етади. Қатқалоқ униб чиқаётган кўчатларга кислород тарқалишини камайтиради. Уруғнинг униб чиқиши кислород тарқалишига боғлиқ бўлиб, тупроқ орқали ҳаво кўчатларни униб чиқишига ижобий таъсир кўрсатади. Агар тупроқ қобиғи устида қатқалоқ ҳосил бўлса, тупроқ остида кислород тарқалиши 50% га камаяди. Қатқалоқ ер устки сувларини буғланишини камайтиради. Бу чигитни яхши униб чиқиши ҳамда ғўза ниҳолларининг ўсиб ривожланишини қийинлаштиради, айрим ҳолларда чигитни такроран экишга олиб келади. Ўз навбатида меҳнат сарфи ва кўшимча харажатларни келтириб чиқаради.

Қатқалоқнинг ғўза уруғларни униб чиқиши ва кўчатлар ривожланишига зарарли таъсирини ўрганиш, қатқалоқни юмшатадиган ишчи органлар ва технологияни яратиш, уларнинг технологик иш жараёнларини ўрганиш ва параметрларини асослаш ҳамда такомиллаштириш бўйича тадқиқотлар В.Е.Прошкин, П.А.Самойлов, Г.М.Кукта, Р.Ф.Зиязетдинов С.В.Авенуе, Д.С.Вашингтон, А.Г.Мансуров,

Г.Д.Мирзоев ва бошқалар томонидан олиб борилган. Ушбу йўналишда Республикамизда В.А.Сергиенко, Б.Артикбаев, И.Мамаджанов, Р.Ж.Тожиев ва бошқа олимлар томонидан илмий-тадқиқот ишлари олиб борилган. [34]

Кўрсатилган тадқиқотлар натижалари асосида яратилган машина ва қурilmалар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида муайян ижобий натижаларга эришилган ҳолда қўлланилиб келинмоқда. Аммо, бу тадқиқотларда ёғингарчиликлар оқибатида шўрланган майдонларда чигит экилгандан кейин ҳосил бўладиган қатқалоқни юмшатилиш сифатини ошириш ҳамда экилган уруғлар ва униб чиқаётган ғўза ниҳолларининг шикастланишини камайтиришни таъминлайдиган ишчи органларининг параметрларини асослаш масалалари етарли даражада ўрганилмаган.

Ғўза қатор ораларига ишлов беришнинг асосий вазифаларидан бири қатқалоқни юмшатиш ҳисобланади. Қатқалоқни юмшатиш натижасида ғўзанинг ўсиб ривожланиши учун қулай шароитлар яратилади, тупроқдан намнинг қочиши камаяди, унинг ҳаво алмашинуви яхшиланади, озуқавий моддалар яхшироқ ўзлаштирилади ва ғўзанинг касалланиш эҳтимоли камаяди.



1-расм қатқалоқни ғўза ниҳолларининг ривожланишига тасири

Ғўза қатор ораларига ишлов беришда қатқалоқни юмшатишга қуйидаги талаблар қўйилади.

- ишчи органни сифатли ишлашини таъминлаш лозим;
- иш орган томонидан қатқалоқнинг юмшатилиш даражаси 90-95 фоиздан кам бўлмаслиги зарур. Бунда ғўза ниҳолларининг шикастланиши 5 фоиздан ошмаслиги лозим;



- химоя зоналари (қаторларнинг бўйлама ўқидан) 3-5 см чегарада бўлиши лозим;

- қатқалокни юмшатиш вақтида ишлов бериш чуқурлиги 4-5 см бўлиши керак;

- иш органлари юриш чуқурлигининг белгилангандан оғиши 5 м масофада ±1 см дан ошмаслиги зарур.

Суғориладиган пахтачилик худудларида экиш вақтида ва ундан кейин кўплаб ёгингарчиликлар бўлиб ўтади. Натижада тупроқ эриб, куриш

жараёнида дала юзаси қаттиқ қотиб қолган қатлам билан қопланади ва ушбу қатлам ғўза ниҳолларнинг униб чиқишига тўсқинлик қилади.

Қатқалокнинг ҳосилдорликка салбий таъсири, айниқса унинг унумдорлиги паст тупроқларда кучли намоён бўлиши, аллақачон қайд

этилган Қатқалокнинг пайдо бўлиш сабаблари ва у билан курашиш чоралари пахтачилик бўйича илмий-тадқиқот ишлари бошланган даврданоқ ўрганила бошланган. Н.И.Горбунов, Н.Е.Бекарович, А.И.Каспиров, И.А.Качинский тадқиқотларида ўрта ва оғир қумоқли тупроқлар қатқалок пайдо бўлишга мойиллиги юқори бўлган тупроқлар синфига кириши аниқланган. Қатқалокқа қарши курашишнинг замонавий усуллари ниҳолларнинг бир текис ўниб чиқиши ва ривожланишининг гаровидир, бу эса ўз навбатидақишлоқ хўжалиги экинларининг ҳосилдорлиги юқори бўлишини таъминлайди. [33]

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак Бухоро вилояти шароитида, тупроқ шароитини ҳисобга олган ҳолда ресурстежамкор технология ва қатқалокни сифатли майдалайдиган техникаларни ишлаб чиқишни тақозо қилади.

адабиётлар		референсес
1.	Ўзбекистон Республикаси Президенти ПҚ-2292 2022 йил 7-июл. «Пахта ҳосилдорлигини ошириш, пахта етиштиришда илм ва инновацияларини жорий қилишнинг қўшимча ташкилий чора – тадбирлари тўғрисида» ги қарори	President of the Republic of Uzbekistan PQ-2292 July 7, 2022. Decision "On additional organizational measures to increase cotton productivity, introduce science and innovations in cotton cultivation"
2.	Қатқалокни юмшатиш учун пахтачилик культиваторига дискли иш органларини ишлаб чиқиш ва параметрларини асослаш. Диссертация. Артикбаев.Б.П. [6],[33],[34] -бетлар	Development and parameters of disk working bodies for cotton cultivator to loosen the thicket justification. Dissertation. Artikbaev.V.P. [6],[33],[34] -s.
3	Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта Махсус Таълим Вазирлиги, Қишлоқ ва Сув Хўжалиги вазирлиги	Ministry of Higher and Secondary Special Education of the Republic of Uzbekistan, Ministry of Agriculture and



	тошкент давлат аграр университети "тупроқшунослик асослари" фани бўйича ўқув – у с л у б и й м а ж м у а тошкент – 2016. 51-53 б.	Water Management, Tashkent State Agrarian University, "Fundamentals of Soil Science" course, Tashkent - 2016. 51-53 p. .
4.	Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ Хўжалигини Ривожлантиришнинг 2020 - 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги фармони. хттпс://лех.уз/досс/4567334	Decree on approving the strategy for the development of agriculture of the Republic of Uzbekistan for 2020-2030. https://lex.uz/docs/4567334
5	Ауезов О., Нурабаев Б., Артыкбаев Б. Новый способ борьбы с почвенной коркой на посевах сельскохозяйственных культур // АГРО ИЛМ. –Ташкент, 2009. – 2[10]. – С. 61.	Auevov O., Nurabaev B., Artykbaev B. Novyy sposob borby s pochvennoy korkoy na posevax selskohozyaystvennykh kultur // AGRO ILM. - Tashkent, 2009. - 2[10]. - S. 61.
6.	Артикбаев Б.П. Ёгингарчилик микдорини қатқалоқнинг ўлчамларига таъсири// сабзавотчилик, полизчилик ва картошкачилик ҳолати, муаммолари ва ривожлантириш истиқболлари халқаро илмий-амалий конференцияси мақолалар тўплами. тошкент. 2018.	Artikbaev B.P. The influence of precipitation on the size of the potato// collection of articles of the international scientific-practical conference on the status, problems and development prospects of vegetable growing, potato growing and potato growing. Tashkent. 2018.
7.	Н.Х.Абдуалиев, Н.М.Эгамов Қатқалоқни юмшатиш учун қўлланиладиган технологиялар ва техника воситаларининг таҳлили// агро илм 6-сон [85], 2022. 86-89 б.	Н.Х. Абдуалиев, Н.М. Эгамов Анализис оф течнологиеc анд течнисал меанс усед фор софтенинг тхе тхискет// Агро ссиенсе Но. 6 [85], 2022. п. 86-89.
8.	Н. Х. Абдуалиев, Н. М.Эгамов Ғўза қатор ораларида ҳосил бўлган қатқалоқни юмшатишнинг аҳамияти// Ўзбекистон Қишлоқ ва сув Хўжалиги. журнал 10-сон. 2022 25-26 б.	N. H. Abdualiev, N. M. Egamov The importance of softening the thicket formed between rows of cotton// Agriculture and water management of Uzbekistan. magazine issue 10. 2022 25-26 p.
9.	Абдуалиев Н.М., Эгамов Н.М Қатқалоқнинг пайдо бўлиш хусусиятлари. ғўзанинг ривожланишига қатқалоқнинг салбий таъсири// Сув ва Ер Ресурслари аграр-гидромелиоратив илмий-оммабоп журнал 3(14)-сон 2022-йил.52-60 б.	Abdualiev N.M., Egamov N.M. Features of the appearance of thicket. the negative effect of cotton on the development of cotton// Water and Land Resources agrarian-hydromelioration scientific-popular journal 3(14)-2022 year.52-60 p.
10.	Н.М.Эгамов Планировка почвы на склоновых поверхностях для сельскохозяйственных мелиораций// тхе вай оф ссиенсе интернационал ссиентифис жоурнал №12 (58), 2018, вол. и 49-52 б.	N.M. Egamov Planirovka pochvy na sklonnykh poverkhnostyax dlya celskokozyaystvennykh melioratsiy//the way of science international scientific journal №12 (58), 2018, vol. i 49-52 p.



11.	Н.М.Эгамов Отдельные вопросы широкого вовлечения молодежи по подготовке незанятого населения при землетрясениях// полиш ссиенсе жоурнал иссуде 4(37) парт 2 интернационал ссиенсе жоурнал варсау, поланд вйдауниство наукоуе "иссиенсе" 2021 336-339 б.	N.M. Egamov Otdelnye voprosy shirokogo вовlecheniya molodeji po podgotovke nezanyatogo naseleniya pri zemletryasenyax// polish science journal issue 4(37) part 2 international science journal warsaw, poland wydawnictwo naukowe "iscience" 2021 336-339 p.
12.	Н.М.Эгамов Задачи интеграции гис технологий в аутосад// полиш ссиенсе жоурнал иссуде 3(36)парт полиш ссиенсе жоурнал (иссуде 3(36), 2021) - варсау: сп. з о. о. "иссиенсе", 2021. парт 66 –68б.	N.M. Egamov Zadachy integratsii gis tekhnologiy v autocad// polish science journal issue 3(36) part polish science journal (issue 3(36), 2021) - warsaw: sp. z o. o. "iscience", 2021. part 66-68b.



SOTSIOLINGVISTIKA VA UNING OMMAGA TA’SIRI

Aliyeva Munisa Shavkat qizi

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat
pedagogika universiteti 4- kurs O'zbek tili va
adabiyoti yo'nalishi talabasi.*

Ilmiy rahbar: Abdujabborova Feruza

Nizomiy nomidagi TDPU f.f.dotsenti

Anotatsiya: *O'zbekistonda fan sifatida Sotsiolingvistika va sotsiolingvistik tadqiqotlar endigina rivojlanib kelmoqsa. O'tgan asrning 70— 80y.laridagi ayrim sotsiolingvistik izlanishlar bir tomonlama — o'sha vaqtdagi til siyosati nuqtai nazari va talablari asosida olib borilgan. Sotsiolingvistika va uning ommaga ta'siri.*

Kalit so'zlar: *sotsiolingvistika, sotsiologiya, jamiyatshunoslik, lisoniy, ekzogloss, endogloss, bilingvizm, diglossiya va boshqalar.*

Sotsiolingvistika (lot *societas* — jamiyat va *lingvistika*) — tilshunoslik, sotsiologiya (jamiyatshunoslik), ijtimoiy psixologiya va etn. fanlari tutashmasida rivojlanuvchi va tilning ijtimoiy tabiati, uning ijtimoiy vazifalari, ijtimoiy omillarning tilga ta'sir ko'rsatish mexanizmi hamda tilning jamiyat hayotida tutgan o'rni bilan bog'liq ko'plab muammolar majmuini o'rganuvchi ilmiynazariy soha. Ushbu muammolarning ayrimlari (mas, "til va jamiyat") umumiy tilshunoslik doirasida ham o'rganiladi. S.ning fanlararo maqomi u foydalanadigan tushunchalar majmuida namoyon bo'ladi. Chunonchi, sotsiolingvistik taxlilning asosiy tushunchasi deb karaladigan til jamoasi ham ijtimoiy, ham lisoniy belgilar asosida aniklanadi.

Sotsiolingvistikaning eng muhim tushunchalaridan biri lisoniy vaziyat tushunchasi bo'lib, u muayyan etnik birliklar yoki ma'muriyhududiy birlashmalarda muomalaaloka izchilligini ta'minlaydigan tilning (tillar, mintaqaviy umumiy tillar, hududiy va ijtimoiy lahjalarning) yashash shakllari majmui sifatida ta'riflanadi. Lisoniy vaziyatning ekzogloss (turli tillar majmulari) va endogloss (muayyan bir tildagi kichik tizimlar majmulari) guruhlari farqlanadi.

Hozirgi Sotsiolingvistika e'tibor qaratishi zarur bo'lgan eng muhim muammolarga quyidagilarni kiritish mumkin: til va millatning o'zaro ta'sirlashuvi; til va madaniyatning aloqasi va o'zaro ta'sirlashuvi; bilingvizm (ikki tillilik) va diglossiya (bir tilning bir - biriga ijtimoiy qarshi qo'yilgan turli xil kichik tizimlarining o'zaro ta'siri)ning ijtimoiy jihatlari muammosi; til siyosati muammosi (davlat, ijtimoiy guruhlar tomonidan tillarning yoki til



tizimchalarining funksional taqsimlanishini o‘zgartirish yoki saklab qolish maqsadida, yangi lisoniy me‘yorlarni joriy qilish yoki eskilarini saqlab qolish maqsadida amalga oshiradigan choratadbirlar majmui) va boshqa.

O‘zbekistonda fan sifatida Sotsiolingvistika va sotsiolingvistik tadqiqotlar endigina rivojlanib kelmoqsa. O‘tgan asrning 70— 80y.laridagi ayrim sotsiolingvistik izlanishlar bir tomonlama — o‘sha vaqtdagi til siyosati nuqtai nazari va talablari asosida olib borilgan.

Sotsiolingvistikada grammatika hal qiluvchi omil emas. Sotsiolingvist grammatikani to‘la-to‘kis rad etmaydi, lekin uni birinchi planga qo‘ymaydi, grammatikadan ko‘ra lisoniy vositalarning ijtimoiy axborot qiymati muhimroq o‘rin egallaydi. Shuning uchun sotsial tilshunoslik tilning qurilishi va tuzilishi haqidagi fan bo‘lsa, sotsiolingvistika bevosita nutq, tildan unumli foydalanish jarayoni haqidagi sohadir. Sotsiolingvistikadagi jamiyat tushunchasi sotsial lingvistikadagi jamiyat tushunchasidan ancha tor. Bunda jamiyat deganda muayyan nutq jarayoni ishtirokchilari, bu nutq sharoiti tushuniladi. Sotsiolingvistika sotsial tilshunoslikdan keskin farqlaridan biri nutq vaziyati-ya‘ni nutq jarayoniga alohida diqqat-e‘tibor qaratishdir. Sotsial tilshunoslik nuqtayi nazaridan bu ish to‘g‘ri emas. Zeroki, sotsial tilshunoslik tilning ichki tizimi, uning birliklari va qurilishi bilan shug‘ullanar edi. Sotsial lingvistika fanologik sistema birliklaridan tortib butun til strukturasi gacha bo‘lgan barcha til hodisalarni ijtimoiy shartlashgan hodisalar deb qaraydi.

2. Sotsiolingvistika sotsial lingvistikadan nima bilan farqlanadi? Sotsiolingvistika sotsial tilshunoslikdan keskin farqlaridan biri nutq vaziyati-ya‘ni nutq jarayoniga alohida diqqat-e‘tibor qaratishdir. Sotsiolingvist grammatikani to‘la-to‘kis rad etmaydi, lekin uni birinchi planga qo‘ymaydi, grammatikadan ko‘ra lisoniy vositalarning ijtimoiy axborot qiymati muhimroq o‘rin egallaydi. Shuning uchun sotsial tilshunoslik tilning qurilishi va tuzilishi haqidagi fan bo‘lsa, sotsiolingvistika bevosita nutq, tildan unumli foydalanish jarayoni haqidagi sohadir. Sotsiolingvistikadagi jamiyat tushunchasi sotsial lingvistikadagi jamiyat tushunchasidan ancha tor.

Sotsiolingvistika nutqni topiklar asosida o‘rganish sohasini ilgari suradi. Topiklar jonli muloqot yoki uning aksi parchalaridir. Sotsiolingvistikaning tadqiq manbayi ham topiklardir. Shuning uchun sotsiolingvistika zaruriy ehtiyoj, oddiy muomala- muloqat uchun xorijiy tillarni o‘zlashtirishning serunum yo‘llarini ishlab chiqadi va tezda amaliy foydalanish ehtiyojlarini qondirish usullarini ishlab tavsiya qila oladi. Umuman, sotsial tilshunoslik bilan sotsiolingvistika orasidagi farq ana shulardan iborat.

3. Sotsiolingvistika qanday muammolarni hal qilishga xizmat qiladi? “Sotsiolingvistika (lotinch soctios-jamiyat va lingvistika) – tilshunoslik,



sotsiologiya (jamiyatshunoslik), ijtimoiy psixologiya, etnografiya fanlari tutashmasida rivojlanuvchi va tilning ijtimoiy tabiati, uning ijtimoiy vazifalari, ijtimoiy omillarning tilga ta'sir ko'rsatish mexanizmi hamda tilning jamiyat hayotida tutgan o'rni bilan bog'liq ko'plab muommolarni o'rganuvchi ijtimoiy nazariy sohadir. Sotsiolingvistikaning eng muhim vazifalaridan biri- tildagi o'zgarishlarni jamiyatdagi o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq ekanligini o'rganishdir.

4. Til va jamiyat o'rtasidagi munosabat qanday? Til jamiyatda paydo bo'lganidan boshlab ijtimoiy xarakterga ega. Chunki til kishilar jamoasida ijtimoiy mehnat jarayonida vujudga kelgan bo'lib, o'zaro aloqa bog'lash, fikr almashishga xizmat qiladi. Til faqat jamiyatda, odamlar o'rtasidagina mavjud bo'lgan ijtimoiy quroldir. Tilning taqdiri jamiyat taqdiri bilan bog'langan. Jamiyat yo'q ekan, til ham bo'lmaydi. Til kishilik jamiyatining asrlar davomidagi tarixiy-ijtimoiy tajribasi asosida yuzaga kelgan ijtimoiy hodisadir. Til va jamiyat taraqqiyoti uzviy bog'liqdir. Jamiyatda ro'y beradigan har qanday voqealik, ma'lum ma'noda tilde o'z ifodasini topadi. Tilning ijtimoiy tabiati uning mavjud bo'lishi hamda jamiyat manfaatlariga xizmat qilishida namoyon bo'ladi. Tilning paydo bo'lishi va rivojlanishi insoniyat jamiyati bilan mustahkam bog'liq. Til insoniyat tarixi qadar qadimiydir. Ta'kidlanganidek, til jamiyat taraqqiyoti bilan rivojlanadi, tilning grammatik qurilishi takomillasha boradi. Til taraqqiyoti jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'langan. Kishilik tarixidan ma'lumki, avval urug'dosh tili, keyin qabila tili, elat, xalq va millat tili shakllangan.

5. Til jamiyati deganda nima tushuniladi? Kishilik jamiyati taraqqiyoti davomida aloqa` munosabat vositasi bo'lgan tilning jamiyatga bolgan nisbatini turlicha zohlashgan. har xil fikrlar, turli nazariyalar vujudga kelgan. ba'zi guruhlar tilni tirik organism sifatida tushunishgan. Ba'zilari o'zgarimas voqealik sifatida qarashgan. Jamiyat bo'lib uyushgan kishilargina aloqa-munisabat vositasi bo'lgan tilga ega. Til kishilik jamiyatining asrlar davomida butun tarixiy jarayonida ma'lum bir guruh tomonidan emas, balki butun jamiyat va jamiyatning a'zolari tomonidan shakllantirilgan ijtimoiy hodisadir. Shu bilan birga, til biror davrning, biror ijtimoiy-iqtisodiy jamiyatning mahsuli bo'lmay, balki, jamiyatdagi turli tabaqa vakillari uchun bab-baravar xizmat qiladi. Tilning kishilik jamiyatidagi o'rnini madaniy-ma'naviy soha taraqqiyotidagi ahamiyatini belgilash tilning asosiy vazifalarini to'g'ri ta'riflashga asoslanadi.

6. Sotsiolingvistik jamiyat nima? Sotsiolingvistikada jamiyat deganda nafaqat jamiyati, balki so'zlovchi va tinglovchi mabnsab bo'lgan ijtimoiy-madaniy hamda kasbiy tabaqa ham tushuniladi. Zeroki, bu tabaqalarda nutq ixtisoslashadi. Sotsiolingvistik jamiyat deganda faqat nutq jarayoni, uning



ishtirokchilari tushuniladi degan bir tomonlama xulosa chiqarmaslik kerak. Jamiyatda ko'p tillilik, qardosh va noqardosh tillarning bir-biriga ta'siri masalasi ham sotsiolingvistikada til va jamiyat munosabatlari doirasida o'rganiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ле Бон Гюстав. Психология народов и масс. – Москва, 2000.
2. Крыско Г.М. Социальная психология. – Москва, 2010.
3. Парыгин В.Д. Основы социально-психологической теории. – Москва, 2001.
4. Петровский А.В. Социальная психология. – Москва, 2003.



ПРИМЕНЕНИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫХ УРАВНЕНИЙ В МЕДИЦИНЕ

Юсупова Анора Каримовна

Доцент, кандидат физика – математических наук

Сайдахмедова Мохинур Дурбековна

Магистрантка I- курса, Ферганский государственный университет

Аннотация: Мы знаем, что с момента зарождения биологии как науки успешное ЕЕ развитие совершенно не зависело от математики, поэтому возникает вопрос: почему мы должны использовать их сегодня для понимания биологического явления? Тот факт, что науки о здоровье, такие как биология, не использовали математику в древние времена, не означает, что в настоящее время (или в будущем) Мы не могли ими воспользоваться. Отходя от этой идеи, такие дисциплины, как генетика и экология, добились важных успехов, разработав математические модели, основанные на дифференциальных уравнениях. В настоящее время математика вносит свой вклад с помощью инструментов и математических моделей дифференциальных уравнений в качестве поддержки конкретных исследований в области науки о здоровье. В этом обзоре будут приняты во внимание основные понятия, касающиеся дифференциального и интегрального исчисления переменной, базовой теории обыкновенных дифференциальных уравнений и методов решения первой степени для: разделительной переменной, однородных уравнений, точных уравнений и комплексных коэффициентов. Все это с целью создания математических моделей, включенных в эту статью.

Ключевые слова: обыкновенное дифференциальное уравнение первой степени, закон экспоненциального роста, разделение переменных

Вступление

История развития математики охватывает период почти в семь тысяч лет. Среди первых предметов - алгебра, геометрия и тригонометрия. Греки рассматривали математику как образовательную науку, как продуманные определения, четко сформулированные аксиомы, и на основе логических рассуждений и точной проверки разработали теорию геометрии, доказавшую на все времена силу абстрактного мышления и приведшую к тому, что человек обнаружил, что с помощью математики можно понять природу. Спустя почти две тысячи лет, в семнадцатом веке, появилось то, что мы сейчас знаем как современную математику и естественные науки. Это была эпоха великих академий, где физики были математиками, физики и философы были философами, которые были



математиками. Аналитическая геометрия начинается с Ферма (1629) и Декарта (1637), последний был первым, кто систематически применял алгебру к изучению геометрии. Пятьдесят лет спустя Ньютон и Лейбниц разрабатывают дифференциальное и интегральное исчисление, которое заключается в вычислении наклона касательной линии к кривой и определении площади, ограниченной кривой, соответственно. Они известны как основатели вычислений, кстати, как обе связанные проблемы; такие соотношения изложены в наиболее важном результате вычисления, озаглавленном: Фундаментальная теорема исчисления. Это было началом анализа и дало толчок математике и современной науке, действующей в настоящее время. Таким образом, наибольшее количество применений математики в науке сосредоточено на вычислениях, особенно при изучении дифференциальных уравнений.

ИСТОРИЯ

В последнее десятилетие семнадцатого века братья Джеймс и Йохан Бернулли ввели такие термины, как "интегрировать" дифференциальное уравнение и процесс разделения (*separatio indeterminatarum*) дифференциального уравнения. I Йохан Бернулли (1692) нашел другой метод, используя серию задач, умножение на "интегрирующий множитель", особенно для решения уравнений, в которых вышеупомянутый метод не мог быть применен, метод, также используемый его племянником Даниэлем Бернулли (1720). Однако методы были неполными, и общая теория дифференциальных уравнений в начале восемнадцатого века не могла быть предложена.

Это Эйлер (1770), которому он переписал первую систематизацию предыдущей работы в своей работе: *Institutiones Calculi Integralis*, Ediderunt Friedrich Engel et Ludwig Schlesinger, которая содержит большую часть (и даже больше) материала, который можно было бы найти в текущем тексте книги, как изучение дифференциальных уравнений первого порядка и соответствующая классификация: линейный, разделяемый, однородный и точный; второй порядок и его обобщение на более высокий порядок; также мы находим метод степенных рядов.

Эта работа знаменует конец алгебраико-алгоритмического этапа в истории обыкновенных дифференциальных уравнений и начинается второй этап до конца девятнадцатого века, который называется "основы", учитывая, что в нем рассматриваются и решаются основные вопросы основы.

Наиболее важными достижениями этого периода были Д'Аламбер (1776), который обнаружил, что общее решение неоднородного линейного дифференциального уравнения равно



$$y = c_1 y_1 + c_2 y_2 + \dots + c_n y_n$$

Где y_1, y_2, \dots, y_n они представляют собой набор линейно независимых решений, они c_1, c_2, \dots, c_n являются произвольными константами. Это известно как "принцип суперпозиции". Тот же автор в 1774 году открыл в его общем виде метод "варьирования параметров".

МАТЕМАТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ В НАУКАХ О ЗДОРОВЬЕ

Наверняка неизвестно, кто открыл дифференциальные уравнения, поскольку история математики так же велика, как и происхождение Вселенной, и мы не знаем, кто их создатель. Дифференциальное уравнение - это выражение, включающее неизвестную функцию, производную от одной или нескольких переменных.

Дифференциальные уравнения, существует два типа:

(А) Если неизвестная функция зависит только от одной переменной, уравнение называется обыкновенным дифференциальным уравнением.

(Б) Если неизвестная функция зависит более чем от одной переменной, уравнение называется уравнением в частных производных.

Также дифференциальные уравнения могут быть классифицированы по их порядку и степени. Порядок дифференциального уравнения - это производная высшего порядка, которая появляется в уравнении, а степень дифференциального уравнения - это степень, при которой производная, задающая порядок дифференциального уравнения, повышается. Одним из наиболее известных и простых дифференциальных уравнений является закон экспоненциального роста:

$$\frac{dy}{dt} = \alpha y \quad \text{решение таково: (1) } y = ke^{\alpha t}$$

Закон экспоненциального роста, с соответствующими изменениями, может иметь очень большое количество применений в области наук о здоровье. Среди основных моделей можно выделить:

I. МОДЕЛЬ БИОЛОГИЧЕСКОГО РОСТА.

Фундаментальной проблемой в биологии является рост, будь то рост клетки, органа, человека, растения или популяции. Дифференциальное уравнение (1) говорит нам, что рост происходит, если $\alpha > 0$, а с другой стороны, спад (или сжатие) происходит, если $\alpha < 0$. Одним из очевидных недостатков уравнения (1) и его решения является то, что если $\alpha > 0$ и прошло время, рост неограничен. Это противоречит реальности, поскольку по прошествии определенного времени мы знаем, что клетка или особь перестает расти и приобретает максимальный размер. Вопрос в том, можем ли мы изменить (1) так, чтобы результаты соответствовали реальности? Ответ "да" и задается дифференциальным уравнением:



$$\frac{dy}{dt} = \alpha y - \beta y^2, \quad y(t_0) = y_0 \quad (2)$$

решение заключается в:

$$y = \frac{\alpha / \beta}{1 + \left(\frac{\alpha / \beta}{y_0} \right) e^{-\alpha(t-t_0)}} \quad (3)$$

который легко получается путем применения разделения переменных. В дополнение к (3) обратите внимание на то, что, который показывает, что рост, заданный (3), имеет предел, как того требует реальность, и подтверждает модель роста (2) и (3). Вот некоторые примеры применения этой модели: вычислить средний рост группы женщин в полный рост или спрогнозировать численность населения Мексики в 2010 году и так далее.

II. МОДЕЛЬ ОРГАНОВ ИЛИ КЛЕТОК, ПОГЛОЩАЮЩИХ ЛЕКАРСТВЕННОЕ СРЕДСТВО.

Важной проблемой в области медицины является определение поглощения химических веществ (таких как лекарства) клетками или органами. Предположим, что жидкость переносит лекарственное средство внутри органа объемом V см³ со скоростью см³/с и выходит со скоростью b см³/с. Концентрация препарата в поступающей жидкости составляет a см³/сек. Дифференциальное уравнение, моделирующее эту проблему, является:

$$V \frac{dx}{dt} = ac - bx \quad (4)$$

решение заключается в:

$$x = \frac{ac}{b} + \left(x_0 - \frac{ac}{b} \right) e^{-(t-t_0)/V} \quad (5)$$

где возможны следующие случаи:

Случай 1: $a = b$. В этом случае скорость, с которой препарат поступает, равна скорости, с которой выходит, и (7) становится:

$$x = c + (x_0 - c) e^{-\delta(t-t_0)/V}$$

. Случай 2: $a = b$ и $x_0 = 0$ В этом случае скорости ввода и вывода равны, а начальная концентрация лекарственного средства в организме равна 0; тогда (7) равно:

$$x = c \left(1 - e^{-\delta(t-t_0)/V} \right)$$

ВЫВОДЫ



Обзор существующих математических моделей дает нам рекомендации по разработке новых моделей для обыкновенных дифференциальных уравнений, поддерживающих решение конкретных задач в области медицинских наук. Таким образом, это приносит пользу сообществу в целом, способствуя ранней диагностике и своевременному лечению. Сочетание математических инструментов и знаний биологических наук привело к слиянию наук на благо человечества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Hetcote HW. Математические проблемы в биологии, Асимптотическое поведение и стабильность в моделях эпидемий, конференция в Виктории. Берлин, Нью-Йорк: Springer-Verlag, 1974; 83-92.
2. Леви Э. Математические проблемы Миллера в биологии, модель морфогенеза, конференция Виктории. Берлин, Нью-Йорк: Springer-Verlag, 1974; 141-142.
3. С. Математические проблемы Кочена в биологии, жгутиковый рост, конференция Виктории. Берлин, Нью-Йорк: Springer-Verlag, 1974; 143-145.
- 4.Г Эрнандес Веласко-Эрнандес ЖХ. Скрытый Источник. Мексика: Основы экономики, культуры 1999; 11-18, 25-26.
5. Хассер, Ла-Саль, Салливан. Математический анализ, 2-е изд., Мексика: Trillas, 1990; 1: 11-12.
6. МИСТЕР Шпигель. Прикладные дифференциальные уравнения, 3-е изд. Мексика: Prentice-Hall Hispano, 1983; 148-159.
7. Браун М. Дифференциальные уравнения и их приложения: и введение в прикладную математику. Берлин, Нью-Йорк: Springer-Verlag, 1993; 443-457, 465-475.
8. Я Вальдес Неаполь-Негрон-Сегура Против: История обыкновенных дифференциальных уравнений, рассказанная в вашем учебнике, октябрь 2002 г.; 3 (2) (Доступен по ссылке в Интернете). <http://www.uaq.mx/matematicas/redm/art/a1002.pdf>
9. Габриэль Аргуэльес-младший, Мл.-Гарридо Авенданьо, Бараона-Гомес Р. Примечания к курсу дифференциальных уравнений. Халапа, Вер.: Математический факультет, УФ, 2003; 5, 10-25.



KORPORATIV NORMA NAZARIYASI.

O. Chuboyeva

NamDU yuridik fakul'teti katta o'qituvchisi

T. Abdug'aniyev

NamDU yuridik fakul'teti talabasi

Annatsiya: *Ushbu maqolada ijtimoiy normalar tizimida korporativ norma tutgan o'rne, korporativ normaning jamiyatda, jamoalarda tutgan o'rne va jamiyatdagi jaruriyati, barcha sohadagi mehnat jamoalari, kasbiy jamiyatlar va boshqa jamoalarda ichki intizom mustahkamlanishida korporativ normaning tutgan ahamiyatiga e'tibor garatildi.*

Kalit so'zlar: *davlat, huquq, nazariya, ijtimoiy norma, tizim, korporativ norma masalasiga, korporativ norma, jamiyat, jamoa, jaruriyat.*

Ijtimoiy hayot, jamiyat millionlab odamlarning oilaga, mehnat jamoasiga, hududiy tuzilmalarga, sinflarga, ittifoqlarga birlashgan va individual, yakka ko'rinishdagi a'zolarining o'zaro harakati va o'zaro munosabatlaridan iboratdir. Shu ma'noda jamiyat kishilarning o'zaro xatti-harakatlari mahsulidir.

Ijtimoiy munosabatlar kishilarning o'zaro moddiy va ma'naviy madaniyatda o'z ifodasini topgan bir-biriga ta'siri, muloqoti, qiziqish va ehtiyojlarining uyg'unlashuvi, fikr va e'tiqodlarining qiyoslashuvi, faoliyat va tajriba almashuvi natijasidir.

Muloqotda kishilarning ratsional, emotsional va erkin tarzda bir-biriga ta'siri, kayfiyatlari va qarashlari shakllanadi, turmush va xulq-atvor tarzi, odatlar, qiliqlar o'zlashtiriladi, ahillik, hamkorlik kabi guruhiy yoki ijtimoiy faoliyatini ifodalovchi xislatlar yuzaga keladi.

"Ijtimoiy munosabatlar", "faoliyat", "tarbiya" kabi falsafiy kategoriyalar o'z navbatida huquq tarbiyasi, ijtimoiylashuv kabi murakkab ijtimoiy jarayonlar va hodisalarni chuqur bilishga yordam beradi.

Ijtimoiy munosabatlar - *jamiyatda kishilar o'rtasida yuzaga keladigan ongli, maqsadga yo'naltirilgan aloqalar tushuniladi.*

Jamiyat a'zolari o'rtasidagi munosabatlar nafaqat huquq normalari bilan balki boshqa ijtimoiy normalar bilan ham tartibga solinish zaruriyatidir.

Ijtimoiy normalar-*kishilar hamda ularning jamoalari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi umumiy xulq-atvor qoidalaridir.*

Keltirilgan ta'rifdan ko'rinadiki, yuridik adabiyotlarda ijtimoiy normalarga asosan ijtimoiy munosabatlarni tartibga solib turuvchi regulyator sifatida qaraladi. Lekin umuman olganda, ularning roli faqatgina bu funksiyalar bilan cheklanib qolmaydi. Ijtimoiy normalarning asosiy 3 ta funksiyasi mavjud bo'lib,



ularga quyidagilar kiradi: **regulyativ¹ funksiya, baholash funksiyasi, ranslyasiyaviy funksiya.**

Ijtimoiy normalarning tizimini turlari quyidagilarni o'z ichiga oladi: axloq normalari, siyosiy normalar, diniy normalar, korporativ normalar, odat normalari, an'ana normalari; huquq normalari va b.

Jamoat birlashmalarining (korporativ) normalari - jamoat birlashmalarining o'z faoliyatini tartibga solish uchun va tashkilot a'zolari o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash uchun o'rnatilgan xulq-atvor qoidalaridir.

Korporativ ijtimoiy me'yorlar munosabatlarni, tashkilotda sodir bo'ladigan odatiy vaziyatlarni boshqaradi. Ular takroriy foydalanish uchun mo'ljallangan.

Korporativ qoidalar doirasi tashkilot yoki tarkibiy bo'linmalar chegaralari bilan cheklangan. Qoidalar milliy qonunlar asosida yaratilganligiga qaramay boshqa korxonalariga taalluqli emas. Shuni yodda tutingki, qonun va korporativ qoidalar o'rtasida bir nechta farqlar mavjud.

Jumladan:

Shakllanishi va amal qilishiga ko'ra, huquq normalari davlat tomonidan qabul qilinadi va qonunda mustaxkavlanib, doimiy xarakterga ega, korporativ normalar esa, jamiyat a'zolari tomonidan shakllantiriladi va ular o'rtasida ongli qoidalar asosida amak qiladi

Ta'minlanish darajasiga ko'ra, huquq normalari davlat nomonidan majburiy xarakterga ega, korporativ normalar esa, jamiyat a'zolarining o'z erklari orqali amalga oshadi

Tartibga solishdoirasiga ko'ra-huquq normasi davlat mexanizmi orqali amalga oshiriladi, korporativ normalar esa, jamiyat a'zolarining o'zaro munosabatlari tartibi bilan belgilanadi.

korporativ normalardagi qoidabuzarliklarning oldini olish uchun, normalarni tuzatish mahalliy normativ hujjatlar, ma'muriy hujjatlar, axborotni qo'llab-quvvatlash tizimlarida amalga oshiriladi. Xodimlarni korporativ madaniyat to'g'risidagi bayonot va boshqa hujjatlar bilan tanishtiriladi.

Korporativ normalarni belgilashning hujjatli usuli ustuvor hisoblanadi, chunki aytilmagan qonunlar xodimlar tomonidan buziladi, buzilgan shaklda yangi kelganlarga etkaziladi.

Korporativ normalar ichki munosabatlarga ta'sir qiladi:

- jamoat birlashmalari a'zolarining irodasini ifoda etish;
- tuzilmalarning funktsiyalari, maqsadlari va vazifalarini belgilash;
- a'zolarining huquqlari va majburiyatlari ro'yxatini kiritish;
- tashkilotga a'zo bo'lish, undan chiqish tartibini tartibga solish;

¹ “Регулятив” – тартибга солиб турувчи.



- muvofiqlik kafolatlarini taqdim etish.

Agar jamoa ma'lum me'yorlarni e'tiborsiz qoldirsa, muvaffaqiyatsizlik yuzaga keladi, bu esa mehnat samaradorligining pasayishiga, kompaniya obro'sining pasayishiga olib keladi. Korporativ madaniyat va psixologik iqlim aziyat chekishi oldini olish uchun turli seminar treninglar tashkil etish orqali, rag'batlantirish usullari qo'llash orqali a'zolar saviyasiga ta'sir etiladi. To'g'ri tuzilgan boshqaruv tizimi va yaxshi ishlab chiqilgan korporativ standartlar bu muammoni hal qiladi

Korporativ me'yorlar ikki xil: ijtimoiy va ijtimoiy bo'lmagan.

Ijtimoiy bo'lmagan me'yorlar - bu moddiy dunyoga inson ta'sirining usullari va usullarini belgilaydigan xulq-atvor qoidalari. Ular tabiat qonunlarini, texnik ob'ektlarning xususiyatlarini bilishga asoslangan va odamlarning moddiy ob'ektlar bilan aloqa qilishning o'ziga xos "tilini" ifodalaydi.

Ularning kuzatilishi tabiat kuchlarining aniq harakatlarga bo'lgan munosabati bilan ta'minlanadi.

Ijtimoiy bo'lmagan korporativ normalar korporatsiya a'zolarining o'z faoliyatida foydalaniladigan har qanday moddiy ob'ektlarga bo'lgan munosabatlarini tartibga soladi. Ular orasida quyidagi normalar mavjud:

texnik (masalan, kompyuter bilan ishlash qoidalari, mashinani boshqarish qoidalari va boshqalar); ular eng muhim;

sanitariya-gigiena (masalan, ishdan keyin binolarni tozalash qoidalari);

fiziologik (masalan, yozgi va qishki forma kiyish bo'yicha ko'rsatmalar);

biologik (masalan, massiv gripp epidemiyasi paytida respiratordan foydalanish tartibi to'g'risida) va boshqalar.

Ijtimoiy me'yor - bu bir kishining boshqasiga nisbatan xatti-harakatlar qoidasi (yoki standarti, o'lchovi, xulq-atvori).

Ijtimoiy korporativ me'yorlar - bu korxonada, xodimlar, korporatsiya xodimlari va kreditorlar, korporatsiya xodimlari va mijozlar o'rtasidagi munosabatlarni tashkil qilish va tartibga solishda chiqariladigan xatti-harakatlar qoidalari bo'lib, uning xatti-harakatlarida mumkin bo'lgan va ruxsat berilgan doirani, tabiatni, chegaralarni tegishli mezonlari aniqlanadi. Bundan tashqari, tashkilotning ehtiyojlarini aks ettiruvchi korporativ ijtimoiy norma, qoida tariqasida, o'z talablarida ushbu talablarning bajarilishini ijtimoiy baholash va nazorat qilish vositalarini o'z ichiga oladi. Masalan, ishni tugatgandan so'ng, ishlab chiqarish korxonasida yorug'likni nazoratsiz qoldirgan, korporativga qarshi xatti-harakatlarni sodir etgan kishi, unga salbiy reaksiyaga sabab bo'ladi, uning darajasi juda boshqacha bo'lishi mumkin: oddiy norozilik, qoralashdan etkazilgan zararni tiklashgacha.



Tashkiliy madaniyat normasi ijtimoiy korporativ norma sifatida ham harakat qilishi mumkin.

Tashkiliy madaniyat - bu tashkilotning barcha a'zolari tushunadigan va birgalikda foydalanadigan asosiy qadriyatlar, me'yorlar, e'tiqodlar, afzalliklar to'plami mavjud.

Tashkiliy madaniyat yillar va o'n yillar davomida rivojlanib boradi, o'zgarishi va o'lchanishi qiyin va bu tashkilot a'zolarining xatti-harakatlarida, ularning e'tiqodlari, uslubi, ular rioya qiladigan qadriyatlarda namoyon bo'ladi.

Tashkiliy madaniyat jamoaning barqarorligini ta'minlaydi. Tashkilotni taxmin qilish mumkinbolgan xodimlar, mijozlar, sheriklar bashorat qilinadigan sharoitlari mavjud. Masalan, muassasada ish joyiga o'z vaqtida (yoki hatto biroz oldinroq) kelish odat tusiga kiradi, shunga ko'ra, ish jarayonining o'z vaqtida boshlanishi ko'p harakat qilmasdan ta'minlanadi. Va mijozlar 9.30 da qo'ng'iroq qilib, kerakli mutaxassisni joyida topishiga amin bo'lishlari mumkin.

Tashkiliy madaniyat tashkilot a'zolariga tashkilot faoliyatini va unda sodir bo'layotgan voqealarni tushunishga yordam beradi. Masalan, ma'lum bir tashkilotda aytilmagan qoidalardan biri "bo'ysunuvchi o'z menejerini xodimlar va boshqa bo'limlarning rahbarlari bilan muhokama qilishga haqli emas". Agar ushbu qoida buzilgan bo'lsa, xodimdan ishdan chiqishni so'rashgan. Rahbariyatning bunday xatti-harakatlari ushbu qoida bilan o'rtoqlashgan jamoada kutilmagan yoki qo'shimcha muhokamalarga sabab bo'linadi.

Ijtimoiy korporativ me'yorlar, ijtimoiy bo'lmagan kabi, ko'p qirrali bo'lishi mumkin:

korporativ urf-odatlar (masalan, har minginchi mijozni (mijozni) kichik sovg'a bilan hurmat qilish odati);

korporativ an'analar (masalan, tug'ilgan kunni jamoat bilan tabriklash);

axloqiy me'yorlar (masalan, firmaning har bir mijozini tabriklash va firma haqida minimal ma'lumot bilan kutib olish);

estetik me'yorlar (masalan, kompaniya binolarining ichki qismini gullar bilan bezash, xodimlarining ko'ziga xush keladigan forma kiyish va boshqalar);

biznes odatlari (masalan, xodimlarga kun uchun yozma topshiriq berish yoki "rejalashtirish uchrashuvlari", "tahlillar", "besh daqiqa" va boshqalarni o'tkazish);

majburiyat to'g'risidagi nizom (masalan, yilning har yarimining oxirida dividendlar to'lash).

Korporativ huquqiy normalar korxonada rivojlanayotgan eng muhim munosabatlarni tartibga soladi va shu sababli boshqa ijtimoiy korporativ me'yorlar qatorida ular eng muhim hisoblanadi.



ADABIYOTLAR:

1. H.R. Rahmonqulov S.S. Gulyamov. Korporativ huquq. Huquqshunoslik oliy o'quv yurtlari uchun darslik. -T.: TDYI nashriyoti, 2008.
2. E. M. Penkov Ijtimoiy normalar - shaxs xulq-atvorining regulyatorlari: metodologiya va nazariyaning ba'zi savollari / E.M. Penkov. - M.: Mysl, 1972. - 198 p.
3. V. V. Rovniy Xususiy huquqdagi odat: ilmiy. tahrir. / V. V. Rovny. - Irkutsk: Irkut. un-t, 2004 y. - 76 p.
4. X. B. Boboev, X. T. Odilqoriev \.-T.: "Iqtisodiyet va huquq dunyasi" nashriyat uyi, 2000
5. Axmedshaeva M. A. «Davlat mexanizmi va hokimiyatlar b'linishi prinsipi» // Mas'ul muxarrir: y. f. d., prof. Z. M. Isломov. -T.: TDYI nashriyoti, 2005
6. Chuboyeva Ozodaxon. Yangi Ўzbekiston – III renensanida хотин-қизлар ижтимоий ҳимояси. a collection scientific works of the International scientific conference (15 May, 2022) - Copenhagen:2022. ISSUE 13 – 226 p. 94-99 betlar.
7. Chuboyeva Ozodaxon. “O„ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIKNI TA`MINLASHNING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY ASOSLARI” PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS / 2022 – PART 10
8. Ozodaxon Chuboyeva Quvonchbekovna . The importance of “Kazilik adabi” in Abu Bakr Kasani's work “ Badoi-us-sanoe”. International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia, USA issue 01, volume 81 published January 30, 2020
9. Chuboyeva Ozodaxon. НИГИЛИЗМ-ҲУҚУҚИЙ ОНГ, ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТНИНГ ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИДАГИ ХАВФЛИ ОМИЛИ. TURKEY International scientific-online conference: "THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH". Part 5, Issue 1 MAY 31 st
10. Chuboyeva Ozodaxon. Chuboyeva Gulnora. OILA QONUNCHILIGIDA TENGLIK TAMOYILI. JODKOR O'QITUVCHI JURNALI. 5 NOYABR / 2022 YIL / 23 – SON



CHET TILLARINI TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMASI ORQALI O'RGATISH

Z.R. Xapizova

Andijon Davlat chet tillar instituti

Nemis tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası o`qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada chet tillarini o`qitish to`g`risidagi qonun haqida, chet tillarini o`qitishning kompleks tizimi haqida, chet tilni o`rgatish-o`rganish muayyan jihatlari bilan ona tili va ikkinchi tildan keskin farq qilishi haqida, chet tillarini o`rganishda tinglab tushunish ko`nikmasi orqali o`rgatish haqida so`z boradi.*

Kalit so`zlar: *chet tillar, ta`lim, o`qitish, dastur, bilim, ko`nikma, malaka, o`rganish, texnologiya.*

O`zbekiston Respublikasining “Ta`lim to`g`risida”gi Qonunini hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirish doirasida chet tillarga o`qitishning kompleks tizimi, ya`ni uyg`un kamol topgan, o`qimishli, zamonaviy fikrlovchi yosh avlodni shakllantirishga, respublikaning jahon hamjamiyatiga yanada integratsiyalashuviga yo`naltirilgan tizim yaratildi.

Til o`rganish kishilik jamiyatida bag`oyat muhim sohalardan hisoblanadi. Muloqot vositasi bo`lmish tilni tabiiy muhitda (oilada, jamoatchilik orasida) yoki uyushgan holda (darsda) amaliy egallash mumkin. Til hodisalariga oid bilimlar esa nazariy jihatdan o`rganiladi. Ma`lumki, chet tilni o`rgatish-o`rganish muayyan jihatlari bilan ona tili va ikkinchi tildan keskin farqlanadi. Bu esa, o`z navbatida, tegishli chet til o`qitish texnologiyasini qo`llashni taqozo etadi.

Chet tilini o`qitishda tinglash yoki tinglab tushunish eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Til o`rganishda tinglash bu aloqa jarayonidagi xabarlarini to`g`ri qabul qilish va izohlash qobiliyatidir. Tinglash barcha samarali muloqotning kalitidir.

Tinglab tushunish uchun quyidagi psixologik mexanizimlar xizmat qiladi: nutqni tinglash qobiliyati, diqqatni uzoq muddatli va qisqa muddatli xotira, oldindan faraz qilish va fahmlash. Tinglab tushunish jarayonida diqqat muhim o`rin tutadi. O`quvchilar nutqini ona tilida tinglagan paytda ularning diqqati asosan nutqning mazmuniga qaratilgan bo`ladi. Chet tilidagi nutqni tinglab tushunish esa o`quvchilardan diqqatni nutq mazmuni va shakliga qaratishlarini taqazo etadi. O`quvchilarni ko`nikma va malakalarini maxsus mashqlar yordamida shakllantiriladi va rivojlantiriladi. Shakl va mazmuni bab-barobar idrok qilish astasekin bosqichma-bosqich amalgam



oshiriladi. O'quvchilar avval shaklga e'tibor beriladigan mashqlarni bajaradilar. Asta-sekin mazmunga e'tibor orttirib boriladi yani o'quvchilar nutq mashiqlarini bajaradilar. Nutqni tinglab tushunish chegaralangan vaqtda amalga oshiriladi. Vaqtni qisqaligi va nutqni qabul qilishning qaytarilmasligi nutqni idrok qilishni va tushunishni qiyinlashtiradi bu esa diqqatni mushohada qilishni va tushunishga asoslangan xotiraning faol ishlashini talab qiladi. Tinglab tushunish mexanizmlaridan eng muximlaridan yana biri bo'lgan xotira ikki turdan iborat: Uzoq mudatli va qisqa muddatli xotiralardir. Uzoq muddatli xotirada kishining barcha sohaga oid bilimlari saqlanadi. Tinglab tushunish jarayonida fonema va so'zlarni tanib olish va manosini tushunish uzoq mudatli hotiraga kiradi.

Tinglash — bu tovushlarga e'tibor berish va ulardan ma'no olishga harakat qilish. Biroq ilgari ba'zilar buni passiv faoliyat deb taxmin qilishgan, tinglash — bu tinglovchining tovushlar ichida ajralib chiqishi, so'zlar va og'zaki tuzilmalarni tushunishi, intonatsiyalarni talqin qilishi va to'plangan ma'lumotni kontekstda talqin qilish uchun saqlab turishi kerak bo'lgan faol jarayon. Tinglash bilan bog'liq ikkita aniq jarayon yoki usul mavjud; yuqoridan pastga va pastdan yuqoriga yo'naltirilgan jarayon. Benetning ta'kidlashicha, tinglash bir yoki ikki tomonlama jarayondir. Ikkala jarayon o'z-o'zidan paydo bo'ladi va shu bilan ular o'zaro bog'liqdir.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 30% so'zlash, 16% o'qish va 9% yozish bilan taqqoslaganda o'rtacha 45% tinglashga sarflanadi [1, 82]. Ya'ni har qanday standartga ko'ra, tinglash uchun juda ko'p vaqt sarflanadi. Shu sababli samarali tinglashingizni ta'minlash uchun biroz ko'proq vaqt sarflash maqsadga muvofiqdir.

Manbalarda keltirilishicha, eshitish bilan tinglash bir xil emas. Eshitish sizning qulog'ingizga kiradigan tovushlarni anglatadi. Bu sizning jismoniy eshitishingiz, agar eshitish muammolari bo'lmasa, avtomatik ravishda amalga oshiriladi. Ammo tinglash uchun bundan ko'proq narsa talab etiladi: ruhiy va ba'zan jismoniy ham diqqat va jamlangan harakat talab etiladi. Tinglash deganda nafaqat hikoyaga, balki uning qanday bayon etilishiga, til va ovozdan foydalanishga va boshqa odam o'z tanasini qanday ishlatishiga e'tibor berish kerak. Boshqacha qilib aytganda, bu og'zaki va og'zaki bo'lmagan xabarlardan xabardor bo'lishni anglatadi. Sizning samarali tinglash qobiliyatingiz ushbu xabarlarni qabul qilish va tushunishingiz darajasiga bog'liq. Shu sababli tinglash passiv jarayon emas.

Tinglovchilar va tinglovchilarning tinglash jarayonlari haqidagi ongini oshirish orqali metakognitiv bilimlarni rivojlantirish uchun auditoriya materiallari bilan auditoriya tadqiqotchilari va sinf amaliyotchilari qiziqishlari o'rtasidagi farqni qayd etadi. Talabalarga qanday tinglashini o'rgatish juda



muhimdir. Bu tinglash amaliyotiga e'tiborni mahsulotdan jarayonga yo'naltiradi va o'qituvchidan talabaga o'rganish mas'uliyatini o'zgartiradi va shu bilan talabalarning o'zini o'zi boshqaradigan o'quvchi bo'lishiga yordam beradi [3, 103].

Shuni ta'kidlash joizki, tinglovchi hech bo'lmaganda ma'ruzachi singari shu jarayonda ishtirok etishi, suhbatni tinglashi va uni idrok etishi kerak. To'liq ishtirok etishning ushbu jarayonini tavsiflash uchun “faol tinglash” iborasi ishlatiladi.

Tinglab tushunish jarayoni nutqni idrok etish, eshitish xotirasi, ichida gapirish, solishtirish, antisipatsiya (oldindan fahmlash), mantiqan tushunish kabi mexanizmlarni o'z ichiga oladi. Mazkur mexanizmlarni shakl toptirish oqibatida o'rganuvchilarning til o'rganish jarayonida tinglab tushunish malakasi hosil qilinadi. Tinglab tushunish malakasi chet tilida zaruriy mashqlarni bajarish sababli shakllanadi va rivojlanadi. Tinglab tushunish muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun quyidagi uch omil nazarda tutiladi. Tinglovchining o'ziga bog'liqlik (xususan, eshitish malakasining rivojlanganligi, xotirasi, diqqati kabi xususiyatlari), tinglash shart-sharoiti (nutq tezligi, til materialining hajmi hamda shakli) va shu bilan birgalikda qo'llangan materialining lingvistik jihatlari hisobga olinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Bekmuratova U. B. “Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish”
2. N. Q. Xatamova, M.N.mirzayeva. “INGLIZ TILI DARSLARIDA QO'LLANILADIGAN INTERFAOL USULLAR” (uslubiy qo'llanma)
3. O'.Hoshimov, I. Yoqubov. “INGLIZ TILI O'QITISH METODIKASI” (o'quv qo'llanma)



CHET TILLARINI O`QITISHDA YOZISH KO`NIKMASINING AHAMIYATI VA O`RNI

A. Xafizov

Andijon Davlat chet tillar instituti

Nemis tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası o`qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Ma'lumki, chet tillar ta'limining bosh maqsadi og'zaki va yozma nutq konikmasi ekanligi haqida, yozishda leksika, sintaksis va rasmiyatchilik og'zaki nutqqa qaraganda boshqacha bo'lishi haqida, chet tillarini o`qitishda yozish ko`nikmasining ahamiyati haqida so`z boradi.*

Kalit so`zlar: *chet til, ta'lim, o`qitish, dastur, bilim, ko`nikma, malaka, o`rganish, tajriba, maqsad*

Chet tillarini o`qitishdagi ilg'or tajribalarni o`rganish, umumlashtirish va yoyishdan ko`zlanadigan maqsad ham ijobiy natijalarni qo`lga kiritishga qaratiladi. Ilg'or ish tajribasi umumiy tarzda (chet til o`qitish tajribasi) yoki ayrim kichik sohalarni analiz-sintez metodi yordamida tadqiq qilishdan iborat.

Chet tilini o`rganish – bu jiddiy, odatdagi, davomli, eng boshidan kirishish kerak bo`lgan ish hisoblanadi. Bu yerda hal qiluvchi rol ni ichki motivatsiya o`ynaydi: chet tili sizga imtihonni yaxshi topshirish, chet elda o`qish, yuqori lavozimga ko`tarilish, biznesdagi sheriklar bilan erkin muloqot qilish uchun kerak – sabablar turli xil bo`lishi mumkin, lekin motivatsiyasiz sizning muvaffaqiyatga erishishingiz juda qiyin. Ma'lumki, chet tillar ta'limining bosh maqsadi og'zaki va yozma nutq konikmasi, to`g`ri va ifodali fikrlash malakasini tarkib toptirish, o`quvchilarni imlo va uslubiy jihatdan savodxon qilishdan iborat. Ona tili darslarida og`zaki hamda yozma nutq ko`nikmasini shakllantirish ancha murakkab jarayon bo`lib, unda savodxonlik, ijodiylik, fikrni aniq, qisqa va tushunarli tarzda bayon eta olish muhim hisoblanadi. Yozma nutq savodxonligi o`quvchidan o`z fikr-qarashlarini tilning imloviy-grammatik qoidalari, adabiy til me'yorlariga rioya qilgan holda ifodalashni talab etadi. Og`zaki nutqda esa bolaning fikrlash qobiliyati, tafakkuri, dunyoqarashi, ohangni o`z o`rnida qo`llashi juda muhim. Demak, biz o`quvchi-yoshlarda mana shu konikmalarni shakllantirish uchun ularni matn bilan ishlashga o`rgatmog`imiz lozim.

O`quvchi eshitish sezgisi yordamida til birligini idrok etadi, so`ngra uni nutq va harakat sezgisi yordamida og`zaki bayon qiladi. Navbatdagi darslardan birida og`zaki o`zlashtirilgan til materiali yozib beriladi, ya'ni qo`lharakat hamda ko`ruv sezgilari, shuningdek, analizatorlari, faoliyati chog`ida yozish va



o'qish bosqichidan o'tadi. Til birliklarini tinglab tushunish, gapirish, yozuv, o'qish, ta'limning ikkinchi yilida esa oldin o'qish, keyin yozuvda o'rgatilishi bilish nazariyasi talabiga to'lig'icha rioya qilish namunasidir. Til birligi tovush tomonini idrok etish va uni og'zaki aytish — bilish jarayonining jonli mushohada bosqichi hisoblanadi.

Chet tilida yozish ko'nikmasini shakllantirish muhim talablaridan biri hisoblanib, har bir til o'rganuvchi bu ko'nikmaga ega bo'lishi lozim. Avvalombor yozish nima uchun muhimligini belgilab olish lozim. Tadqiqotlarda ko'rsatilishicha yozish ko'nikmasi quyidagi holatlar uchun juda muhim hisoblanadi:

- kommunikativ ehtiyojlar tufayli (emaillar, rasmiy xatlar, tabrik kartalari, formulalar, uy vazifalarini yozish kabi);

- darsda kelib chiqadigan ehtiyojlar tufayli (uy vazifalari, testlar, grammatika va so'z boyligi ustida ishlash uchun topshiriqlar, qaydlar qilish uchun);

- o'rganishga oid psixologik tadqiqotlar tufayli (ko'proq qabul kanallari orqali o'rganish va bu orqali eslab qolishni rivojlantirish kabi);

Yozishda nimalarga e'tibor berish kerak [2]:

- yozishda leksika, sintaksis va rasmiyatchilik og'zaki nutqqa qaraganda boshqacha bo'ladi;

- tasvirlash imkoniyatlari cheklangan bo'ladi;

- qayta so'rash imkoniyatimavjud emas;

- gapirish ko'nikmasiga ega bo'lish yozish ko'nikmasini ham egallaganlikni ko'rsatmaydi;

- yozish ko'nikmasi rejalashtirish bilan uzviy bog'liq;

- yozish xatolarni to'g'rilash va qayta ishlash uchun kerak;

- yozish ko'nikmasini shakllantirish orfografik, so'z boyligi, pragmatika (murojaat) kabi masalalarda uchraydigan muammolarni hal qilishda yordam beradi;

- yozish sekin, avtomatlashmagan hisoblanadi.

Yozish ko'nikmasi haqida ko'p bahslar yuritilishiga qaramay, ko'p kitoblarda uni rivojlantirishga qaratilgan mashqlarga yetarlicha e'tibor berilmaydi. Til o'rginishga moljallangan darsliklarda asosan eshitib tushunish hamda gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan mashq va topshiriqlarga juda katta e'tibor, o'rin ajratiladi.

Yozish orqali yozuvchi o'zining o'y va hayollari matn sifatida materiallashadi va harflar, qalam, qog'oz, yozuv mashinasi yoki kompyuter orqali o'z aksini topadi. Yozuv taxtasi esa dars jarayonida yozuvlarni aks ettirishning yana bir vositasi hisoblanadi.



Shunday qilib, chet tillarini o`qitishda yozish ko`nikmasining ahamiyati benihoya ulkandir. Masalan o`quvchi eshitgan ma`lumotlarini yozib olib o`rgansa u o`rganayotgan inson uchun qulaylik beradi. Chunki har safar yozilgan ma`lumotga qaralganda uning ongiga mustahkam o`rnashadi. Eshitish orqali o`rganilgan ma`lumotlar esa xotiradan ko`tarilishi mumkin. Shuning uchun ham yozib o`rgatish va yozib o`rganish muhim masalalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YHATI:

1. Bekmuratova U. B. “Ingliz tilini o`qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish”
2. N. Q. Xatamova, M.N.mirzayeva. “INGLIZ TILI DARSLARIDA QO`LLANILADIGAN INTERFAOL USULLAR” (uslubiy qo`llanma)
3. O`Hoshimov, I. Yoqubov. “INGLIZ TILI O`QITISH METODIKASI” (o`quv qo`llanma)
- 4.S Sanaqulov, Z., & Joraboyev, B. (2021). Chet til o'qitish metodikasida zamonaviy metodlar. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 523-534.
5. Z., Joraboyev B. Chet til o'qitish metodikasida zamonaviy metodlar //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 4. – C. 523-534.



SYNTAKTISCHE KLASSIFIKATION DES ADJEKTIVES

Tabisanov Nursultan Turexanovich

Karakalpakische staatliche Universität, Stadt Nukus

Zusammenfassung: *Dieser Artikel zeigt den syntaktischen Status von Adjektiven, ihre Verwendung in verschiedenen Satzsituationen und das Vorkommen von Partizipien und Nebensätzen anhand vieler Beispiele aus „Kabale und Liebe“ von F. Schiller. Adjektive können in vielen Fällen sogar die Rolle des Subjekts übernehmen.*

Schlüsselwörter: *Syntaktische Fälle von Adjektiven, Syntax, Morphologie, Additive, Präfixe, adverbial gebrauchte Adjektive*

Die syntaktische Verwendungsweise des Adjektivs kann - wie man bereits gesehen hat - auf verschiedene Art und Weise charakterisiert werden. Zum einen stellt sie sich in einer prädikativen erwendungsweise dar, wobei zwischen „kopulativ prädikativ“ und „nicht-kopulativ prädikativ“ („Er bügelte die Wäsche trocken.“) unterschieden wird. Zum anderen zeigt sie sich in Form von prädikativen Attributen („Er kam traurig heim.“), adjektivischen Artergänzungen und außerdem attributiv, adverbial, und in uneigentlichen Verwendungsweisen. Nach der Verwendungsweise unterscheidet man attributiv, prädikativ und adverbial gebrauchte Adjektive.

a.) der attributive Gebrauch

Durch den attributiven und auch prädikativen Gebrauch kann der Sprecher bzw. der Schreiber die mit Substantiven bezeichneten Wesen, Dinge, Begriffe u. a. charakterisieren, und zwar in Hinblick auf Merkmale und Eigenschaften, Art und Beschaffenheit, Verfassung und Zustand u.ä. Das attributiv gebrauchte Adjektiv steht in der Regel von seinem Bezugssubstantiv und richtet sich in Kasus, Numerus und Genus nach diesem Substantiv. Ausnahmsweise treten in attributiver Funktion auch unflektierte Adjektive. Es sind meist Reste alten Sprachgebrauchs. Die unflektierte Form kennzeichnet entweder eine altertümliche oder eine volkstümliche Redeweise und wird meist aus rhythmischen Gründen angewendet. [15, S.255]. In poetischer und volkstümlicher Sprache steht ein unflektiertes Adjektiv besonders vor neutralen Substantiven im Nominativ und Akkusativ: z.B: Frau. Solltest nur die **wunderhübsche** Billetter auch lesen, die der **gnädige** Herr an deine Tochter als schreiben tut. Guter Gott! Da sieht mans ja sonnenklar, wie es ihm pur um ihre **schöne** Seele zu tun ist. Menschen nur Menschen sind – Ich bringe nichts mit mir als meine Unschuld, aber der Vater hat ja so oft gesagt, daß der Schmuck und die **prächtigen** Titel wohlfeil werden, wenn Gott kommt,



und die Herzen im Preise steigen. Ich werde dann **reich** sein. Dort rechnet man Tränen für Triumphe, und **schöne** Gedanken für Ahnen an.[12, S.10]

In der Sprache der Werbung und in Fachsprachen steht das unflektierte Adjektiv häufiger nach dem Substantiv. z.B: Schauma mild, Henkel trocken, 70 Nadelfeilen rund nach u.ä.

In formelhaften Verbindungen, festen Wendungen und Sprichwörtern steht das unflektierte Adjektiv vor dem Substantiv. z.B: Gut Ding will Weile haben, Gesundheit ist der grösste Reichtum, Gutes Korn gibt gutes Brot, Gebranntes Kind scheut das Feuer, Der dümmste Bauer hat dicksten Kartoffeln, Ein gut Gewissen ist ein sanftes Ruhekissen. (Sprichwort) Bei den Sprichwörtern kommen die unflektierten Formen hauptsächlich aus rhythmischen Gründen vor.

Häufig sind unflektiert Adjektive auf -isch von Länder- und Ortsnamen, die vor neutralen Farb-, Stoff- und anderen Bezeichnungen stehen. Sie werden vielfach schon zusammengeschrieben. z.B.: Kölnisch Wasser (auch Kölnischwasser) Unterschied zwischen böhmisch und bayerisch Bier, Englischleder, Indischrot u.ä. Auch im Zusammenhang mit Namen kommen unflektierte Adjektive vor. z.B: Schön Rohtraut (Mörrike) Jung Siegfried (Uhland) Klein Erma.

Bei den folgenden Ortsnamen und geographischen Bezeichnungen vollzieht sich durch Bindestrich bzw. Zusammenschreibung der Übergang zur substantivischen Zusammensetzung. z.B.: in ganz England, Klein-Ostheim, Alt-Wien, Neuruppin.

Bestimmte Farbadjektive, die meist aus Substantiven hervorgegangen sind, bleiben in der Regel ungebeugt. z.B. diese beige und lila Hose, die rosa Jacke, die orange Farbe

Wenn man die unflektierten Formen vermeiden will, hilft man sich in der Standardsprache mit Zusammensetzung mit -farbe,-farbig u.ä. oder durch Präpositionalgefüge. z.B.: in rosafarbigem Kleid, eine cremefarbene Tasche, ein olivgrüner Rock, ein Kleid in Rosa. Ursprünglich Substantiv ist auch die von einem Orts- oder Ländernamen abgeleitete Form auf -er, die heute als attributives flexionsloses Adjektiv aufgefasst wird. z.B: ein Frankfurter Würstchen, dieser Schweizer Käse.

Durch das unflektierte Adjektiv beim Adjektiv oder Adverb kann Art oder Grad einer bestimmten Eigenschaft bzw. eines Zustandes ausgedrückt werden. z.B. Die Tasche ist schön schwer. Das Essen ist typisch bayerisch. In diesem Zusammenhang besteht ein inhaltlicher Unterschied zwischen der flektierten und unflektierten Formulierung. z.B. in einer ähnlich schwierigen Lage - in einer ähnlichen schwierigen Lage. In dem ersten Fall ist “ähnlich“ Attribut zu “schwierig“, in dem anderen Fall ist es so wie schwierig Attribut zu “Lage“.



Noch Beispiel: ...ein ungemein zartes und sensibles Leben- ungemeines zartes sensibles Leben “Ungemein“ als unflektiert hat Funktion des Attributs zu “zart“, dagegen die flektierte Form ist Attribut zu “Leben“. Bezug des attributiven Adjektivs auf das Bestimmungswort einer substantivischen Zusammensetzung: Steht das attributive Adjektiv vor einer substantivischen Zusammensetzung, dann bezieht es sich inhaltlich auf die ganze Zusammensetzung. Man sollte deshalb eine Zusammensetzung nicht so attribuieren, dass sich das Adjektiv nur auf das Bestimmungswort bezieht. Also nicht: *kleines Kindergeschrei, sondern: das Geschrei kleiner Kinder, Nicht: *verregnete Feriengefahr, sondern die Gefahr verregneter Ferien Korrekt wären diese Verbindungen nur, wenn man sie zusammenschreibt oder mit Bindestrichen verbindet. Dabei tritt das Adjektiv unflektiert und flektiert auf. z.B.: nicht: die rote Kreuzschwester, sondern die Rotkreuzschwester, die Tracht der Rote-Kreuz-Schwester nicht: das alte Damenerrotten, sondern das Alt-Damen-Errötern.

b.) der prädikative Gebrauch

Die prädikativ gebrauchten Adjektive sind unflektiert und stehen meistens in Verbindung mit den Kopulaverben sein, werden, bleiben, scheinen, wirken, finden. Zusammen mit Kopulaverb bildet das prädikativ verwendete Adjektiv das Prädikat,

z.B.: FRAU. Danken der Nachfrage, Herr Sekretare. Aber meine Tochter ist doch gar nicht **hochmütig**. Es kann subjektbezogen und objektbezogen gebraucht werden. z.B. Subjektbezug: Das Haus ist **klein**. Die Hose ist **kurz**. Mein Leben war **mühsam**, **irrläufig** und **unglücklich** gewesen. Objektbezug: Ich finde den Film **spannend**. Der Arzt schreibt den Vater **krank**. Sie finden das Bild **wunderbar**, und meinetwegen können sie das ja auch..

In diesem Zusammenhang unterscheidet “stative Prädikate“, die mit “sein“ gebildet werden, und “Prozeßprädikate“, die mit “werden“ gebildet werden. “Während die Bildung stativer Prädikative von allen Adjektiven möglich ist, die prädikativ gebraucht werden können, unterliegt die Bildung von Prozessprädikaten mit Adjektiven abhängig von deren Bedeutungswesen Beschränkungen. Helbig und Buscha [] unterscheiden zwei Gruppen von diesen Adjektiven:

Adjektive, die sowohl mit sein als auch mit werden verbunden werden können: z.B.: Lady Milford **ist** nicht mehr, und Johanna von Norfolk **zu arm** . Der Ärmste von euch **wird reicher** von hinnen gehen als seine Gebieterin. Ich **bin** darum doch nicht **einsam**. Mädels. Ich will Ihnen aufs Haar hin sagen, ob Sie ein Mann fürs Orchester sind – aber eine Weiberseele **ist** auch für einen Kapellmeister **zu spitzig**. [12, S.7]

c.) der adverbiale Gebrauch



Durch diesen Gebrauch des unflektierten Adjektivs kann ein mit Verben genanntes Geschehen oder Sein näher charakterisiert werden, z.B. Zustände, Vorgänge, Tätigkeiten oder Handlungen. Man spricht syntaktisch von Adjektivadverbien. z.B. Ich will nicht murren, himmlischer Vater, aber die Strafe ist **hart**. Er wirft sich **gramvoll** in einen Stuhl. Wenns so recht **schwarz** wird um mich herum, hab ich meine besten Besuche. Die Liebe ist **schlauer** als die Bosheit und **kühner** – das hat er nicht gewußt, der Mann mit dem traurigen Stern – O! sie sind **pfiffig**, solange sie es nur mit dem Kopf zu tun haben, aber sobald sie mit dem Herzen anbinden, werden die Böswichter **dumm** – – Mit einem Eid gedachte er seinen Betrug zu versiegeln? [12, S.79]

Der Bezug auf das Verb lässt sich einfach durch die folgende Umformung feststellen. Das Adjektiv kann dem substantivierten Infinitiv und nicht dem Subjekt prädikativ oder attributiv zugeordnet werden. Bei Duden nennt man diese Umformung die „Attributsprobe“. z.B.: Evas Lesen ist laut./ Das laute Lesen aber nicht: Eva ist laut.

Mit Hilfe dieser Umformung kann man echte Adverbien von Adjektivadverbien unterscheiden. Adverbien sind unflektierbar und daher können sie nicht als vorangestelltes Attribut verwendet werden. (vgl. Sie liest gern. Das gerne Lesen.). Außerdem kann man mit Hilfe der Umformung auch feststellen, ob es sich um ein Adverb oder um ein sog. „prädikatives Attribut“ bzw. um ein „Satzadjektiv“ beim Subjekt oder Objekt handelt.

z.B.: Lady springt auf. Es ist nicht auszuhalten! – Ja denn! weil ich dir doch nicht entwischen kann. Ich kenn ihn – weiß alles – weiß mehr, als ich wissen mag. Plötzlich hält sie inne, darauf mit einer Heftigkeit, die nach und nach bis beinahe zum Toben steigt. Aber wag es, **Unglückliche** – wag es, ihn jetzt noch zu lieben, oder von ihm geliebt zu werden – Was sage ich? – Wag es, an ihn zu denken, oder einer von s e i n e n Gedanken zu sein – Ich bin **mächtig, Unglückliche** – **fürchterlich** – So wahr Gott lebt! du bist verloren! **LUISE standhaft**. Ohne Rettung, Mylady, sobald sie ihn zwingen, daß er Sie lieben muß. Sie steht eine Weile **gedankenvoll**, dann tritt sie näher zur Lady, faßt ihre Hand und sieht sie **starr** und **bedeutend** an. [12, S.13]

d.) der eingeschränkte Gebrauch

Bestimmte Gruppen von Adjektiven oder Adjektive in bestimmten Verbindungen sind in ihrer Verwendung eingeschränkt. Man nennt sie defektive Adjektive oder Defektiva.

1.) nur attributiv werden verwendet:

adverbiale Adjektive, die die räumliche oder zeitliche Situation ausdrücken z.B.: der untere Rand, der obere Rand, die gestrige Vorstellung, der heutige Programm. Adjektive, die Besitz, Herkunft, Bereich, Gebiet oder Stoff



bezeichnen z.B.: das väterliche Haus, ein französischer Wein, die ärztliche Praxis, orientalische Teppiche, Bist du darum über die Grenzen deines Geschlechts weggeschritten? Mußtest du darum um den **prächtigen** Namen des großen **britischen** Weibes buhlen, daß das **prahlende** Gebäude deiner Ehre neben der **höheren** Tugend einer u.ä. In anderer Bedeutung können viele dieser Adjektive auch prädikativ oder adverbial gebraucht werden. z.B. Er ist sehr väterlich (= wie ein Vater). bei der Bezeichnung der Qualität, einer bestimmten Zahl, eines bestimmten Jahre oder der Reihenfolge. z.B.: die ganze Klasse, in den achtziger Jahren, der erste, zweite,... Besucher. lehnte den Kopf an die Wand, hörte hundert heftige Geräusche.

Partizipien in Verbindungen mit bestimmten Substantiven

- Partizipien, mit denen ein Verhalten angegeben wird, wobei das im Substantiv Genannte dieses Verhalten nicht ausübt, vgl. sitzende Lebensweise / sitzende Frau. Wie war das? Wie geschah mir? Was sprach die Unglückliche? – Noch, o Himmel! noch zerreißen sie mein Ohr, die fürchterlichen mich **verdammenden** Worte. Partizipien, die die Ursache eines Verhaltens bezeichnen. Das Verhalten bzw. die Verhaltensweise werden im Substantiv genannt. z.B.: die verliebte Nachstellung (die Ursache – die Verliebtheit)

2.) nur prädikativ

Zu dieser Gruppe gehören vorwiegend die unflektierte Adjektive in Verbindung mit sein, werden, bleiben und machen. Es handelt sich um Fremdwörter, umgangssprachliche Wörter oder um feststehende Wortpaare. z.B.: Ich bin immer fit. Das ist klipp und klar. Ich bin dazu nicht gewillt. nicht prädikativ Adjektive, mit denen Wiederholung eines zeitlichen Abstandes ausgedrückt wird. z.B. Der Briefträger kommt täglich. Adjektive, die mit dem Bezugssubstantiv ausgedrückte Tätigkeit oder Verhalten näher charakterisieren. (nur attributiv gebraucht) z.B. Er ist ein ausgezeichneter Redner. Sie ist eine schlechte Lügnerin. Adjektive wie ungefähr, gänzlich, völlig, u. ä. (nur prädikativ). z.B.: Ihr steht bestürzt, guten Leute, erwartet **angstvoll**, wie sich das Rätsel entwickeln wird? – Kommt näher, meine Lieben – Ihr dientet mir **redlich und warm**, sahet mir öfter in die Augen als in die Börse, euer Gehorsam war eure Leidenschaft, euer Stolz – meine Gnade! – – Daß das Andenken eurer Treue zugleich das Gedächtnis meiner Erniedrigung sein muß! Trauriges Schicksal, daß meine schwärzesten Tage eure **glücklichen** waren! Mit Tränen in den Augen. Ich entlasse euch, meine Kinder.

3.) nicht adverbial

Es gibt viele Adjektive, die nicht adverbial gebraucht werden können, weil sie nur auf Personen, Dinge usw. nicht aber auf Geschehen oder Sein bezogen werden können. Mit Adjektiven dieser Art kann z.B. charakterisiert



werden: die Wetterlage, z.B.: Es war ein **nebliger** Tag. (attributiv) Der Tag war **neblig**. (prädikativ) im Hinblick auf seine Form, Beschaffenheit, auf bestimmte stoffliche Eigenschaften, auf Farbe u.ä. z.B.: In der Ecke steht ein **viereckiger** Tisch. (attributiv) Der Tisch war **viereckig**. (prädikativ) eine alte graue Steinmauer, die ich immer gerne sah im Hinblick auf die Gestalt, den körperlichen oder seelischen Zustand u.ä. z.B.: Er ist **schlank, kränklich, blind**, usw. Er war nicht sehr **groß**, hatte aber den Gang und die Kopfhaltung von großgewachsenen Menschen. **süße goldene** Bilder der Liebe – Die Bilder der Liebe sind süß und gold Dieses **liebende** Paar [12, S.70].

LITERATURVERZEICHNIS:

1. Адмони В.Г. Синтаксис современного немецкого языка. Л., 1973.
2. Alex Schmidt (Autor), 2000, Schiller, Friedrich – Kabale und Liebe, München.
3. Armin Wiedemer (Autor), 2000, Schiller, Friedrich – Kabale und Liebe – Das Frauenbild in Schillers Schauspiel, München
4. Alexander Stiehle (Autor), 2012, Die Gewalt in Friedrich Schillers „Die Räuber“, München, GRIN Verlag,
5. Alin Schelter, 2001, Schiller, Friedrich – Kabale und Liebe – Die Zeitkritik, München, GRIN Verlag,
6. Anna-Luise Langner, 2007, Das Böse der Extreme in Friedrich Schillers „Die Räuber“, München,
7. Bickes, Gerhard: Das Adjektiv im Deutschen. Frankfurt am Main 1984.



BIOLOGY OF POMEGRANATE PESTS, CONTROL MEASURES AND FIRST AID IN CASE OF PESTICIDE POISONING.

M.N.Yusupova

Sh.F.Irisova

E-mail: maxpuza-70@mail.ru

*Namangan Institute of Engineering and Technology,
Namangan region, Namangan city, st. Kasansay, Uzbekistan*

Annotation: *Pomegranate (Punica granatum L.) is a shrub up to 5 m tall, belonging to the family Pomegranate. It is a subtropical plant, native to Israel, Iran and Asia Minor, and widely grown in the Caucasus. There are more than 40 varieties in Uzbekistan. The article discusses the biology of pomegranate plant pests, control measures and effective first aid solutions in case of pesticide poisoning.*

Keywords: *Pomegranate, pest, control, pesticide, comstock worm, biological properties.*

Pomegranate fruits are consumed by the population, and the demand for it in the domestic and foreign markets is growing. In recent years, the demand for pomegranate fruits grown in our country is growing in China, Japan, South Korea and a number of European countries. Due to this, great importance is attached to the cultivation of pomegranates in the country, and the area under crops is expanding. Pomegranate fruits contain vitamins and minerals that are good for health. When consumed, it increases hemoglobin in people's blood, lowers blood pressure, is considered one of the number one benefits for patients with diabetes, and pomegranate juice is an appetite suppressant, diuretic, analgesic, effective anti-inflammatory agent. In addition to the implementation of agro-technical technologies in the production of abundant and high-quality crops from existing anoraks, it is important to carry out measures against their pests, diseases and weeds. In the conditions of the republic pomegranate is seriously damaged by pests such as ordinary spiders, pomegranate juice, comstock worm, pomegranate fruit. A simple spider. Damaged leaves first turn yellow, then turn brown, when the tree is severely damaged, the yield is small, poor quality and low, the yield can be reduced by 25–30%. The canals become very hot in the second half of the summer, causing great damage to the gardens. Such trees give low yields the following year and become frost-resistant.

Coccinea belongs to the subfamily Coccinea, a subfamily of sucking insects, and is a dangerous domestic quarantine insect. It can be found in almost all



fruit and ornamental trees, shrubs and some herbaceous plants (even near mulberry rows, cotton). Pomegranates, apples, pears, peaches, as well as mulberries from fruit trees are severely damaged. Comstock worms can be found in any tree, live in shelters, have a lot of biological properties, and are very difficult to control due to their rapid spread in nature.

Comstock worm has spread to all Central Asian Republics, including Kazakhstan, as well as Georgia, Armenia, and Azerbaijan. Although it has been in existence for 75 years since its entry into Uzbekistan, it has been spreading despite strict quarantine measures. Today, in the CIS countries, there is a risk that the Comstock worm will spread to all regions. In order to protect Komstock worm-free areas from it, it is necessary to follow all quarantine rules in the import and export of seedlings and plant products, and to carry out a wide range of control measures. A good knowledge of the time of biological development of the Comstock worm and methods of control against it will ensure the successful completion of this task.

Distribution. The Comstock worm is native to Japan and China, and entomologist S. Kuvan described the worm in 1902 and named it Comstock in honor of the American entomologist Komstock. By 1920, reports began to circulate in the press about the emergence of its new furnaces.

Currently, comstock worms are found in many countries in Asia, Africa, Australia, America and Europe. Comstock worms were first detected in the CIS in August 1939 in large-leaved mulberry seedlings imported from Japan at the Jarariq Experimental Farm of the Central Asian Silk Institute near Tashkent. In Uzbekistan, comstock worms have spread throughout the irrigated part of the Tashkent region, and then spread to other regions of the country. Comstock worm was found in 1947 in Fergana region . The spread of worms here was faster than in Tashkent region.

In 1953, the Comstock worm had spread throughout the Fergana region . The abundance of gardens, woods, thick mulberry groves, and ditches helped the worms spread quickly. In 1953-1957, comstock worms spread very quickly in all districts of Andijan region. The pest spread in 1957 in Zaamin, Jizzakh region, Ishtikhan district and Samarkand city of Samarkand region, in 1960 in Bukhara, Navoi regions and in 1961 in Surkhandarya region bordering Afghanistan. It appeared in Khorezm and Urgench in 1962, in the territory of the Republic of Karakalpakstan in 1964. In recent years, Comstock worms have been spreading throughout Uzbekistan.



REFERENCES:

1. ["*Punica granatum* L., The Plant List, Version 1.1"](#). Royal Botanic Gardens, Kew and Missouri Botanical Garden. 2013. Retrieved 8 January 2017.
2. Meena, V.S., Kashyap, Pö, Nangare, D.D., Singh, J. (2016). Effect of coloured shade nets on yield and quality of pomegranate (*Punica granatum*) cv. Mridula in semi-arid region of Punjab. *Indian Journal of Agricultural Sciences*, 86(4), 500-505
3. Anonymous. 2017. Horticultural Statistics at a Glance, 2017. Horticulture Statistics Division, Department of Agriculture, Cooperation & Farmers Welfare, Ministry of Agriculture & Farmers Welfare, Government of India, New Delhi. pp. 114-119.
4. Sulaymonov B., Kojevnikova AG Biological protection of plants . T.2011. B. 20-23
5. Boboev I.A. Bioecological and physiological features *Punica granatum* L. I *Diospyros lotus* L. V usloviyax Tadjikistana // Diss.k.b.n.-Dushanbe, 2014.-S. 9-124.
6. Boboev I.A., Sharipov Z.Sh., Abdullaev A., Fardeeva M.B. Udelnaya poverxnostnaya plotnost lista *Punica granatum* L. i *Diospyros lotus* L. v raznyx usloviyax Tadjikistana // Vestnik Udmurtskogo universiteta
7. Sh.T.Khojaev, Modern methods and means of combined protection of plants from pests. Tashkent 2015 y